

CELS

5-6

5./6. (19./20.) BURTNĪCAS SATURS:

	Lpp.
Arturs Kaugars, Idille, dzejolis	193
Pēteris Ērmanis, Abitūrijas akts, dzejojums	193
Ludis Bērziņš, Jāzeps, dzejolis	194
Olģerts Liepiņš, Piemineklis, stāsts	195
Zinaīda Lazda, Sagrauta māja, dzejolis	218
Fricis Dziesma, Rūdolfā Blaumaņa Aža, dzejolis	218
Pēteris Aigars, Kurbadis, poēma	219
Pēteris Ērmanis, Atmiņas par atmiņu dzejnieku Kārli Krūzu	229
Velta Sniķere, Negaiss, dzejolis	244
Hermanis Buduls, Mēriņu laiki un viņu cilvēki	245

Chronika:

Veca laipa jaunā dzīvē (Prof. L. Bērziņš) 262, Pastāsti (Austra Tamuža) 264, Valdemāra Kārklīņa noveles (V. Mežezers) 265, Latvian Poetry (J. Kalnbērzs) 266, Četri amerikāņu jubilāri (Edg. Andersons) 269.

GARA DZĪVES MĒNESRAKSTS

«CEĻŠ»

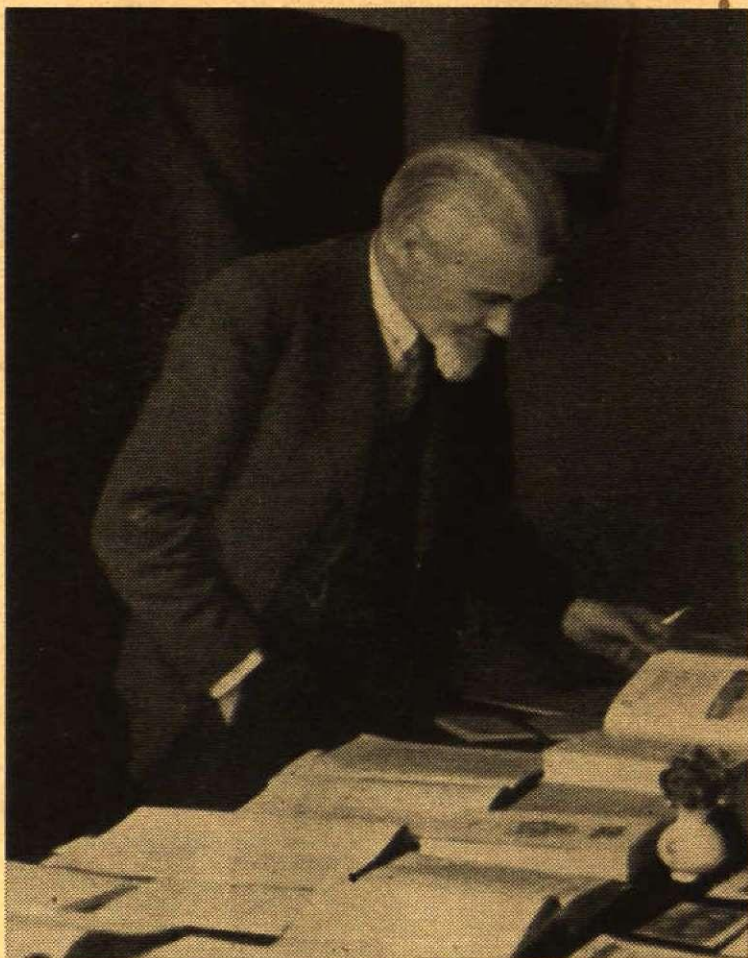
Trešais gada gājums

Redakcijas un apgāda adrese: (13 a) Würzburg,
Central DP Camp, Mainaukaserne.

Abonēšanas maksa par 1947. gada jūlija un augusta mēnešiem RM. 6.—

Ekspedīcija Vircburgas Centr. nometnes grāmatnīcā
(vad. J. Miķelsons) (13a) Würzburg, Central DP Camp.

Kārlis Krūza

CIEĻS

GARA DZĪVES MĒNEŠRAKSTS

Nr. 5/6 (20/21)

MAIJS/JŪNIJS

1947

Arturs Kaugars

IDILLE

Zied ābeles baltas līdz galotnei.
Ej, saulīt, uz vakara pusi, ej!
Pret rieta sārtajiem mākoņiem
Dārzs klāsies rožainiem atstariem.
Viss maigums, kas zemē un debesīs,
Tad ziedošās ābelēs saplūdīs.
Un krēslā, pat vēsma kad norimsies,
Pa mauru līdz namam smarža ies.
Sirma māmuļa celiņā apstāsies:
— Tēv, nāc un ābelēs paskaties! —
Un dārzu vīs ēnas, un nakts to segs.
Būs dvēseles klusas, bēt ābeles degs.

Pēteris Ermanis

ABITŪRIJAS AKTS

Zied pavasaris, jaunie ļaudis zied,
Un telpa zaļiem zariem rotāta.
Zied pavasaris, bet ne Latvijā,
Nav zaļie zari latvju kokiem šķēti,
Un jauno ļaužu sejas svaigumā
Dus kaut kas skumjš. Ai, tālā tēvijā
— Lai būtu Cēsīs, Rīgā, Liepājā —
Cik īsti šodien acis mirdzētu!

Sēž pulciņš skolas gaitas beigušo
Tik nopietni. Vai Dievs reiz pašķirs ceļu?
Vai palsus putekļus vējš acīs sviedīs?
Vai saltā lietū sejas mirks un sirdis?
Vai ilgi trimdā vadātājs vēl vadās
Starp tiem, kas karsti nīst mūs, vēsi mīl?
Kas teiks? Un Latvija . . . un Latvija?

*

Nāk mācītājs un Kristus vārdu teic,
 Nāk direktors, jau sirms, par tautu runā,
 Nāk vīrs, kas vada mūsu nometni,
 Un īsos vārdos apgaismo to darbu,
 Kas pašu veikts, bez augstiem palīgiem.
 Vēl citi runā. Bet ik vārdu strautiņš
 Uz vienu mērķi rit: uz dzimteni.
 Vēl citi runā. Bet ik runai līdz
 Skan viegla zelta stīga — cerība:
 „Kad būsit Latvijā, tad, mīlie jaunie...“
 Un tomēr... skumju smagums neatlaižas,
 Bet ārā skraida pavasara vējš,
 Un Bavārijas kastāņiem ir prieks
 Par atkal jaunām auklējām lapām.

*

Sveic meiča dzidrā runā tos, kas beidz,
 To vārdā, kam jau pērn bij šāda diena.
 Teic jauka sirma dāma jaukus vārdus

Ludis Bērziņš

Vai nu brāli nāvē nodos brāļi?
 Jeb vai vergos viņi tevi pārdos?
 Niknās runās viņi aiziet tāli,
 Bet viss niknums paliks tikai vārdos.
 Tā tu spried, jo tavās sapņu ainās
 Visa dzīve tik uz augšu mainās.

Bet kas sapņots, neder gaišā dienā:
 Saule, mēness, zvaigznes tevi sveica;
 Aizstāvja tev nebij tad neviena,
 Ļaunums truls kad tevi laukā veica.
 Daiļi sapņi bij tev mūža rītā,
 Nomodā būs dzīve samīdītā.

Ļaužu draugs, liēc, kam tu devis varu,
 Liec tiem sirdī savu sapni svētu,
 Taisnības un patiesības garu,
 Mūsu brūces ka tie mazgāt spētu,
 Mājup vadot tautu asiņainu,
 Izīdzinot lielo brāļu vainu.

Un pauž, ko izjūt bērnu vecāki.
 Teic skolotājiem jauneklis paldies
 To vārdā, kas šeit sēž tik nopietni.
 Nāk atcere: priekš daudziem, daudziem
 Jauns puisis sēdēja tāpat kā šie [gadiem
 Un papīrlapu pirkstos grozīja,
 Tik gaužām svarīgu — tāpat kā šie —

*

Un skumju smagums neatkrīt no sirds...
 Varbūt ir mūža rietam sāpīgi
 Ap sevi skaīt tik daudz mūžu rītus,
 Lai asāk justu, rīts cik rietam tāls?
 Varbūt... varbūt... Bet Latvijā kaut kur
 Šīs rieta skumjas priecīgākas būtu.
 Tad koris jaunu balsu tīrā skaņā
 Jau dzied „Tev mūžam dzīvot, Latvija“.
 Tad... labi vien, ka visi kļīst uz durvīm
 Un neredzēs neviens man acīs valgmi.

JĀZEPS

Ceļu beidzis, nāksi jaunā likstā,
 Ievas meitai tevi viņot valgos;
 Glaimīgā! par ļaunu čūsku tiks tā,
 Cietums tādu goda prātu algos.
 Tavas saites tomēr laiks reiz pārraus,
 Savu sapni sapņos reiz ir Vāraus!

Augstais Dievs! ir mums bij lieli brāļi,
 Arī mums bij jaunie sapņi saldi;
 Nu mēs vergos dzīti tāli, tāli;
 Asaraini mūsu svētķu galdi.
 Plašās tāles, viņas mums ir cietums,
 Nezinām, kur rīt vai parīt ietum.

PIEMINEKLIS

Stāsts

Saule, saule... Dzeltena un spoža gaisma bagātīgi krita pa ārlietu ministra savrupnama daudzajiem stikliem Valdemāra ielas 13. numurā. Apkārt bija pulka ēnas un zaļumu, jo pie mājas atradās plašs dārzs. Karsta, tveicīga augusta sestdiena bija jau pāri sava tecējuma pusei. Ielās redzējās rets gājējs. Kristīne Meierovica panāca nost no loga, viņas pirksti palaida aizkaru, un ātri, apspiestā balsī tā teica: „Auto jau gaida.“

Viņai nepatika, ka vīrs šodien dodas ceļā tik vēlu. Citas reizes viņš bija vienmēr aizbraucis jau no rīta. Un arī tagad viņu vēl it kā kaut kas kavēja. Tās nebija tikai darīšanas, kas tik ciešā barā bija satecējušas šorīt. Kaut kāda cita cēloņa dēļ viņš nevarēja atstāt skaisto namu, kaut gan bija jau pilnīgi saģērbies ceļam. Tagad viņš pavērsa savu enerģisko, gludi skūto seju pret durvīm, pogāja ciet pelēko ceļa mēteli un kārtoja ap kaklu rūtaino zīda šalli, žokeja cepuri rokā turēdams, bet slaikās kājas gaišās getrās joprojām it kā liptin lipa pie parketa.

„Nezinu, kāpēc man šodien negribas braukt,“ viņš runāja patikamā baritonā un turpināja:

„Taču, laiks ir skaists, augusts, pats jaukākais mēnesis, iet uz beigām. Citādi man laika vairs neiznāks. Cik ilgi vēl būs politikai brīvdienas? Drīz sāks vārieties lielais saeimas katls, gan jau sociāldemokrāti un minoritātes pienesīs jaunas pagales. Paldies Dievam, mans resors puslīdz kārtībā. Pēdējā braucienā pa Eiropas galvas pilsētām man bija lieli panākumi.“ Un viņš apmierināts uzvilka cimdu.

„Pasveicini arī no manis mazo Rūtiņu, Gunāru, Helmūtu un viņu māti,“ teica Meierovica kundze ne sevišķi jūtu pilnā, bet laipnā balsī, raudzīdamās caur stikla sienu augstajā priekšnamā, kur uniformā tērptais

kalpotājs gāja taisīt vaļā ārdurvis. „Tu tagad viņus vairs tik drīz nesatiksi, pēc pāris nedēļām bērniem sāksies skola. Šeit būs mazajiem Rīgas kukulis.“ Viņa iedeva vīram pāri baltu vīstokļu.

Viņš apkampa sievu ap pleciem un maigi noskūpstīja uz vaiga. „Tu esi uzmanīga kā vienmēr. Nu, un ko tev šoreiz atvest pretī?“

„Ko nu atvest?“ nelielā, kalsnā sievietē, kautri smaidīdama, raudzījās tam acīs un apņēma ap pleciem ciešāk balto adīto lakatu. Viņa pieklāvās tam tā, ka varēja redzēt, viņai nekā, nekā nevajadzēs, ja tik viņš atkal būs pie viņas. Bet labas sadzīves formas prasīja dot savu daļu arī vīra pirmajai sievai. Kāpņu telpā bija mazliet vēsi.

„Gaidīšu lauku puķes tāpat kā citām reizēm. Milu brīvu gaisu, zāli un kustoņus tāpat kā tu. Un, ja tu kādu dienu esi sevišķi apmierināts, tad arī es esmu laimīga.“

„Nu, tāds es esmu pa lielākai daļai. Man laimīga roka!“

„Labāk neizaicini likteni, Zigfrīd. Ja kādreiz pasprūk lielība, tad vajag sevi aprāt un teikt: „Vakar bija labāk.““

„Vai mēs būtu kļuvuši mānticīgi? Tad jau nevarētu dzīvot gadiem šeit, 13. numurā. Vai tu arī zini, ka daži ārzemju diplomāti tiešām tic māžiem un labprāt nenāk pie manis ciemos? Es varu tos pieņemt tikai ministrijā. Viņi pilnīgi nopietni ierosinājuši, lai es palūdzot pilsētas valdi pārmainīt nama numuru. Gluži kā kādā Abrucu kalnu ciematā. Būs jālūdz vēl baznīckungs, lai nosvēti manu rezidenci. A rivederci, miļā!“

Zigfrīds Meierovics jau spēra kāju uz dārza celiņa granīta plāksnes, tā kā kurpe dobjī nodunēja, un sveicinādams māja ar roku. Durvis vēl bija vaļā. Tās bija vienvīru, šauras un lepnas kā visām Rīgas patriciešu savrupmājām. Meierovica kundzei lāga nepatika

durvju iekomponējums frontonā starp svēteniskām cementa šķautnēm.

„Kaut kas kapličiai līdzīgs,“ viņa reiz teica vīram. Viņš tikai paraustīja plecus. Jo mājai bija samērā labs, atdarināts ampīra stils, kāds bija modē šā gadsimtena sākumā. Viņš piegāja klāt mašīnai, kas stāvēja uz ielas, bet šoreiz, it kā šaubīdamies, noglāstīja tās gaŗo korpusu.

„Vai mūsu kaste izturēs gaŗo ceļu?“ viņš pusjokodams uzrunāja šoferi.

„Tieši tā, ministra kungs!“ tas izstiepdamies sasita papēžus.

Ministrs lēnām meklēja portsigāru.

Pa tam Meierovica kundze bija atgriezusies dzīvoklī un piegājusi pie loga. Atvilkusi smago mežģiņu aizkaru pilnīgi, viņa raudzījās ārā.

Ministrs sēdēja automobili un smēķēja. Šoferis zināja, ka tas viņa paradums: brīdi pasēdēt mašīnā ar aizkūpiņātu cigāru un tad tik braukt. Tā viņš mēdza darīt katru rītu. Arī uz ministriju, kas bija tikai pāris simt soļu no viņa mītnes, Meierovics brauca automobili. Ielā, kas bija nosaukta tautiskā atmodas laikmeta vadoņa vārdā, soļoja precīgie sestdienas gājēji, un daudzi paziņas cēla cepures. Lepna un rosmīga rotājās galvaspilsētas dzīve.

Zigfrīds Meierovics izpūta dūmu un mierīgi, pašapzinīgu skatu paraudzījās apkārt. Šī brīvība pa lielai daļai bija viņa roku darbs. Tad viņš pamāja un atvadīdamies pacēla cepuri pret šauro, augsto ampīra logu.

Motors iedūcās spēcīgi un vienmērīgi. — Šis bija Zigfrīda Meierovica pēdējais brauciens.

Kristīne Meierovica nopūzdamās piesēdās pie šaurā rakstāmgalda savā darba istabā, izskatīja pastu, kas jau ritā bija atsūtīts no kantoŗa, bet ko īsās sestdienas dienas dēļ tā līdz šim nebija paguvusi pārlūkot. Firmas īpašniece un akciju sabiedrības *Chr. Backman* valdes priekšsēdētāja vēstules uzplēsa pati, kārtība viņas uzņēmumā bija stingra. Pastu lasot, Meierovica kundzes pašaurajā, enerģis-

kājā pierē ievilkās stāva švika, jo katru darbu viņa darīja cītīgi un rūpju allaž pietika. Izskatītās vēstules tā rūpīgi salocīja lapu pa lapai un lika kaudzē. Viņa bija strādājusi ilgus un grūtus gadus, visu jaunību. Tāpēc arī tagad, labākos un pat ļoti labos apstākļos, viņa atzina, ka tai pa spēkam nest visas veikala rūpes, tā neprasiņa Zigfrīda atbalsta. Viņam jau tā bija diezgan savu un vēl plašāku uzdevumu, kaut gan Meierovics bija studējis komerczinības un viņa zināšanas un asais prāts arī šē varēja būt derīgs. Viņš palūdza tikai sastādīto bilanci, lai būtu informēts par uzņēmuma stāvokli.

Kristīnes godkāre prasīja uzcelt savu karjēru pašai, tāpat kā to bija darījis ārlietu ministrs. Ak, cik spoŗas saimnieciskas izredzes pavēŗas Latvijas pirmajos gados! Lieta likās tik vienkārša un daudz izredzēm. Rūpnīcu korpusi bija tukši, logi izdauzīti, mašīnas aizvestas, bet mājām bija jātiek atkal uzceltām un salabotām, spēkratiem vajadzēja griezties un katliem kurēties. Bija paredzams, ka celsies jauni nami un rūpnīcas, pret debesīm augs sārtdzeltenas ķieģeļu kārtas kā medus pilnas bišu šūnas un kā stabules augšup sliesies jaunierikotie dūmeņi. Un visus tos vajadzēs barot ar melnajām, spīdīgajām apakšzemes ogļēm, kas bija izraktas tālajās, bagātajās un lielajās zemēs, bet ko lēti atveda šurp kuģi pa jūras ceļu. Un viss tas ies caur Kristīnes Meierovicas jau jaunības gados ierikoto un vēlāk arvien plašāk un skaidrāk aplēsto uzņēmumu un nesis svētību visai valstij. Viņu aprīnīs un apskaudīs.

Bet viss negāja tik gludi, kā paredzēts. Firmai *Chr. Backman* nebija sava kapitāla tāpat kā gandrīz nevienam latviešu pasākumam uz kaŗa drupām. Uzticoties ārlietu ministra Zigfrīda Meierovica atsauksmei, netrūka gan kredita, un ogles iepļūda no Polijas un Anglijas. Bet sveŗais kredits republikas pirmajos gados bija dārgs, taisni rijīgs. Starptautiskais kapitāls iedomāti „tumšajos“ austrumu apgabalos tiecās pēc iekārotajiem augļiem — leģendārā procenta mēnesī. Piepra-

sījumi sākumā bija lieli, bet divdesmito gadu vidū saruka. Radās konkurenti — svešautieši. Bet parādi bija kārtojami joprojām un procenti maksājami un tāpēc jāatrod jauni noņēmēji. Šai firmai nedrīkstēja būt traucējumu. Kristīne Meierovica strādāja.

Zigfrīds bija solījis vēl vakarā būt mājās. Kas tur — brauciens pa šoseju uz Tukumu un atpakaļ! Vajadzēja gan labāk norunāt, lai paliek tur pa nakti vai brauc rīt no rīta. Jo tālāk gāja greznais porcelāna pulkstenis ar rokoko figūriņām — kavalieri gaišzilos svārkos un dāmu avenkrāsas krinolinā — uz Kristīnes Meierovicas darba galda, jo nemierīgāka viņa kļuva. Viņa piegāja pie loga dārza pusē un atvēra to. Saules gaisma, kas spilgti apstaroja liepu galotnes, jau sāka kust maigos, rožainos toņos.

Vasaras gaisam, kas bija pilns vēlo ziedu putekļu smaržām, sāka piejaukties vēsākas strāvas no krūmu pazarēm un gaisotnes augstākajiem slāņiem. Pametot skatu uz ielu, kur pret vakaru sāka rosīgāk kustēties gājēji, steidzoties uz izpriečām, varēja redzēt, kā mīksti, nesteidzīgi putekļi pacēlās no bruģa gaisā kā dzeltenī milti. Ministra kundze nebija pusdienojusi, jo viņai vispār nebija laba ēstgriba un vienai nemaz negaržoja.

Slepens grauzējs bija ieperinājies viņas ķermenī, kas to darīja arvien traušlāku un vārīgāku. Ar lielu gribas spēku viņa turējās cieti un stipri, bet, tiklīdz radās kādas nepatīkšanas, kaklā tūdaļ sāka skrāpēt un rokas kļuva mīklas. Viņa pazvanīja istabenei un lika vienai pašai uzklāt tējas galdu, jo nekas tā nenomierināja, kā turēšanās pie ierastas dzīves kārtības.

Savrupmājas ēdamistaba bija samērā neliela, patumša, sienas un griesti pēc pirmskara savrupnamu tradīcijas bija izlikti ar izgrieztu koku, stūrī bija augsta, vecmodīga bufete, pārējos nelielas vitrīnas ar vecu porcelānu. Ministru pāris plašajā, ērtajā mājā ar daudzajiem stikliem, pa kuņiem varēja skatīties uz palmām rotātām kāpnēm, dzīvoja divi vien. Personālam bija mītnes flīgelī, kas

izstiepās dārzā un bija zems, gaišdzeltenā krāsā un ārpusē rotāts ar zirgu galvu tēliem. Kalpotāju nebija daudz: durvju sargs, kas pildīja arī garderobista vietu, istabene, šoferis. Sākumā, kad saimniecība vēl nebija iekārtota, ministrs lika atnest pusdienas tepat no netālā Virsnieku kluba, tagad bija pieņemta virēja. Diplomātu viesībās galdu klāja Otto Švarca restorāns, kam Rīgas sadzīvē bija gadu desmitiem vecas tradīcijas.

Valstsvīra darbs aizņēma Zigfrīda Meierovica dienas lielāko daļu. Viņš cēlās astoņos, jau gultā pārskatījis galvas pilsētas laikrakstus. Rītišķi ēda kopā ar kundzi. Katru rītu ceturksni pirms desmitiem vārtu priekšā stāvēja automobilis. Šis bija allaž patīkamākais brīdis Meierovica dzīvē, kad auto viņu aizvīzināja uz bijušās vācu Hipotēku biedrības namu, kuņas frontonā bija uzraksts skaistiem latīņu burtiem: Concordia res parvae crescunt. — Saticībā mazas lietas aug lielas, — ministrs runāja pusbalsī, atgāzdams galvu un raudzīdamies uz skaisto, balto namu, kā priekšā auga slaikas papeles. — Ja Dievs dos, stiprs kļūs arī mans lolojums — jauno valstu savienība. Meierovics neticēja rietumu lielvalstu svinīgajiem solījumiem par Latvijas uzņemšanu savā pulkā un nedomāja, ka de jure atzīšana nozīmē arī mūžīgu patstāvības nodrošinājumu. Vajadzēja varas, vajadzēja spēka, uz kā grūtā brīdī balstīties. Lielā Anglija un Francija to sargās mūžam savās pašu interesēs. Latvijai tāda stipra un labvēlīga kaimiņa neatrast: kā Krievija, tā Vācija mūžam skatīsies, vai tik nevar mūs aprīt. Kas atlika? — Atlika tikai sabiedroties jaunajām un vājajām valstīm pašām.

Tai bija jābūt lepnai un skaistai tautu saimei, kas, pēc daudziem gadusimtiem nokratījušas kakla kungus, rotātos brīvākā sudrabrasainā rītā. Jo, ilgi apspiestas un pazemotas, viņas bija izrādījušās stipras un bagātas garā. Tagad, kad Eiropas varmākas bija saķauti, kā likās, uz ilgiem gadiem, viņš domāja, ka nekas nevarētu traucēt brīvvalstu

skaisto rotaļu ap Baltijas jūru, ko jau pirms kara bija iedomā skatījis lielais latvju dzejnieks. Valstsvīriem vajadzēja nostiprināt rakstos, dzīvē, ieročos, ikdienas ļaužu izpratnē to, ko bija sapņojis dzejnieks.

Meierovics nešaubījās, ka tas iespējams. Viņš ticēja savai veiklibai, savai vieglajai rokai. Viņš bija nodomājis izveidot plašu Viduseiropas valstu antanti, sākumā pat ieskaitot Rumāniju. Kā prezidents viņš nosēdās lielās Bulduru konferences garā galda galā 1921. gada vasarā. Kas tā bija par jauneklīgu jūsmu šai neredzētajā sapulcē. Jauno zemnieku tautu inteligenti bija savilkuši mugurā vislabāko drēbnieku šūtus uzvalkus, un kluso Bulduru jūrmalu pildīja septiņu valodu čalas un viss jaunā laikmeta spožums. Telpa bija izgreznota puķēm, galdi klāti bagātīgi.

Likās, ka viss veicas labi, bet ... sajūsma noplaka, kad sāka rēgoties šķietami gudri un reāli apsvērumi. Somija norobežojās pati pirmā, domādama, ka viņai nav ko mest saistību laipu pāri Somijas jūras līcim, ka skandinavu aizmugure to nodrošinās. Polija uzsāka ķildu ar Lietuvu, un šīs ķildas dēļ pat trim Baltijas valstīm neizdevās saslēgties kopā. Konference izbeidzās laipnos vārdos un sadragātās ilūzijās. Jauncelamā mūra siena sadrupa atsevišķos akmeņos.

Bet Zigfrīds Meierovics nezaudēja cerības, nenolaida rokas. Kas nebija izdevies lielumā, to vajadzēja atsākt mazumā. Divi gadi vēlāk viņš nodibināja Latvijas kara savienību ar Igauniju un bija ļoti lepns par to. Gan augs, gan pamazām izaugs lielā savienība, iedarbojoties laikam un pacietībai. Jaunā pasaule taču bija tikai attīstības sākumā. Vajadzēja vērīgi sekot, uzmanīt un izlietot visu, kas var veicināt brīvības un tautvaldības iesakņošanu. Ārzemju lielo galvas pilsētu apmeklējumi parasti noritēja gludi un tajos neradās gandrīz nekādu grūtību. Kaut arī vidusmēra vācietim, francūzim, itālietim, anglim bija visai maza jēga par Eiropas ģeografiju un vēsturi — valstsvīri bija infor-

mēti labāk. Katrs no tiem centās paturēt atmiņā vismaz viena jauno valstu politiķa vārdu, un tad monsieur Meierovics vienmēr tika minēts pirmais, jo likās tik pazīstams! Latvijas pārstāvim bija arī savas priekšrocības: viņš labi prata valodas, bija veikls, elegant, glīts un ar lielu šarmu. Katrs ministra postenī izbīdītais advokāts Parīzē vai Romā, pirms steigties personīgās dzīves baudās, centās pāris laipnās frazēs apliecināt savu labvēlību latviešu tautai un ticību demokrātijai un progresam.

Rīgā, resorā, nebija mazums darba, jo vajadzēja gluži ne no kā uzcelt ārlietu ministrijas iekārtu un nodibināt paražas. Veicīgi Meierovics sastādīja departamentus, iecēla vajadzīgos cilvēkus. Tirdzniecisko līgumu sagatavošana un nolīgšana aizņēma visvairāk laika. Pēcpusdienas ministram pagāja diplomātiskās pieņemšanās un viesībās vai arī parlamentā. Ministrs bija lielākās pilsoņu frakcijas — zemnieku savienības līderis, bez plenārsēdēm vajadzēja piedalīties ārlietu komisijas sēdēs, partijas apspriedēs. Gandrīz bez pārtraukuma viņš bija resora vadītājs. Citu viņa vietā nemaz nevarēja iedomāties.

Vakaros līdz vēlai naktij ministra kabinetā dega zaļa gaisma, jo svarīgākos jautājumus un aktis viņš apstrādāja mājās. Bet viņš atrada laiku apmeklēt arī operas un teātru pirmizrādes, gleznu izstādes un pat papriecāties restorānos un dejas grīdās, kuŗu uguni valsts pirmajos gados mirdzēja tik spoži.

Bet tad galvas pilsētas labāko sabiedrību savīlņoja ziņa par pārmaiņām Zigfrīda Meierovica personīgajā dzīvē. Viņš bija precējies ar savu bērnības draudzeni Annu Filholdi, klusu un nopietnu sievieti, kas bija par to gadu jaunāka. Viņiem bija trīs bērni un laulību varēja saukt par laimīgu. Pēkšņi viņa dzīvē ienāca sieviete, kas bija ļoti stipra un patstāvīga rakture un visu prasīja sev. Kristīne Bakmane kādreiz bija tikai maza ierēdne, mašīnrakstītāja un korespon-

dente tirdzniecības firmā, trūcīgu vecāku meita. Augumā sīka un neizskatīga, bāla, trauslu veselību, bet skaidru domāšanu un neatlaidīga — tāda viņa bija. Viņa bija satikusi Zigfrīdu tirdzniecības darīšanās kara laikā kā apdrošināšanas sabiedrības *Jakor* agentu un vēlāk Maskavā kā pilsētu savienības darbinieku. Ar visu savas asās personības eksaltāciju Kristīne bija iemīļusies jaunajā, darbīgajā vīrietī, ko viņa uzskatīja par ideālu un kuŗa personības storojumu apbrīvoja. Arī viņam, kas vēl no agras jaunības bija mācījies cienīt izdarību un paŗa nopelnus, ŗi sieviete bija atstājusi lielu ietekmi. Stundām pastaigādamies pa Maskavas ielām cilvēku drūzmā kā nepārskatāmā meŗā, viņi kopīgi sprieda par Latvijas nākotni, par laimīgo dzīvi dzimtenē pēc kara.

Tad Meierovics devās uz ārzemēm jau kā latvieŗu Nacionālās padomes pārstāvis. Bakmane no tālienes sekoja viņa panākumiem un sūtīja dievpalīgu. Kad Zigfrīds triumfēdams atgriezās Rīgā, Kristīne, sirdij pukstot, stāvēja pie Lapiņa foto ateljē skatloga, kur bija izliktas palielinātas jauno ministru ģimenes. Viņa priekā klausījās, ka ļaudis visvairāk jūsmoja par stalto, glīto Meierovicu. Kristīne bija lepna arī uz sevi: viņai tad jau bija oġļu kantoris *Backman*. Bet plāni! Ak, viņai bija pat projekts dibināt savu lidmaŗinu fabriku. Viņa jutās tā, it kā viss jaunais, neredzētām iespējām vilinoŗais laikmets ŗalktu tai asinīs.

Daŗas reizes viņi bija satikuŗies karsti, trauksmaini it kā divi ērgļi, kas atkal uzmeklē katrs sava kalna galotni. Sākumā Kristīne bija mierā ar to, ko dzīve viņai dod, bet tad tā juta, ka viltīgā slimībā tai dziļi iekodusies un viņa vairs nevar cerēt uz ilgu mūŗu. Un, jo ŗilbīgākos augstumos cēlās Zigfrīda karjēra, jo nepacietīgāka kļuva Bakmane, prasīdama „visu vai neko“.

Zigfrīds Meierovics nolēma rīkoties izŗķirīgi un droŗi, kā bija paradis arī politikā. Viņŗ stāvēja par „visu“. Pēc nopietnām pār-

runām ar kundzi, abi atzina par labāku ŗķirt savu dzīvi. Bērni palika pie mātes un tika nodroŗināti ar piemērotām gadŗkārtējam izmaksām un tēva dzīvības apdroŗināšanas polisi par augstu summu. Kaut gan partija un vispār Rīgas jaunā „aristokratija“ ŗo lietu neatzina, drīz vien Zigfrīds Meierovics apprecējās otrreiz. Kāzas bija ļoti noslēgtas, piedaloties vismazākajam personu skaitam. Pēc tam diplomāti, valstsvīri, sabiedriski darbinieki saņēma ielūgumu uz pēcpusdienas tēju Valdeniāra ielas 13. numura namā, ko bija parakstījis ārlietu ministrs un viņa kundze. Tā bija Kristīnes-Meierovicas ieieŗana sabiedrībā.

Cik dzīvi viņa ŗodien atcerējās to laimīgo dienu. Viņi abi divi ar Zigfrīdu stāvēja pirmā istabā, netālu no ieejas, un sasveicinājās ar viesiem. Zigfrīds bija tējas uzvalkā, isos melnos svārkos ar lentiŗu iemargojumu, viņa — pelēkā pēcpusdienas tērpā ar meŗģiņu uzmetni ap pleciem.

Nāca viesi — ministri, sūtņi, banku direktori, mākslinieki, rakstnieki un ŗurnālisti. Visi jūtās labi, jo Meierovica takts un viesmīlība bija pazīstama. Kad mūzikas brīdi jautrā čala mazliet aprīma, Pauls ŗuberts sēdās pie klavierēm un Ādolfs Kaktiņŗ dziedāja pāris dziesmu. Vēlāk Meierovici piedzīvoja vēl daudz laimīgu dienu. Jo seviŗķi tur, kur viņus neviens nepazīna — Itālijas saulē, Sanmoricas sniega sērsnās agros pavasaros...

Kristīne Meierovica sēdēja viena pati pie galda un, sudraba karotītei lēni ŗķindot, maisīja tēju vieġlajā porcelāna tasē.

Tad viņa uzlika uz ŗķīvīŗa dzeltenu, biezu medu un iebaudīja to. Medus esot labs krūtīm un kaklam... Ak, parastais, nestiprais, bet vienmēriġais un savādi sausais klepus tad, kad viņa uztraucās, mocīja tā, ka bija jāpieliek mutautiņŗ pie lūpām pat ēdot. Nu, nekas, rudenī viņa aizbrauks, paņēmusi atvaļinājumu no darīšanās, kaut kur, kur gaiss sauss un veselīgs. Rudeņos tā vienmēr jutās vislabāk. Tie jau laikam dabīgi atbilda viņas rēnai dabai. Neapmierināta viņa pie-

cēlās no galda, aizgāja atpakaļ kabinetā un, paņēmusi no plaukta grāmatu, sāka lasīt.

Klusajā, tukšajā mājā pēkšņi sāka ārkārtīgi skaļi skanēt tālruņa zvans. Taš skanēja no vīra kabineta, tādēļ pagāja brīdis, kamēr Meierovica kundze nonāca pie klausuļa. Kāds zvanīja, zvanija neatlaidīgi un ilgi.

Viņa nocēla klausuli nelabā nojautā. „Hallo?“ Runāja ārlietu ministrijas ierēdnis Juris Filholds, Meierovica pirmās kundzes radnieks. Kaut gan viņš centās izteikties mierīgi un lietišķi, balsī bija dzirdams ārkārtīgs uztraukums.

„Cienītā kundze, ministram noticis nelai mes gadijums. Es tūlīt būšu pie jums, un mēs nekavējoties brauksim uz Sarkanā Krusta slimnīcu.“

Meierovica kundzei aizrāvās elpa. „Kas viņam kait?“

„Viņš ievainots auto klizmā.“

Viņa brīdi sargājās elpot. „Dzīvs?“

„Dzīvs.“

„Paldies Dievam!“

Pēc ārkārtīgā sasprindzinājuma Kristīnes Meierovicas nervi atslāba, kādēļ viņai izlikās dīvaini, ka Filholda balss nemaz nekļuva mierīgāka un gaišāka.

„Es tūlīt būšu klāt,“ viņš vēl teica.

Drīz jaunais, slaidais inženieris un diplomāts šauro seju uzsteidzās pa kāpnēm kundzes kabinetā.

„Auto gaida lejā,“ viņš teica apsveicinādamies. Kundze jau bija saģērbusies mētelī. Ap galvu viņa bija aptinusi melnu šalli. Viņi brauca uz Matīsa ielu un tālāk uz Ērgļu ielu. Jau pēc nedaudz minūtēm kļuva redzams augstais, lielais, mazliet strupi neveiklais Sarkanā Krusta nams.

Pa ceļam Filholds stāstīja, kas noticis, noklusēdams tomēr pašu briesmīgāko.

Rīgā pati pirmā ziņa par notikušo pienāca iekšlietu ministra vietas izpildītājam Rūdolfam Bangerskim. Ministrijas kurjērs atnesa pulkvedim uz māju šādu rakstu:

Ļotisteidzoši.

Telefonogramma Nr. 9000

Pieņemta 22. 8. 1925. g. pl. 18 min. 00.

Pieņēma Podnieks. Nodeva Zalve.

Iekšlietu ministra kungam pulkvedim Bangerskim.

Pagodinot ziņot, ka šodien ap plkst. 1/25 dienā 9. verstī no Tukuma, uz Tukuma zemes ceļa ārlietu ministra Meierovica kunga automobilis iegāzās grāvī, pie kam ārlietu ministrs Meierovica kungs dabūjis nāvīgus ievainojumus. Meierovica kungs nesamaņas stāvoklī ar automobili tiek vests uz Rīgu, un viņu pavada Tukuma apriņķa priekšnieks.

Tukuma apriņķa priekšnieka palīgs I iecirknī Almans.

Pieņemta 22. 8. plkst. 18,05.

Dežūr. virsn. virsl. Kreics.

Lielais, plecīgais vīrs, kādreizējais strēlnieku cīņu vadonis, tūdaļ nolēma braukt automobili pa šoseju uz Tukumu ārlietu ministra automobilim pretim. Viņš skatījās, vai neredzēs kādu smago mašīnu, kas brauc lēni, bet tādas nebija. Ceļā tie satika tikai kādu parastā gaitā vieglo auto, kur, kā vēlāk izrādījās, bija ievietots ministra liķis. Jūrmalā Bangerskis iegriezās policijas iecirknī un uzzināja, ka Meierovics jau miris un aizvests uz Rīgu, Latvijas Sarkanā Krusta slimnīcu.

Pa to laiku jau visos virzienos notika izmeklēšana. Noskaidrojās, ka vainīgs nebija neviens. Meierovica pirmā kundze tovasar dzīvoja Druķu mājās netālu no Tukuma. Viņa ar visiem bērniem bija izgājusi ministram pretim, tie bija sakāpuši automobili vizināties, un Meierovics bija bērnus sišņīgi noskūpstījis. Braucot nelielā ieplakā meža vidū parastā ātrumā pa lauku ceļu, kas gan bija šaurs, bet jau neskaitāmas reizes lietots, auto pēkšņi sāka slidēt un apsviedās ar visiem pasažieriem un šoferi. Iepriekšējā dienā bija lijis, un ceļš laikam bija mikstāks nekā citām reizēm, Nevienam no pārējiem

klizmā neradās ne mazākā vaina, tikai ministrs bija bez samaņas. Viņu iecēla mašīnā un tūdaļ veda uz Rīgu. Drīz vien viņam izzuda dzīvības zīmes, un galva nokarājās lēngani. Likās, bija laužts kakla skriemelis.

Slimnīcas mirušo telpā bija drēgns un vēss. Uz nestuvēm bija nolikts ar palagu pārsegtais ķermenis. Apkārt stāvēja pulciņš cilvēku, klusi sarunādamies. Meierovica kundzei un Filholdam visi pašķīra ceļu. Te bija pulkvedis Bangerskis, slimnīcas direktors prof. Jānis Jankovskis, iekšlietu un ārlietu ministrijas augstākie ierēdņi, preses pārstāvji.

Direktors paņēma kundzi pie rokas un pieveda pie mirušā, kas bija saliektā stāvoklī, jo bija miris automobili sēdot. Meierovica kundze, dziļu sāpju pārņemta, bet apņēmīga, atvilka palagu no mīļotās sejas, kurā dusēja nāves miers. Tad viņa instinktīvi pielieca ausi pie nelaiķa krūtīm, bet, paskatīdamās ārstam acīs, viņa atslējās taisni. Pēkšņi tā kļuva ārkārtīgi bāla un iekliedzās:

„Viņš beigts?“

„Kundze, saņemieties,“ teica profesors, „te vairāk nekā nevar līdzēt.“

Kristīne Meierovica novērsās sānis un saknieba lūpas. Kad viņa atkal atgriezās pret citiem, visi redzēja, ka viņas seja bija pārmainījusies. Sieviete ne tikai bija kļuvusi mazāka un vecāka, bet bija arī skaidrs, ka viņai pilnīgi vienaldzīgs, kas tagad notiek, un ka vienīgi sabiedrības formu dēļ viņa vēl piedalās turpmākajā. Jau katram klātesošam likās gandrīz neaptverami, ka mūsu pirmā ārlietu ministra vairs nav, bet visi redzēja, ka šīs sievietes ciešanas ir pilnīgi ārkārtīgas, ka saņemtais sitiens līdzinās nāvei. Tomēr apbrīnojamā pašvaldībā viņa vēl izrunāja pa vārdam un centās saprast, kas notiek. Viņa dzirdēja, ka runāja par iezārkošanu un ka kāds augstāks ierēdnis lūdza Filholdu uzņemties visu pēdējo pienākumu kārtošānu.

Mājās Kristīne pārbrauca klusēdama. Viņa apģērbās melnās drēbēs un lika sarīkot lielo zāli katafalkam. Drīz nams bija pilns cilvēku. Lielākās istabas vidū uz paaugstinā-

juma novietoja šķirstu, kurā, frakā tērptu, noguldīja mirušo ministru. Galvgalā tika nostādīti žuburaini, lieli svečturi un puķes. Šķirstu pārsedza ar valsts karogu. Kristīne sēroja pie Zigfrīda, raudzīdamās sejā, kurā tagad bija nolaidies īsts pēcnāves miers un garīgums. Arī viņas pašas sejas izteiksme iedvesa visdziļāko cieņu. Likās, it kā sengrieķu varone Aspazija sērotu pie mirušā valsts vīra Perikla šķirsta. Bet Perikls, kaut gan sērgas aizrauts, bija miris 64 gadus vecs. Meierovicam bija tikai nedaudz vairāk par pusi no šā gadu skaita. Kā sapnī viņa redzēja, ka ieradās valdība, valsts prezidents Čakste, pirmais ministru prezidents Ulmanis, pastāvēja britiņu svinīgajā pulkā, lai atvadītos no sava lielo darbu biedra.

Ap vienpadsmitiem vakarā jau viss bija kluss. Satraukts otrreiz ieradās Filholds, kas visu laiku bija aizņemts dažādās darīšanās. Viņš redzēja, ka šo stipro atraitni drīkst atstāt vienu.

„Vai dzirdat lielo klusumu ārā?“ viņš teica, pacēlis pirkstu, mētelim plecos plivinoties. „Man liekas, pati Latvija aiztur elpu. Rīt viņa elsos un raudās.“

Kristīne neatbildēja.

„Jūs gribat vāķēt pa nakti?“

Viņa palocīja galvu.

„Mainisimies, es jums palīdzēšu.“

Viņa papurināja galvu.

Tad Juris Filholds nolika mēteli un apsedās. Viņš sāka stāstīt par Zigfrīda Meierovica diplomāta gaitām rāmi un klusi. Viņš stāstīja visu, ko bija dzirdējis, gan daudreiz viesodamies pie tā, gan diplomātu saņāksmēs. Par Parīzes un Londonas laikiem, pirmos starptautiskos sakarus ievadot, kad pat lāgā nebija līdzekļu, ar ko nopirkt papīru diplomātiskai sarakstei. Par asprātībām, kas bija jāizlieto miera konferences laikā, lai Latvijas balss nepaliktu nedzirdēta. Par ministrijas sākumiem Rīgā, kad pirmie ieradušies sūtņi jaunai protokolnodaļai sagādāja gandrīz neatrisināmus uzdevumus.

Viņš runāja un Kristīnei likās, ka uz zā-

les baltajām sienām kā kinolentā atainotos cīņa par Latviju, cīņa, kuŗas ieroči bija zīmulis un spalva, uniformas, fraka un cilindrs.

„Jūs zināt angļu tradicionālo nelabvēlību pret Baltijas tautām,“ runāja Filholds. „Un tomēr Zigfrīdam izdevās dabūt no stīvā Balfura Latvijas de facto atzišanu jau pirms 1918. gada 18. novembra. Un viņam arī laimējās panākt de jure, kaut gan Francijas ārlietu ministrs Brisons vēl pēc 18. nov. teica: „Krievijas sadrumstalošanai mēs nepievienosimies.“ Londonā Meierovics bija ieradies 1918. gada 12. augustā. Viņš tūdaļ redzēja, ka Latviju tur pazist visai vāji, ka mūsu jenaidnieki strādā un ir spēcīgi. Viņš tomēr nekavējās uzsākt asu diplomātisku karu, kas vainagojās panākumiem.

Līdzīgi bija Parīzē — krievu emigrantu un Kerenska pagaidvaldības ministru citadelē. Miļukovs tur kādā lielā sapulcē zākāja latviešus, teikdams, ka viņi esot vainīgi Krievijas nelaimēs. Tad iejaucās Meierovics un vaicāja — kā gan 2 miljonu tauta varot veikt un novaldīt vairāk kā 100 miljonus? Miļukovam uz to nebija ko atbildēt.

Pēc Bulduru konferences un neveiksmes Meierovics nekad nebija atmetis domu par plašāko valstu savienību, jo draudi no kādas lielvalsts, kuŗai Latvija kādreiz vāreja atrasties pretī viena pati, to vajāja kā murgs.

Jau tā pašā 1921. gada beigās viņš bija apjautājies saviem sūtņiem, kādas balsis dzird ārzemēs par jauno valstu nākotni. Ienāca atbildes, ka būtu tomēr jācenšas nodibināt Baltijas valstu savienība, kam piekļautos Somija un Polija. Meierovics bija bildis no savas puses, ka vēl derētu pieaicināt Rumāniju un radīt Viduseiropas valstu savienību. Pret Rumāniju daži iebilda, ka tās intereses saistītas vairāk ar Melno un Vidusjūru un Baltijas jūras blokā tā lāgā neiederēšoties. Kad tai laikā šīs plašākās sistēmas iespējas nepiepildījās, Meierovics tomēr stingri bija nolēmis panākt Baltijas Savienību.

Šis jautājums viņu nodarbināja arī šā gada sākumā un vasarā. Pirmoreiz lietpra-

tēji viņa vadībā ilgāku laiku strādāja, izveidojot Latvijas un Igaunijas militāro konvenciju, otrreiz viņš pavadīja prezidentu Čaksti Igaunijas apmeklējumā. Sarunas bija draudzīgas un sekmīgas. Pēc pēdējā lielā brauciena pa Eiropas galvas pilsētām Meierovics bija nolēmis par jaunu enerģiski ķerties pie tā nodoma realizēšanas, kam bija būt viņa mūža lielākajam sasniegumam. —

*

Tās bija pirmās lielās bēres patstāvīgajā Latvijā. Nepārskatāms bija Zigfrīda Meierovica pavadītāju pulks, un vēl vairāk ļaužu nolūkojās svinīgajā procedūrā no ielu malām. Galvas pilsētas iedzīvotāji juta kaut ko no to senajām, svētajām trīsām, kas vēl bija redzējuši zemes virsū pusdievus staigājam. Viņi zināja: tagad no Latvijas atvadās vīrs, ko vēsturē daudzinaš vēl pēc gadu simteņiem.

No Elizabetes un Pulkevža Brieža ielas stūra melnajā ļaužu čūskā noskatījās ātrs un kustīgs sīka auguma dzejnieks. Pievēris zilpelēkās acis aiz biežajiem degunkniebja stikliem, viņš pēkšņi izcēla galvu kā satraukts briedis, jo viņam sirdi iedunējās brīža liels, un acis pārplūda. Un viņa ausīs ieskanējās skaistas un mūžīgā veidā ielietas rindas:

*Iet Zigfrīds Meierovics pēd'jās gaitas savas,
To cieši apņēmušas zārka cietās skavas,
Bet visa pilsēta, kas zvanu skaņās trīc,
Un visa valsts ir pilna viņa slavas.*

Procesija bija nepārredzama. Šķirstu bija ielenkuši ārlietu ministrijas ierēdņi frakās. Pašā priekšā kāds uz maza, melna samta spilventiņa nesa nelaiķa ordeņus. Melniem plīvuriem drapētie zirgi vilka bērū ratus, kas bija baltu un sarkanu rožu vainagu apkrauti. Īpaši rati veda zaļus un puļotus vainagus vien — tie bija sakrauti uz augstām zārdam līdzīgām redelēm. Dusas vieta ministram bija izraudzīta lielo latviešu aizgājēju pēdējās elpas pilnajos Meža kapos.

Tā kā Zigfrīdu Meierovicu apbedīja valsts, tad Kristīnei par to sevišķu rūpju nebija. Tas viņai atņēma daudz grūtību, bet arī deva daudz lieka, tukša laika un sāpes, — sāpes, kādas viņa tagad piedzīvoja pirmo reizi mūžā un kas bija bezgalīgas, tās viņu salauza un iznīcināja tā, ka viņa pēkšņi kļuva maziņa un pavisam kalsna, — kad viņa paskatījās spogulī, tai pretī raudzījās pavisam cita sieviete — seja bija pelēka, vaigu kauli izspiedušies, pat deguns likās pēkšņi it kā kumps kļuvis. Bet izskats tai vairs nelikās svarīgs.

Trīs dienas pagāja kārtojot nelaiķa atstātos papīrus un piemiņas. Kaut gan viņa allaž bija ļoti aizņemta, viņa parasti ar lielu patiku izgrieza no avizēm un žurnāliem visu, kas bija rakstīts par vīra neparasto karjēru. Tagad viņa pārcilāja savas mapes. Sevišķi ilgi tā aplūkoja pēdējās *Atpūtas* beidzamo vāku, kur bija iespiests Itālijā izdarīts uzņēmums: Meierovics noliek Latvijas vainagu uz Nezināmā kareivja kapa. Svinīgais gājiens diagonālā virzienā uz augšu, ārlietu ministra daiļā un nopietnā seja, it kā nevilus iespiestais sēru logats ap uzņēmumu — viss tas viņai lika saskatīt šai uzņēmumā katastrofas iepriekšsludinājumu.

Ar Annu Meierovicu Kristīne tikai vēsi sadēvēs rokām. Veikala lietas viņa tagad nepārbaudīja, viņa bija noteikusi, lai vismaz kādu nedēļu tai tagad liek mieru.

Trešā dienā pie viņas atnāca nelaiķa brālēns Aleksandrs Meierovics. Tas bija dažā ziņā pretstats Zigfrīdam, bez lielas fantāzijas, bet tomēr veikls un kustīgs, praktiķis no galvas līdz kājām, melnīgnsnējs tāpat kā aizgājušais, bet mazāka auguma, mazliet sprogains, tāpat gludu seju, bet bez acenēm. Viņš bija pareizticīgs, studējis tiesības, darbojies sinodē par juriskonsultu. Noprecējis sievu krievieti ar namu Sadovņikova ielā, viņš kļuva solīds, bet tomēr milēja uzdzīvot, tikties ar jaunības draugiem, citiem bursakiem un bohēmiešiem, kas to familjāri sauca par Sašu.

„Vai jums nevajadzēs tagad kaut kādā ziņā palīdzēt — kārtot lietas?“ viņš gādīgi iejautājās brālēna atraitnei.

„Paldies . . . Zigfrīds bija tik apdomīgs, ka viss viņam vienumēr bija kārtībā. Bērni un pirmā sieva saņems dzīvības apdrošināšanas maksu, man taču ir veikals.“

„Bet šeit jūs nevarēsīt palikt.“

Saša aplaida skatu ārlietu ministra dzīvoklī, kas tagad likās pēkšņi tik liels un tukšs.

„Arī to jau Zigfrīds, izrādās, paredzējis,“ viņa atbildēja. „Neilgu laiku atpakaļ viņš noīrēja privātu dzīvokli, jo šeit to stipri traucēja pēc darba laika. Lielā dzīvokļa uzturēšana arī prasīja pārāk daudz līdzekļu un mums pēdējā laikā vajadzēja kļūt taupīgiem. Viņš arī vēlējās pēc ilgā dienesta aiziet no ārlietu ministra amata un atpūsties. Tagad liktenis to izkārtojis citādi, taču,“ viņa piebilda, „man vīra tālredzība vēl noderēs. Un, ja kas sarežģītos — neaizmirstiet, ka es arī esmu saimnieciska darbiniece . . .“ Un viņa ciešāk savilka lakatu ap novājējušiem pleciem.

„Pag,“ Meierovics iesita sev pa pieri, „kas tad man vēl bija? Ak tā, kapa apkopšana. Zigfrīds ir pirmais lielais Latvijas nelaiķis. Protams, ka uz viņa kapa jāpaceļas dižam, krāšņam piemineklim. Nodibināsim piemiņas fondu un veiksīm to lietu kā nākas.“

Un kustīgais Meierovics, atradis jaunu ideju, kas to saistīja, jau staigāja ašiem soļiem pa istabu un stāstīja, kāds piemineklis izskatīsies. Būs augsta kolonna, bet uz tās Glorija, kas vainagos Meierovica tēlu.

„Vajadzētu arī krustu klāt,“ klusi noteica Kristīne, „pēdējā laikā esmu kļuvusi ļoti ticīga. Es šo lielo nelaimi nevaru saprast citādi, kā samaksu par mūsu pārāk lielo un pārāk droši gribēto laimi.“

Saša Meierovics domīgs apsēdās uz zvilņa un saņēma rokas. Tad viņš nopietni paskatījās Kristīnē. „Man liekas, radniec, ka jūs pārāk nopūlaties ar izpirkšanas, un . . . nu,

kā to lai saka, vainas ideju. Mums, pareizticīgajiem, tā lieta vienkāršāka. Mēs kritām ceļos, labi sirsnīgi nožēlojam grēkus un izsaucamies: Kungs, esi man žēlīgs! Šitam sev labi cieši pie krūtīm un lūdzamies, svinīgi dziedam un tad ir labi atkal.“

Kristīne Meierovica noteikti papurināja galvu. „Nē, nē. Šī otras ģimenes dibināšana ir bijis pārkāpums, grēks. Vai jūs redzat Dieva tiesu? Arī viņa taču bija automobilī, bet ne viņai, nedz bērniem nekas nenotika. Tikai viņš aizgāja...“

Saša paplātīja rokas. Tur taču vairs nekā nevarēja darīt. Smagas sarunas nebija viņa garā. Viņš pasteidzās atvadīties.

Pēc kādas nedēļas viņš piezvanīja Kristīnei pa tālruni.

„Man ir tāds neparasts lūgums, Meierovica kundze... Redziet, manu bērnu mājskolotāja, uzzinājusi, ka man pie jums tuvākā laikā būs darišanas, lūdza atļauju atnākt līdz. Jūs zināt, mana sieva ir krieviete, un Rūtes jaunkundze audziņa manus bērnus latviešu garā... Viņa nelaiķi ļoti cienījusi un gribot redzēt vietu, kur tas dzīvojis un strādājis.“

Kristīne Meierovica pabrīnījās, jo pēc vīra nāves nams Valdemāra ielas 13. numurā bija kļuvis ļoti kluss, un tikai retais no agrākajiem tuviniekiem vairs vēlējās tur iegriezties. Viņa arī nemilēja lieku ziņkāri. Tomēr tā noteica: „Lai nāk!“

Otrā dienā Sašu Meierovicu pavadīja neliela auguma trausla jaunava gaļām, resnām, pelnu krāsas bizēm, kas nokarājās lejup gar bālo sejiņu. Viņai bija lielas, gaišas, lēnas acis. Ar interesi, bet vienkārši viņa paraudzījās acīs Kristīnei, tad ilgi nolūkojās lielajā, pēc zīmējuma pagatavotā Meierovica attēla melnā logatā, kas karājās viesistabā pie sienas, un lūdza arī nedaudz apskatīt nelaikā darbistabu.

Vadīdama viņu, Meierovica kundze jautāja: „Jūs ministru pazināt?“ Un svešajai likās, ka viņa grib dzirdēt visu.

„Jā, es viņu redzēju Aleksandra Meiero-

vica kunga namā, kur Zigfrīds Meierovics dažreiz ieradās viesībās. Viņš bija tik laipns, rūnīgs, asprātīgs... Es apbrīnoju viņu pašu un arī viņa darbu. Es nezīnu, vai drīkstu teikt...“ viņa pēkšņi nosarka šķīsti pār visu seju, ļoti skaisti un neparasti, tā, ka asinis pamazām un vienmērīgi pieplūda caurspīdīgi bālajos vaigos, it kā kristalla kausā ielejama sārta viņa šalts.

„Varbūt tagad var sacīt,“ viņa turpināja, paraudzījies Kristīnē. „Es nezināju toreiz, ka jūs esat un kādu lomu jūs spēlējat viņa dzīvē... Zināju tikai, ka viņš ir vientuļš, no agrākās ģimenes atšķīries. Un tad...“

„Un tad?“

„Un tad... iemilējos viņā...“ viņa izdvesa lēni, tikko dzirdami.

„Vai viņš to zināja?“ Kristīnes balsi ietrīsējās nemiers.

„Nē... Kur nu, es tāda neievērojama sieviete nemaz neuzdrošinājos viņam to izrādīt. Es izgriezu no avīzēm viņa uzņēmumus, krāju tos un vientulības stundās aplūkoju. Tas arī bija viss. Un reizēm es no tālienes noskatījos uz šo namu, sagaidīju viņu piebraucam, gaidīju atspīdam zaļo uguni viņa darbistabas logā. Tagad nu es zīnu, ka viss tas pieder pagātnei, ka man vairs nebūs arī to laimes drusku, kas bija, es gribu tikai vairāk paņemt no viņa savai atmiņai un tāpēc atnācu šeit.“

„Labi, bērns, mums būs daudz ko pārrunāt. Jūs redzēsiet, arī man ir tādas pat piemiņas zīmes — varbūt vēl vairāk.“

Kristīne aizvilka Almu sev līdzī uz zvilni buduārā, atslēdza raksāmgalda atvilktni un sāka pārcilāt kaudzi uzņēmumu, ielūgumu, ceļojumu atmiņu no Itālijas un Davosas.

Stundas skrēja, bet abas sievietes vēl runāja.

„Nākošreiz nāciet uz citu vietu, tad es jau būšu jaunā dzīvoklī,“ Kristīne teica un nosauca kādu namu apstādījumu rajonā.

„Tur es dzīvošu ar savu tēvu. Zigfrīds gatavojās aiziet privātā dzīvē un es arī negribēju, ka manas firmas kurjēri skraida uz

ārlietu ministra namu. Šo dzīvokli vīrs neilgi pirms nāves piedāvāja kaŗa ministram.“

Kristīnei tagad bija radusies jauna, tuva dvēsele. Bija iestājies gaišs un saulains rudens, un šādā laikā viņa sajūtās labāk. Viņas abas ar Almu staigāja pa apstādījumiem, allaž neviļus izvēlēdamās ceļu gar skaisto ārlietu ministrijas namu ar kolonnām, kur tagad jau valdīja jaunš saimnieks. Bieži viņas aizklīda uz klusajiem Meŗa kapiem, kur kapa kopiņai vēl nebija uzaugusi velēna.

Cauri nosarkušajiem bērziem, no kuriem atdalījās prieŗu mūŗīgi svaigais zaļums, divas sievietes gāja uz greznajiem kapiem, kur viņas sagaidīja balti un pelēki piemiņas stabi ar tēliem un rūpīgi izaudzēti un apcirpti krāŗņuma krūmi. Viņu gaita bija nogurusi un to rokas ar skumju mīlestību skāra sēru vitolu sudrabainos zarus un baltērķŗķŗu nespōdrās bālzaļās lapas. Zari paŗķīrās, palaiŗot divas skumējas. Viņas aizgāja līdz kopiņai, kas bija uzbēŗta zem skaistas, lokanas priedes. Abas reizē nometās ceļos. Tad tās atkal pacēla galvu un apsēdās uz tuvējā soliņa, bet smilti palika četri iedobumi, kur bija dusējuŗi viņu ceļi.

„Lapas krītot zuz kā ŗie metalla kapu vaināŗi,“ teica Alma Rūte. „Nākamā ziema gan būs grūta.“

„Nekas vairs mani nevar izbiedēt,“ atbildēja Kristīne Meierovica.

„Es gribētu dzīvot viņa piemiņai,“ teica Rūte.

„Es varētu viņa piemiņai nomirt,“ teica Kristīne.

Kad viņas bija brītiņu sēdējuŗas, Alma piecēlās, piegāja pie kapa un, saņēmusi rokas, nodūrusi acis, atkal noskaitīja lūŗŗanu. Kristīne pacēla skatu pret viņu. Viņai ienāca prātā pēķŗņa doma.

„Alma, vai zināt, kad tā stāvat savā gaŗajā, ŗaurajā mētelī, tad jūs esāt kā statuŗa. Aleksandrs patlaban kārto pieminekŗa lietu. Vai nebūtu labi, ka jūs pastāvētu par modeli? Ar vainadziņu galvā jūs izskatītos pēc sērojoŗās Latvijas.“

Rūte skumji pasmaidīja. „Varbūt.“

Jaunajā dzīvoklī Alma vairs neatnāca.

Bija rudens vistumŗākās dienas.

Kristīne bija kŗuvusi vēl vājāka un drūmāka. Ja agrāk to cēla ietekme un reputācija sabiedrībā, tad tagad pēķŗņi viss ap to bija kŗuvis tukŗš un vienaldzīgs. Ne velti agrāk daudzi bija pret Meierovica otru laulību. Visi tie tagad juta slēptu gandariŗjumu vai arī to atklāti izteica.

Nereti dzirdēja runājam, tā esot tikai Kristīnes Meierovicas vaina, ka diŗenais ārlietu ministrs miris. Bet ļaunākais bija tas, ka arī Kristīne pati tam ticēja. „Es esmu vainīga, es esmu vainīga,“ viņa ar īstas pašpāŗliecības spēku atkārtoja daŗiem tuvākiem paziņām. Viņa ģērbās tumŗi un vienkārŗi arī bez redzamām sēru zīmēm, un viņas mīļākais gāŗiens tagad bija uz baznīcu. Ilgi un sirsnīgi viņa lūdza Dievu. Daŗreiz viņa vēlējās runāt arī ar mācītāju, kas to visādi mīerīnāja. „Dvēseles skaidrība ir galvenais,“ viņŗ teica. „Cilvēks ar skaidru dvēseli un arī tāds, kas savas maldiŗanās patiesi noŗēlo, spēj pārvarēt visus pārbaudījumus.“

„Vai es esmu cienīga to darīt?“ — „Protams,“ teica mācītājs, „tā ir katra cilvēka tiesība.“ Bet viņas asais prāts ŗaubījās. Un arī dzīves grūtiŗu bija daudz. Tiklīdz bija nogāzies firmas lielais balsts, virsū sabruka visi aizdevēji, pieprasīja samaksas un uzteica kreditus.

Viņa lūdza pagarināt saistības, bet pat vecos veikaldraugus pēķŗņi bija pārņēmusi necilvēcīga cietsirdība. Tas Kristīni sāpināja tā, ka viņa, dūres saŗņaugdama, izsamisa un neturēja sevi vairs ne par ko. Vai tieŗām visi līdzŗinējie sasniegumi nebija Kristīnes pašas ilgā un stingrā darba auglis, bet gan tikai tā vīra slavenā vārda nopelns, kas pēdējos gados stāvēja aiz ŗā uzņēmuma? Par nelaimi taisni ŗoruden tirgus konjunktūra bija neizdevīga. Pa daŗai veikalam kaitēja arī tas, ka kopŗ lielās tragēdijas viņa vairs nespēja darbam nodoties tā kā agrāk.

Kad atnāca kāda lielāka maksājuma ter-

miņš un naudas kasē nebija, jo preču noņēmēji norēķinājās pārāk gausi, Kristīne lūdza tā saukto sezonas kredītu no Zigfrīda partijas varenākās naudas iestādes. Viņa pati aizgāja uz banku un pieteicās pie vadītāja. Drīz viņu aicināja kabinetā. Direktors, tukls un smaidīgs, bijušais pagasta darbvedis ar eļļainu balsi, tumšzilā angļu drēbes uzvalkā, pastaigājās pa istabu lokaniem soliņiem. Galanti viņš steidzās noskūpstīt kundzes roku.

„Redziet,“ viņš teica, kūpinādams cigāru, „mēs labprāt būtu jums palīdzējuši, jo cienījam jūsu vīra nopelnus Latvijas un partijas labā... Bet mūsu principi naudas lietās, jūs saprotat, ir pilnīgi neatkarīgi no politikas...“ To viņš izteica ar uzsvaru it kā kādu sevišķu gudrību. Kristīnei sanāca dusmas, jo viņa taču nebija tik naīva, lai nezinātu, kā tās lietas dara. Pēc viņa neveiklās grozīšanās un minstināšanās, runājot par drošībām un nepieciešamību pārbaudīt uzņēmuma vispārējo stāvokli, Kristīne redzēja, ka viņš nedos, tikai grib to pateikt iespējami pieklājīgā veidā. Bet viņas sašutums ātri pārgāja, jo viņa bija zaudējusi ticību sev. Vai viņa varēja galvot, ka prāvo pieprasīto aizdevumu laikā atdos un parādu kārtīgi deldēs? Kas bija nieka trīs vai seši mēneši, pa kuriem vekselim pienāks termiņš? Kur lai pa šo īso laiku nopelna naudu atmaksai? „Otrā dienā mēs sūtām uz notāru,“ viņa atcerējās no agrākiem laikiem šīs firmas vekselu nodaļas vadītāja iemīloto frazi. Galu galā viņa nejuta sevī gribas spēku šā partijas paklausīgā gara pārliecināšanai. Viņa vienaldzīgi pasniedza tam roku.

Mājās pārnākusi, Kristīne Meierovica pāris stundas kārtoja papīrus. Šo to viņa sadedzināja, pārējos dokumentus sēja sainīšos un lika zīmītes klāt. Tad viņa apsēdās pie tā paša vecā, mīļā rakstāmgalda, kas bija stāvējis viņas kabinetā, Valdemāra ielas 13. numurā. Ilgi viņa sēdēja, atspiedusi galvu rokā.

Tad tā nolika priekšā vēstuļa bloku, iemērca spalvu tintnīcā un rakstīja:

„Mans mīlais tēvs. Tu man esi atlicis

vienīgais tuvinieks, tādēļ Tevi atstāt man būs sevišķi grūti. Pa šiem laimīgajiem gadiem man daudzreiz bija Tevis žēl, apzinoties, ka Tava vienkāršā sirds varbūt negrib tiekties maniem mērķiem līdz tālēs, kas sola tikai pūles un vientulību, toties tagad Tu varbūt tik dziļi neizjūti tās sāpes, kas sita mani. Mīlais tēvs! Nu es nolaižos no saviem „augstumiem“, par kuriem Tu kādreiz smīnēji, pavisam, pavisam zemu... Piedod, šo triecienu Tev būs vieglāk panest, ja Tu iedomāsi, ka man tagad labi. Savi parādi katram pašam jāmaksā, un es negribētu, ka Tu pārāk ilgi ciestu manis dēļ. Mana firma, uz ko arī Tu varbūt tomēr kādreiz drusciņ bijī lepns, gan nepaliek visai ziedošā stāvoklī. Bet cerēsim, ka Aleksandrs visu nokārtos. Pašreiz domāju, mūsu kreditori nezaudēs un tādēļ Tev nebūs par mani jākaunās. Nevar teikt, kā būtu, ja es uzņēmumu vadītu tālāk vēl pus gadu. Bet izbeigt to un pāriet atpakaļ uz mēbelētu istabu — to taču mēs nespētu, vai nē, mīlo tēt? Gan jau Aleksandrs paraudzīs Tev kādu goda pilnu atkāpšanās ceļu. Vēl viens lūgums: uz Zigfrīda kapa lai ceļ pieminekli pēc Almas Rūtes jaunkundzes modeļa. Pasaki to Aleksandram. Tava meita.“

Tad viņa izņēma no rakstāmgalda atvilktnes vidējā kalibra brauniņu. Tas bija labs ierocis, nevis dāmu rotallīta. Ai, cik stobrbija auksts! Ierocis saldēja sauju. Nekas, paņems to līdzī zem segas, sadraudzēsies ar to.

Aizgājusi uz guļamistabu, viņa lēni un rūpīgi izģērbās un atgūlās vienā no blakus stāvošajām platajām, modernajām laulāto guļtām, kas bija no gaiša ozola un diezgan greznas. Otra visu laiku bija stāvējusi neaiztikta. Vairākas reizes viņa naktī pamodās, paspicda mazo podziņu sārtās naktslampiņas kātā un skatījās pulkstenī, kas bija nolikts uz galdiņa. Marķīzs gaiši zilos svārkos joprojām spēlēja mīlas meldiju avenu krāsas krinolinā tērptai marķīzei. Tad tā atkal iekrita caurā miegā. — Pulkstens pieci. Ilgāk vairs nevarēja kavēties, jauna diena nāca

viršū ar viņu — pārējo cilvēku rūpēm. Kristīne Meierovica darīs noteikti un stingri arī pēdējo darbu.

Kad rītā istabene nevarēja sagaidīt kundzi ceļamies un uz klauvējumiem neviens neat-saucās, tā atrada kundzi guļam gultā nepa-rasti mierīgu. Logiem bija priekšā aizkari olu dzeltenumā un tumšas žaluzijas. Sārta nakts-spuldzīte meta nedzīvu gaismu uz seju, kas bija sastingusi smaidā un izskatījās skaista. Krūtīs Kristīnei Meierovicai bija sarkans cāurums kā roze.

*

Aleksandrs Meierovics satraukts un sērīgs staigāja pa tukšo dzīvokli, un gabaliņu aiz viņa tecēja pelēkās, platās drēbēs tērpts vien-kārša izskata sirmgalvis, kam baltā galva trīcēja. Bieži viņš izvilka no kabatas lielu, zili svītrainu mutautu un slaucīja acis. Tas bija vecais Bakmanis.

Aleksandrs Meierovics teica: „Nu jau otru dzīvokli īsā laikā mēs pametam tukšu. Vai tādēļ man bija jāmacās par juristu, lai likvi-dētu citu pēc citas manu piederīgo dzīves? Nepūtiēt, vecais kungs, mēs esam pārāk siki ļaudis šo lielo personību likteņa priekšā. Ja viņi mūs ierauj savās gaitās, tad mums, sa-protams, jācieš. Jūs tagad paliekat visa tā mantinieks, kas bija izaudzis jūsu meitas pla-šajos nodomos. Cik manos spēkos stāvēs, es jums palīdzēšu, jo varat sagaidīt, ka jums būs vairāk nepatīkšanu nekā labuma. Lid-mašīnu darbnīca, sudrablapsu farma Sigul-dā... Tie bija labi domāti pasākumi, bet pašreiz viss tas rada tikai zaudējumus.“ Pa-teicis, kas tuvākās dienās darāms, viņš pspieda vecajam roku un aizgāja.

Mājās pie pusdienu galda Aleksandrs ru-nāja: „Žeņa, sākas otrs cēliens mana vārda lielā nesēja tragēdijā.“ Melnmatainā Meiero-vica kundze nervozi savilka mazliet īso virs-lūpu tā, ka zobi balti pamirdzēja it kā smai-dā, kaut gan viņas seja bija ļoti nopietna.

„Liktenis, vairāk nekas, Saša,“ viņa teica. „Tu zini, es biju pret šim laulībām tāpat kā

visi citi. Paldies Dievam, tavam brālēnam vēl paliek vesels ģimenes celms: pirmā kun-dze un trīs bērni. Jaunā dzīvība gan aizaus un pārvarēs pagātnes trāģiku. Un arī mūsu mājā vēl zel Meierovicu vārds,“ viņa ar lep-numu piebilda. „Tikai no visa ļaunā, ļaunā jākratās nost.“ Un viņa pārmeta krustu. Meierovics domīgs skatījās šķīvī. „Esmu tie-sibnieks un atzīstu gribas brīvību vairāk nekā tos principus, ko man mācīja garīgajā. Arī es tomēr būtu priecīgs, ja šis aizgājušo personu lietas jau būtu nokārtotas un miroņu saraksts slēgts. Arī tad vēl būtu rūpju diez-gan. Bet advokāta nojauta man teic, ka kaut kas te vēl nav galā. Kur ir Rūtes jaunkun-dze? Es gribētu ar viņu parunāt par to dī-vaino Kristīnes Meierovicas testamentu.“

Kundze bažīgi sarāva plecus uz augšu. „Es arī nezinu, kas ar to skuķi,“ viņa teica. „Kopš šā pēdējā nāves gadījuma jaunava pagalam satriekta. Viņa ir bāla kā drēbe un saķa, ka nejūtoties vesela.“

Saša Meierovics nebija paradīsim filozofēt. Viņš beidza otru karbonādes gabalu un no-slaucīja lūpas servjetē. „Redzēsim,“ viņš teica, celdamies no galda, „visam savs laiks. Gan izrunāsimies, kad būs patika un iespēja.“

*

Laimīgie gadi paiet ātri. Arī tie gadi, kas steidzās pretī Latvijas 10 gadu jubilejai, bija rosmes un panākumu pilni, un tauta tāpat viegli pārcieta otrās, lielās pa tam gadījušās sēras — pirmā valsts prezidenta Jāņa Čak-stes nāvi. Titānu cilts pamazām sāka šķir-ties, bet viņu veidojums palika, brīvā, pat-stāvīgā valsts zels un ziedēs.

Saša Meierovics bija kļuvis mazliet solī-dāks miesas apmēros, bet tāpat mazdrusiņ biežāk viņš mīlēja papriecāties mākslinieku sabiedrībā un tikpat veikli un apzinīgi pil-dīja savus jurista pienākumus. Par trim ga-diem lielāki bija kļuvuši viņa bērni un tāpat tos audzināja Alma Rūte, kas jau bija pilnīgi mājas cilvēks, bet vienmēr vēl tāda pat trausla, noslēpumaina, un divainā kārtā vi-

ņai nebija radies neviens kavalieris, par ko ļoti brīnījās valdonīgā Jevģenija Meierovica, bieži veltīgi sūtidama bālo istabā sēdētāju izklaidēties.

Bija atkal rudens un sezona pilnīgi atdzīvojusies, kad Aleksandrs devās uz Mākslinieku Klubu. Tā bija no pievilcīgākajām vietām galvas pilsētā. Šauru un ļoti vecu, greizu un stāvu nameli, kas tomēr atradās labā vietā, iekšpilsētas ārējā joslā, Vaļņu ielas 41. numurā, no putošiem Rīgas vācu patriciešiem bija ieguvusi rakstnieku un žurnālistu arod biedrība. Namelis bija galīgi nolaists un bīstams dzīvei, bet rakstnieki ar plašu žestu tanī ieguldīja pietiekami daudz līdzekļu, pārbūvēja to un sakārtoja lietošanai. Tika izdibināts, ka namā viduslaikos mitinājusies latviešu miesnieku amata brālība, kuņas patrōns bijis svētais Lūkass. Tādēļ rakstnieki pie ieejas nekavējoties uzstādīja Lūkasa tēlu ar uzrakstu: „Šeit Lūkass slaktē lopus un pasniedz alus stopus,“ bet jumta galā uzsprauda vēja rādi ar piebaldzēna siluetu un gada skaitli 1452. Tas bija labs temats, par ko sarunāties un palaist vaļā iztēles dzirnas Pāvīlam Rozītim, Antonam Austriņam un Ādolfam Ersam.

Kad pēc rūpīgiem apsvērumiem veikta pārbūve bija galā, Jānis Roberts Tillbergs un Hermanis Grīnbergs veselu pusgažu nostrādāja pa namu ar košu krāsu podiem, veicdami iekšas dekorācijas darbus. Toreiz, kad Vakareiopā valdīja modernisms, daudzi neapzinājās, cik gaumīgs un labs bija svētā Lūkasa nama tumšais, gludais sienu krāsojums, ko atdzīvināja kāda veclaicīga glezna, interesanta gravūra vai kaprisa svēčtūra forma.

Istabiņas bija šauras un dažāda augstuma grīdām, tomēr tās varēja piemērot bohēmiešu sadzīves vajadzībām. Apakšā, kamīna telpā, novietoja pianīno, te iznāca pat vieta nevisai plaši pasāktai dejai, augšā bija apspriežu istabas un kabineti. Nama apsaimniekošanai tika radīta sevišķa organizācija: Latvju Mākslinieku Klubs.

Tiešām, šeit mākslu ļaudis jutās tik labi kā nekur, jo te bija gādāts par bagātīgiem dzeņamā krājumiem un labu ēdienu, kas latviešiem, un it īpaši māksliniekiem, savā vaļā dzīvojot, tik nepieciešams, te pie labsirdīgā krodzinieka Trēziņa varēja dabūt arī uz parāda.

Jau drīz pēc pusdienas klubā sāka ierasties rakstītāji un gleznotāji. Iesākās lēni, nesteidzīgi ar pudeli alus. Jo tālāk pulkstenis gāja uz priekšu, jo vairāk uz galda sakrājās zalgojošu stiklu, jo sātākas kļuva sejas, dimdīgākas balsis un zilāks gaiss. Īstā dzīvība dzima, kad vakarā beidzās teātri un koncerti, un mazajā namiņā pār augstajiem slieģšņiem sabruka Melpomenas kalpu bars. Tie mirkli nosēdās ap mazajiem galdiņiem un sīvās slāpēs brēca pēc degvīna un alus. Dažs aktieris te notvēra aiz pogas kritiķi un centās viņu papildus pārliecināt par to, kas palicis neizteikts uz skatuves, bet viens otrs koncertmeistars vai kvarteta pirmais vijolnieks, vēl Grīga un Dvoržaka nošu drebēšanu juzdams pirkstos, atbīdīja nost algoto mūziķi, palūdza pie klavierēm kādu apdāvinātāku konservātoristi, kam no neparastā pagodinājuma iekvēlojās vaidziņi, tvēra savu zoda atbalstīšanas instrumentu un lociņu un tāpat koncerta frakā nospēlēja kādu iedvesmotu gabalu, ko visi noklausījās kā ar burvja mājienu nodibinātā klusumā.

Elegantais, gludi skūtais, vienmēr jautrais Roberts Kroders, kuņa ne visai gaļais augums bija tērpts jaunmodīgā, iebrūngani zibošā smokingā, skaidroja Jānim Simsonam, kādu lielu kļūdu tas izdarījis, paļaudamies afektam un aizraudamies izrādē līdz īstām asarām. „Tev nav atstarpes pret savu pārdzīvojumu, tu esi profānātors,“ viņš teica. Jauneklīgs un skaists dāmu vidū stalti turējās smalkais, tikko pirmos laurus guvušais Arvids Norītis. Nopietni un smagi dienām cauri pēc krievu parauga lielām glāzēm dzēra gaļais Teodors Lācis un daži sociāldemokrātu avižnieki.

Kad Saša Meierovics ieradās klubā, bija

vēl tikai launaga laiks. Viņu ielaida vārtnieks, garš, resns, sārts vecis platos slātaviešu krunkainos, melnu gardibeni galvā. Nodevis mēteli un cepuri un jurista apzinībā parakstījis viesu grāmatā, Meierovics pasauca jaunu cilvēku zilās zeķēs, kas nesa brūnus svārkus kā dainu bāliņš un baltu 17 g. s. karakalpa apkakli. „Viesmīl, vai te šodien ir redzēts Pāvils Gruzna?“

„Tik tiešām jā, advokāta kungs,“ laipni atbildēja ganimēds, kuŗa amata nosaukumu nesen bija latviskojis tas pats pieminētais bohēmiešu rakstnieks.

„Valdei patlaban sēde.“

Meierovics apmierināts pamāja ar galvu un kāpa augšā. Kā ūpi no krēslainajām dejas istabām viņā noskatījās iekaisušām, sarkanām acīm chroniskā reiboni aktieŗi — Augusts Kokālis un Fricis Līcis.

Jā, degvīns visbagātāk lija Melpomenas laukos.

Kungiem laikam tiešām bija darba sēde, jo uz galda nekā cita neredzēja kā zirņus ar taukiem un četrus kausus alus.

„Sveiks!“ nopietni teica Pāvils Gruzna, stiepdams Meierovicam pretī roku. Viņa lielo, gludo pieri apēnoja atpakaļ atsukāti kupli, iesirmi mati, acis sajūsmīgi spīdēja, bet nelielā bārdiņa nemierīgi triecēja.

„Sēsties, bursak! Viesmīl, kausu!“

Meierovics sarokojās ar pārējiem piebilzdams:

„Es gan laikam traucēju?“

„Nē, mums jau sēde galā,“ teica valdes loceklis Smiltnieks, jauns tēlnieks melniem matiem, kluss, vērīgu skatu un bālu sēju.

Meierovics pēkšņi iesita sev pa pieri.

„Pag, te tak atrisinājums ir uz vietas un cik laimīgi, ka es jūs abus reizē satiku. Dzirdiet, par ko es šodien gribēju runāt. Redziet, mana brālēna piemiņas fonds ierosinājis celt tam kapa pieminekli, ko varbūt varētu uzstādīt jau nākamajā de jure dienā, 26. janvārī. Vajadzīgs ir mets, meklējams autors. Darbam jābūt tādām, kas Zigfrīda Meierovica vārdam nedara kaunu. Cik labi, ka arī Ža-

nis Smiltnieks ir te. Jūs taču esat vecs strēlnieku virsnieks un troickietis. Akadēmijas diploms lai nesen iebāzts kabatā, jums varbūt būs godkāre kaut ko īpašu pastrādāt.“

Smiltnieks uzmanīgi klausījās. Varēja redzēt, ka ideja viņam patika. Uz mirkli viņš pievēra acis un ieraudzīja Mežu kapu šalcošās priedes un to priekšā kaut ko baltu. Jā, balts akmens tēls tur pacelsies. Vēl tam nebija formas. Bet viņš to dos.

„Esmu jau agrāk par to domājis,“ turpināja Meierovics. „Viens tāds liels, derīgs akmens guļ Durbes ezera krastā tur, kur Zigfrīds dzimis. Tas jāatgādā šurp. Nu, ko mēs šai granītā lai cirstu? Man jāizstāsta jums, kungi, kaut kas sevišķs. Nelaiķa Meierovica kundze mirdama vēlējās, lai kapa tēlu veidotu pēc kādas jaunavas, kas mīt manā mājā. Tā ir manu bērnu mājskolotāja Alma Rūte. Es domāju, šī ideja nebūtu tik ļauna. Tā tiešām ir izskatīga meitene.“

Arī citi sarunas biedri ieinteresējās.

„Vēl jau es galīgi nevaru ar jums norunāt. Man jāapspriežas ar fonda valdi. Bet pēc nedēļas, trešdien, šai pat laikā es atkal būšu te. Vai tad varam sapulcēties, kungi? Darīsim to lietu aši. Lietas, kas ievēlka garī, kļūst par čūskām, saķa italiešu paruna.“

Gruzna un Smiltnieks apsoliņās. Meierovics trūkās augšā. „Labi, tad tā paliek, sešos man jābūt sinodes sēdē.“

Nākamā trešdienā viņš bija vēl rosīgāks un kustīgāks.

„Viss kārtībā, viss kārtībā,“ viņš jau pagabalu sāuca. „Es runāju ar fonda valdi: Annu Meierovicu, Dr. Bīlmani, Plensneru, Virzu. Visi vienis prātis, ka jūs, Smiltniek, taisāt to pieminekli. Daži jau pievienojās manam ieteikumam, ka pieminekli būtu veidojams jaunavas tēls — Sērojošā Latvija vai kas tamlīdzīgs.“

Alma Rūte man teica, ka tāda bijusi Kristīnes Meierovicas ideja. Viņa pati jau grib pozēt par vari. Virza apsoliņās uzrakstīt dzejoli, ko iekalt pieminekļa pakājē.“

„Vēl vienu vārdu, lūdzu,“ teica Smiltnieks, „kas tā Alma Rūte tāda ir?“

„Tā manu bērnu mājskolotāja, tagad viņai 22 gadi. Viņa, nabadzīte, kā jauna meitene bija iemīlējusies Zigfrīdā, jo viņš kādreiz atnāca arī uz manu māju, un tur tā dabūja viņu tuvumā redzēt. Bet viss ir tikai platoniski, saprotiet, miļais! Viņa ir pavājas veselības un klusa un toreiz tikko nedomā pēc tās lielās nelaimes. Tad viņa sadraudzējās ar Kristīni Meierovicu un, kad Kristīne mira, bīstami saslīma. Arī tagad viņa vēl nav atguvusi dzīves prieku. Viņa laikam — tā man šķiet — pieminēklīm, tā sakot, dzīvību dodama, gribētu kādu daļu no savām slepenajām jūtām realizēt. Es tā to saprotu, no sieviešu psiholoģijas viedokļa.“

„Vai viņa ir glīta?“

„Bet piens un alabastrs, mīlo bildhauer. Gaŗas pelnukrāsas bizes tik resnas kā manas rokas dilbji. Acis lielas, zilas, sēriņas, sejiņa smalka un vāra. Augums trausls, tievu talju, locekliši kā izdreijāti. Tikai viens noteikums, draugi!“

„Nu?“

„Jūs nedrīkstiet viņā iemīlēties. Mana brālēna ģimenē bija tik daudz ciešanu un posta, ka nekas tamlīdzīgs nedrīkst atkārtoties. Man pašam tur bijis klapatu bez gala. Un — ticat vai neticat — bet arī juristam dažreiz ir nojauta. Man liekas, ka tas traģēdiju komplekts ar Zigfrīdu vēl nav izbeidzies. Es zinu, jūs esat ģimenes cilvēks, un tādēļ skatieties uz Almu tikai kā uz tēlu, ne kā uz sievieti...“

Smiltnieks pavīpsnāja par banālo mākslinieka un modeļa attiecību uztvērumu, kāds allaž esot vērojams pilsoniskās ģimenēs.

„Nesakiet vis tā, bildhauer, jūs vēl esat jauns, dzīvē, miļais, viss kas iespējams, arī tas banālākais un neticamākais. Jūs sakāt, nevarot zināt, vai jūs viņai patīkšot? Mīlestības lietās viss atkarīgs no vīriņa, tas ir mūsu, bursaku, uzskats. Bet nu runāšu par lietu. Atnāciet, teiksim, jau rītu manā mājā Sadovņikova ielā uz pusdienām. Tad mēs

varēsīm pārrunāt visus sīkumus. Arī Rūtes jaunkundze būs. Ja viņa jūsu mērķim noderēs — tad tūlīt pie darba! Bet vēlreiz — neiemīlieties!“

„Es nebaidos un neizvairos. Rīt gan nē, bet parīt būšu pie jums. Ja būs tā, kā jūs sakāt, tad jau jaunredzēļ sāksim strādāt mālā.“

„Uz panākumiem! Glorija lielajam Zigfrīdam!“ Skanēja glāzes. Bet tai brīdī pēkšņi pietumsa elektrība spuldzēs, it kā mazajam, jautrajam namiņam būtu pārlaidies pāri Traģēdijas eņģelis un aptumšojis to ar vienu spārnu.

*

Darbnīca, kas atradās zemā mūŗa mājā dārzā, bija pazema un vēsa. Kaktā kurējās apaļa dzelzs krāsniņa. Vienīgais labums bija divi lieli logi ar dzelzs stiegrojumiem, kas aizņēma gandrīz visu gaŗo sienu. Mitruma dēļ tie stāvēja vaļā.

Kaut gan nāca jau pavēls rudens, ārā vēl bija saulains, un lielā rūts Žanim Smiltniekam, kad viņš gāja to vērt ciet, parādīja jaunavu, kas gaišā vasaras mētelī stāvēja ateljē vidū. Arī viņš pats instinktīvi paspoģuļojās stiklā, savilkā ap kaklu zilo laktu, sakārtoja gaŗo, pelēko uzsvārci un izbrauca ar roku caur tumšajiem matiem. Viņš bija mazliet uztraukts, iekarsis un it kā „slims“, kā parasti, kad strādāja gar kādu jaunu darbu. Tas tad ilga nedēļām, mēnešiem. Saprotams, visu laiku jau nebija jābūt sajūsmā, tomēr darba problēmas to visu laiku aizņēma, un brīvs viņš jutās tikai tad, kad bija kaut ko nobeidzis.

Ar nervozu, jūtīgu skatu viņš piegāja jaunavai klāt un saņēma to aiz rokas.

„Mēģiniet nostāties pozē. Pirmais iespaids dažreiz ir noteicējs un izšķirējs.“

„Kā jūs man liksit stāvēt? Varbūt iedosit rokā zobenu vai izdzisušu lāpu?“

„Tas būtu vecmodīgi. Jūs stāstījāt, ka Kristīnei Meierovica kundzei radusies ideja, kad jūs stāvējušas pie kapa. Viņai gaume

nebija slikta. Parādiet, kā tas toreiz bija.“
„Lūk tā.“

„Saliktas rokas, skats uz leju... Drusku vienkārši un pastīvi ir, bet, ja jūsu kostīmu iztaisīsim kuplu un bagāti krītošu, tad augšējā daļa kontrastā iznāks vieglāka, klāt pieredēsies jūsu pašu lielās, pelganās bizes, tad seja iznāks jo smalka, tēls būs arī latvisks... Tā, labi. Nemiet šo lakatu apkārt. Tas vienkāršos formu un palīdzēs man atrast pareizos samērus.“

Tēlnieks vēl pārmicīja mālus, izsvēra, cik lielai jābūt figūrai un paņēma attiecīgu daudzumu materiāla. Ātri un iedvesmoti viņa rokas sāka darboties, un no neveiklās zemes pītes pacēlās veids.

„Vienkārši gan ir,“ Smiltnieks runāja tālāk, „bet toties droši, ka nebūs ārišķības un tas mākslā ļoti svarīgi. Nezaudējiet tikai izteiksmi.“

Tēla vispārējais raksturs jau sāka iezīmēties. Smiltnieks atkāpās soli atpakaļ un vērodams piemiedza aci. Kur slēpās Almas trauslums un kā to izteikt? Viņa asais skatiens pievērsās viņas viduklim. Jā, jostas vieta tai bija ļoti tieva, vidučā linija, katras sievietes lepnums, Almai Rūtei tiešām bija jauka un samērīga. Gūžas bija izliektas smalkā lokā un piemilīgi nestu prinčesu griezuma tērpu, ko mākslinieks gribēja savam tēlam uzvilkt. Bet sevišķi daiļas bija mazās pusložu veida krūtis, kas skaidri iezīmējās zem jakas, bet kam tēlā bija jārotājas vēl cilnīgāk.

„Jaunkundz, pagriezieties vairāk pret logu, man vajadzīga gaisma,“ Smiltnieks teica un saklausīja dīvainu, karstu aizsmakumu savā balsī. Tad viņš ielaida visus desmit pirkstus mālā, iedalīja masu un sāka veidot. Pirkstu gali izjuta lipīgo, stāipīgo masu bezgala smalki, it kā tā būtu dzīva mieša. Tad viņš paņēma lāpstīņu. Kad darbs bija kaut cik pagājis uz priekšu, viņš nomazgāja rokas blodā.

„Tā, nu šoreiz pietiks. Liekas, būsim nokļuvuši uz pareiza ceļa. Vai jūs varēsīt rīt

atkal nākt? Te gan ir diezgan vēss un nemilīgs.“

Alma pamāja ar galvu. „Jums palīdzēt šo pieminēkli uzcelt, tas mans pienākums. Es gribētu pasteigties.“

Smiltnieks atvadīdamies ievēroja, ka jaunavas mazā, šaurā delna bija mikla.

Otrā dienā tēlnieks bija nolēmis gludināt un izstrādāt pirmās reizes vispārējo uzmetumu. Tas bija grūts un garlaicīgs darbs. Smiltnieks maniņa, ka Rūte ar visu labo gribu stingrajā pozē sāka nogurt. Lai izklaidētu to, viņš sāka stāstīt par savām strēlnieka gaitām un par to, kā vēlāk cīnījies cauri Sibīrijai, lai pāri Klusajam okeanam nokļūtu dzimtenē. Sibīrijas klajumā gaiss bija neparasti giedrs un skanīgs. Katrs šāvieni tur bija dzirdams skaidri un tālu, sausajā gaisā nejuta arī aukstumu. Kad uzkāpa smilšu paugurā — sopkā, likās, ka apvārsnis aizslīd bezgalībā. Tā kā nebija priekšmetu, ar ko salīdzināt, visi atstatumi izlikās daudz mazāki. Aitu bars, kas šķita kūņojamies aiz kilometriem trim, patiesībā izrādījās ienaidnieka teltis piecpadsmit kilometru attālumā. Tā šis gājiens cauri naidīgai un nepazīstamai zemei latviešiem izlikās kā ceļojums kādā apburtā valstī.“

„Jūs tēlojat tik interesanti, ka es nemaz neesmu nogurusi,“ Rūte teica, kad viņš aicināja modeli atpūsties. Tiešām pirmais pozēšanas puslaiks bija pagājis nemanot.

„Šodien mums veicas,“ Smiltnieks teica, kad abi brītiņu bija sēdējuši. „Stāstiet tagad jūs.“

Alma sāka. Viņa gribēja runāt par Zigfrīdu Meierovicu. Jā, protams, viņa bija to redzējusi pirmo reizi un daudzas reizes pēc tam Aleksandra Meierovica dzīvoklī. Bieži viņš bija sēdējis tai pretī pie pusdienas galda. Allāž viņš bija labā omā, ļoti uzmanīgs pret dāmām, arī jauniņo, neievērojamo mājskolotāju. Bija negribot jāсмеjas un sirdij kutēja vien, kad viņš, pensneja stiklus zibinādams, bārstīja asprātības. Jā, viņš tai patika, kā vispār veikli un eleganti vīrieši patiek jaunām

meitenēm. Saprotams, ka viņa nākošreiz sagaidīja atnākam ar tikpat lielu prieku un pamazām kļuva drošāka. Jau viņa patikā sāka uzklausīt ministra komplimentus.

Un tad tā pēkšņi pagida, ka iemilējusies Zigfrīdā Meierovicā. Īsti, no sirds, ar visu jaunas meitenes karstumu un — protams, bezcerīgi, jo viņa zināja, ka Zigfrīds ir precējies, vēl vairāk, brālēna namā runāja, ka viņš gatavojoties šķirties un jauna dzīves biedre tam jau esot padomā. Visu laiku viņš tomēr palika tikpat laipns un uzmanīgs.

Alma jūsmoja kā skuķe, bez izredzēm un skumjā apņēmībā. Viņai jau arī bija tie gadi, kad dvēsele labprāt ļaujas sāpēm. Viņa gāja uz koncertiem un cieta līdz ar Šopēnu un Grīgu, lasīja romānus par nelaimīgām dzīvēm un iedomājās sevi traģiskas varones lomā. Reizēm noritēja arī pa asarai uz viņas jaunavas gultas spilventiņa.

Viņa centās, cik vien bieži iespējams, redzēt ārlietu ministru sabiedrībā svinīgos aktos, sarīkojumos.

Viņa noskatījās, kā tas iznāca no ārlietu ministrijas, un staltais šoferis, pretī izlēcis, atsita auto durvītiņas un ielaida to mašīnā. Viņa izdibināja, kuŗa ārlietu ministra namā bija Zigfrīda Meierovica darba istaba — jo tās logi tik vēl palika apgaismoti — un bieži gaidīja vakaros stundām, kamēr no dzīsa zaļā uguns...

Pēc lielās traģēdijas Alma Rūte saslima ar nervu drudzi un nogulēja vairāk dienu. Uzcelusies viņa izgriezta no *Ilustrētā Žurnāla* vāka nelaiķa ministra ģimētni sēru iemargojumā, lika to iestiklot un pakāra savā istabiņā pie sienas.

„Vai tad viņš jūs kādreiz arī noskūpstīja?“ ievaicājās Smiltnieks it kā vienaldzīgā balsī, bet īsu brīdi aizrūdams elpu.

„Nē, kur nu... Mana mīlestība bija kā *Pērļu zvejnīkā*...“

„Un jums tās nepiepildītās mīlas žēl?“

„Nē, es būtu gatava ciest tāpat arī uz priekšu. Kā laimīga, tā nelaimīga mīlestība dzīvi pušķo. Vienīgā šausmu nesēja ir nāve.“

„Jūs domājat pāragru, traģisku nāvi?“

„Nē, katrs gals ir briesmīgs. Mana māte un tēvs mira vecumā, bet beigas viņiem tāpat bija grūtas. Mums jāžēlo visi, bet mēs nevaram nožēlot neviena, jo katrs aiziet īstā laikā.“

„Kur mana mazā pozētāja savos jaunos gados tik gudra?“

„Varbūt arī mani grauž kāds apslēpts ēdējs. Bojāts ābols ātrāk nogatavojas.“

Smiltnieks pameta acis uz Almu un izbijās, ieraudzīdams pelēku ēnu viņas bālajā sejā.

„Šoreiz diezgan, es redzu, jūs esat piekususi.“

Nākošās dienās sākās uzdevuma grūtākā daļa: tēla sejas veidošana. Smiltnieks bija nospriedis, ka piemineklim visumā noderēs Almas seja, dažus pārāk individuālus vaibstus ideālizējot. Viņš vērīgi skatījās uz to un mēģināja atdarināt izteiksmi jutīgiem pirkstiem, bet nu jau pāris reizes tas sāka nervozēt. Vienreiz panāktās līdzības otrreiz vairs nebija. Vai viņš būtu pazaudējis talantu? Nē taču! Bet tad viņam bija jāatzīst, ka modeļa seja mainījās, tanī noteikti bija ieradušies jauni vilcieni. Skaistās un izjustās skumjas, tik patiesi un vienkārši iezīmētas kā sērīgā tautas dziesmā, pēkšņi sāka zust, un to vietā parādījās no mākslas viedokļa nelaba un mistiska izteiksme, it kā kādas sapņotājas pārdabīgs redzējums. Ap lūpām lidinājās dīvains smaids, lielajās acīs šķīta mirdzam asaras. Pie joda ar šo saldenumu! Mākslinieks nosvieda lāpstiņu.

„Rūtes jaunkundz, kas jums ir? Ja tā turpināsim, mēs neuztaisīsim vairs Sērojošo Latviju, bet gan Svēto Barbaru vai Sēnas Nezināmo sliķoni.“

Viņš salīdzināja modeli ar savu tēlu un pēkšņi viņam likās, ka Almai ir atkal cita izteiksme. Nē, viņa vairs nelidoja projām, nepacēlās sapņu sfairās, viņa sauca to pie sevis, sauca ar zemes saucieni, viņas lūpas bija pusatvērtas un indīgas, savilkta sārta ziedā kā vampīram, galva bija aicinoši atliekta atpakaļ, skatiens no pusbolaisto plak-

stiņu apakšas vilināja juteklīks un stings. Viņš izmisumā iekliedzās un aizlika sejai roku priekšā. Kad Alma Rūte nesapratnē ievaicājās, kas ar to, viņš lūdza atvainot. Nē, tā taču bija tā pati jaunava, viņam laikam nervi nebija kārtībā! Vajadzēja pieiet klāt, pārliecināties. Un mākslinieks izplēta māliem notriepās rokas kā sarkanus spārnus un ieplestām acīm devās pretī modelim.

Viņš attapās pāris metru atstatumā no jaunavas, kad viņa atvairīdamās izstiepa tam pretī roku ar mutautiņu un sāka klepot.

Smiltnieks palika stāvot un neskanīgi izdvesa: „Piedodiet, esmu noguris . . . Līdz nākošai reizei . . .“

Rūte atkal bija nostājusies pozē un nereāli, šķīsti smaidīja, augšup paceltām acīm.

„Vai jūs droši zināt, ka tāda nākamā reize maz vairs būs?“ viņa jautāja.

Žanis Smiltnieks pārsteigts skatījās jaunavā. „Kādēļ gan nē? Jūs vairs negribat nākt?“

„Es . . .“ Alma neatbildēja, iespieda seju lakatiņā, ātri paņēma savu plāno mētelīti un izsteidzās pa durvīm.

Smiltnieks saņēma ciešāk lakatu ap kaklu, noskaloja rokas, noslaucīja, sabāza uzsvārcā kabatās un piegāja pie loga. Viņš domīgs un drūms raudzījās dārzā, kur kļava šūpāja kailu zaru kā lēnganu miroņa plaukstu.

*

Bāls un novārdzis Žanis Smiltnieks apsēdās pie azaida galda. Ēdamistaba bija maza, pilsoniska, diviem nelieliem logiem, kuŗu iedobumos bija redzams, ka sienas mūris bija biezs un mītrs. Pie balta klāta četrstūrīna galda vīram pretī sēdēja Smiltnieka kundze, glītu, patīkamu seju, ko drusciņ jau iezīmēja sīkas pūsmūža krunkas.

Lonijai Smiltniecei bija mazliet kupls, bet patīkami pilnīgs augums, tā ar gaumi tērpās vieglos un puķainos audumos. Viņai bija taisns, grieķisks, pasmags profils, lielas, zilas acis, biezi, dzelteni kā medus mati, ļoti balts, tikko jaužami pilnīgs kakls.

Viņa enerģiski sakustējās krēslā, ritmiski

sasita olai galu un, slaikajiem pirkstiem lobīdama čaumalu, paskaņā balsī runāja:

„Es tevi tik maz redzu pēdējā laikā. Tikai rītiem agri un vakariem vēlu. Nekad tu nebiji tā darbā aizrāvis. Domā arī par savu veselību, mīļais! Laikam kāds jauns, svarīgs nodoms?“ Kundze it kā nenobeidza teikumu un palika gaidot atbildi, galvu uz priekšu paliekusi.

„Tev tiesa, mīļā Lonija, darbs ir tiešām liels,“ viņš domīgi atbildēja, raudzīdamies uz saviem pirkstiem, kuŗu biežā āda un četrstūrīnie nagi atgādināja fiziska darba strādnieku. Viņš salieca tos un atlieca atkal taisnus, paberzēdams dažus ieskrambājumus, pietūkušās un māla izēstās vietas.

„Es taču tev stāstīju par lielo uzdevumu — Meierovica pieminēkli, kas man tagad uzticēts taisīt. Būsi, varbūt, arī no mūsu viesiem dzirdējusi.“

„Ko tu kal? Krustu?“

„Ne krustu, bet statuju. Sērojoša jaunava tā būs.“

„Ā,“ kundze ieinteresējās. „Pēc modeļa?“

Smiltnieks novērsa acis. „Saprotams. Es taču nevarēju vienmēr iztikt ar tevi kā Maijols ar savu sievu. Tu tādas meitenes tēlam arī būtu mazliet par cienīgu.“

„Kas viņa ir?“

„Alma Rūte, Meierovica brālēna mājskolotāja. Aleksandrs Meierovics man pats viņu ieteica.“

„Un viņa tev noder?“

„Es domāju, ka viņa šim uzdevumam ir ideālais modelis.“

„Nu, tad vēlu labas sekmes!“

Kad Žanis sāka izskatīties arvien neveselāks un pat no rītiem klepot, Lonijas kundze kļuva pavisam nemierīga. Laiks bija vēss un drīz varēja sagaidīt sniegu. Tagad vīram būtu laiks atpūsties, atstāt to neveselīgo, nolādēto darbnīcu. Katrā ziņā viņai bija jāredz, cik tālu Žanis ir ticis. Citām reizēm viņš labprāt tai stāstīja savus nodomus, rādīja pusgatavus darbus un apspriedās; bet šoreiz nē. Beidzot viņa tieši lūdza,

vai nevar apskatīt topošo statuju, bet Smiltnieks atcirta gandrīz pikti:

„Man tas ir grūts darbs, man šaubas, man mokas, bet tu tikai gribi apmierināt savu sievietes ziņkāri.“

„Tā nav ziņkāre, es gribētu palīdzēt tev tikt ar sevi skaidrībā. Kāds tu izskaties? Es tev teikšu atklāti, man šī lieta ar Meieroviciem nepatīk. Tur ir par daudz tumši un sarežģīti likteņi, vienā vietā sapinies vesels nelaimju kamols. Beidz ātrāk šo darbu un raisies vaļā no mistiskajiem cilvēkiem.“

Un viņa uzlika vīra nervozajam kamiesim savu balto, apaļo roku.

„Ā, liecies mierā,“ viņš rūgti noteica saraudamies. „Tu taču saproti, ka tā varu paspēlēt savu mākslinieka godu.“ Un viņš atkal drūmi raudzījās galdā. Kundze saprata, ka te nekas tālāk nav runājams. Viņa arī nemēģināja uzstāties, bet otrā rītā viņai kaut kā ievajadzējās darbnīcas priekšnamā. Piesardzīgi viņa gāja pār cementa klonu uz kaktu, kur stāvēja pieslieta slotā, tik lēnām, ka tie tur darbnīcā droši vien nedzirdēja viņu. Viņa uz brīdi apstājās. Arī no iekšas nenāca ne mazākā skaņa. Vai vīrs šodien pavisam strādāja? Kundze ļoti veikli pielieca savu pakuplo augumu. Viņa pat piespieda ausi pie durvīm. Nekā, ne vārda, ne trokšņa. Kundze noliecās vēl zemāk... Kauns gan bija, bet viņa tomēr ieskatījās pa atslēgas caurumu.

Taisni pretī durvīm darbnīcas viņā galā bija ierīkots paaugstinājums, ko plaši apspīdēja palsa gaisma. Uz liela, rupja, pelēku audeklu apvilktā četrstūrīnā kluča stāvēja bāla, bet piemīlīga jaunava, lielām, pelēkām bizēm gar šauriem, šķautnainiem vaiģiem, nodurtām acīm, tievās rokas priekšā salikusī kopā un pa pusei ietinusi lakatā. Viņas priekšā, ar muguru pret durvīm bija ceļos nometies Žanis Smiltnieks. Lonijai sirds sāka daudzīties. Protams, ka pirmā vēlēšanās bija atgrūst durvis vaļā un izdzīt to nekaunīgo sievieti ārā. Vēl labāk varbūt būtu tiktāl nepazemoties, bet spēcīgi pie-

dauzīt ar dūri pie durvīm, lai tad negantnieki paši jūt, ka ir pieķerti, un trūkstas. Taču jau pēc pāris mirkliem kundze atteicās no šā nodoma. Viņa bija pārāk labi audzināta, lai atļautos kaut ko netaktisku. Un, galu galā, Smiltnieks pēdējā laikā taču bija slims, kļuvis cits cilvēks. Viņa pazina tā dabu — ar šādiem līdzekļiem to nekad neizdziedināt. Viņa steidzās atpakaļ uz dzīvokli, ieskrēja guļamistabā un iekrita ar seju gultā.

Un divaini — tiklīdz viņa sajuta, ka sakarsušajai sejai pieskaņas gluda un cietais gultas segas zīds — sega bija jauna un tās vatētie kvadrātiņi cieti un vienādi nošūti ar divkāršu pavedienu — viņa pēkšņi nomierinājās.

Vēl jau nekas nebija zaudēts. Vajadzēja tikai labi apdomāt, kā to lietu labot.

Nojauta viņai pateica, ka vēl nekas briesmīgs nav noticis — no ceļiem līdz lūpām ir tāls ceļš, to viņa pati zināja pēc saviem jaunības piedzīvojumiem. Žanis bija tik jūtīgs un parasti tik lēns — vajadzēja tik mācēt viņu vadīt. Tāpēc tagad vispirms labi pārdomāsim. Viņa piecēlās sēdus un pameta acis lielajā skapja durvju spogulī. Viņas roka pati cēlās kārtot cirtas. Acis būs labi jānosusina un tad jāuzliek vēsa komprese.

Viņu laulības dzīve visumā bija laimīga. Cik arī vīram modeļu bija bijis — neviens nebija to bīstami aizrāvis. Līdz ar vecās mākslas darba problēmas atrisinājumu un jaunas rašanos arī katrreizējā iejūsma bija pagalam. Jūtīgos māksliniekus nevar mērot ar tādu mērauklu kā parastos cilvēkus.

Un kundze kā katru dienu sāka gatavot pusdienas. Patlaban viņa lika šķīvjus uz galda, kad pēkšņi ienāca satraukts Smiltnieks. Mugarā viņam bija pelēkais darba uzsvārcis, izklaidībā viņš bija pat aizmirsis rokas nomazgāt, tikai noslaucis tās. Viņš izskatījās tik savāds, ka kundze nezināja nekā ko teikt, tikai pacēla uz viņu zibošas acis.

„Viņa šodien pēkšņi saslima...“ izdvesā Smiltnieks, izbrauca ar pirkstiem caur ma-

tiem, bezcerīgi paskatījās sievietē un nolaida skatu.

„Kas? Tā pozētāja?“ kundze ātri iejautājās, pie kam viņas balsī nebija vajadzīgā drūmuma.

„Jā... viņai kļuva slikti... Es sasaucu pa logu sētnieku. Nupat kā aizbrauca Šarkanā Krusta auto. Asins izplūdums no plaušām...“

„Ko viņa teica?“ jautāja Lonija Smiltiece. Viņa vairs nepārmeta sev, ka viņas sirdī nebija želuma. „Es nesu vainu tālāk...“ Tā čukstēja, kad mēs viņu vedām uz automobili.“

„Man liekas, šoreiz tai taisnība gan,“ notice Smiltnieka kundze, cieši noskatīdamās vīrē. „Un kā tu nobeigsi savu darbu?“ viņa lietišķi piebilda.

„Esmu jau pie beigām... Viss man bija skaidrs. Šim dīvainajam zīmolam vajag iznākt arī bez dzīva cilvēka palīdzības.“

„Piesargies tikai tu pats! Tu zini, latviešiem ir ticējumi par nelaikiem, kas aicina līdz dzīvos.“

„Man tiešām nav labi,“ atbildēja Smiltnieks un neēdis apgūlās. Smiltnieka kundze domīga sēdēja visu vakaru un šuva. Vīrs bija aizmidzis. Viņa piegāja pie pagalvja un raudzījās izmociņā sejā, platajā pierē, ap ko lipa mitras matu šķipsnas.

Nopūzdamās viņa paņēma no naglas priekšnamā darbnīcas atslēgu un devās dārzā. Bija jau tumšs. Prāvais dzelzs gredzens nepatikami un auksti piedūrās pirkstiem. Viņa atgriezās slēdzeni. Durvis atdarījās čerkstot. Pa lielo logu krita iekšā zaļa mēness gaismā. Tajā spokaini rēgojās negatīvais, slapjais, ar tumšu lupatu apsegtais tēls.

Vai iet klāt? Tēls izskatījās gandrīz kā miroņa parādība. Viņa saņēmas, sirdij strauji pukstot, atbrīvoja to un ar pazinējas skatu nolūkojās figūras vaibstos.

Viņa bija ļoti pārsteigta. Kaut gan veids vēl bija rupjā mālā, bija skaidrs, ka Žanim paveicies ārkārtīgs darbs. Nereālajā gaismā tēls izskatījās burvīgi daiļš. Vaibsti bija

smalki, jaunavīgi cēli, mute maza un kautra, acis lielas, brīnišķīgi-lēnu skatu.

Klusu viņa apsedza tēlu un devās mājup. Mākslinieka sieva vairs nejuta greizsirdības.

Kad viņa ienāca guļamistabā, Smiltnieks bija atmodies.

„Tu redzēji tēlu?“ viņš jautāja dzīvā nojautā.

„Jā. Tas ir ārkārtīgs darbs, tikai ne pieminēklis. To varēs likt vitrinā aiz stikla, ne pakalnā starp priedēm. Pēc mana prāta formām būtu jāklūst daudz rupjākām, stingrākām.“

Smiltnieks domīgs raudzījās sienā. „Jā, liekas, tev taisnība. Viņā bija kaut kas pārāk smalks, dvēselīgs. Es cīnījos pret to, bet velti. Varbūt tagad, kad viņas vairs nav, man izdosies pieminēkļa vaibstus pārveidot. Es darīšu, ko prasa aplēsums, kaut gan nezinu, vai Alma man to piedos.“

*

Novirpuļoja gar acīm baltu, biezu pārslu putenis, un janvāra beigu agrā nakts ātri pārvilka pāri pilsētai melnu segu. Mākslinieku Kluba priekšā čirkstēdamas apstājās kamanas, no kuņģam izkāpa trīs kungi, augsti saceltām mēteļu un kažoku apkaklēm. Kad durvju sargs tiem pavēra vārtus, pār sliegsni pārvēlās pelēks auksta gaisa mutulis. Bija vēl jāiet pāri pagalmiņam. Tik labi šeit, ierastajā mājvietā, sajūtot, ka aiz muguras palikusi stundām ilgā salšana, staigāšana un gaidīšana Rīgas ārpilsētas kapsētā — Latvijas sniegotās ziemas pašā aukstākajā mēnesī.

Tagad, ejot uz stāvo, neiespējamā Vecrīgas gruntsgabālā greizi iebūvēto graustu, kājas strauji atsila un kļuva jautrākas un lokānākas.

Padzīvojušo vīru ūsās un matos tvaikoja sarma, bet acis jau sāka kaist, raugoties pretī viesmīlīgām, apgaismotām telpām, kur bija sagaidāms spirdzinājums garam un stiprinājums miesai.

Pāvils Gruzna atritināja no kakla vairākkārt aptīto, pelēko šalli un, kā parasts, runāja nopietnā un pacilatā balsī.

„Kas ir, tas ir, šīsdienas notikums bija ko vērts. Nu mūsu metropole kļuvusi bagātāka par vienu varenu mākslas darbu. Lai saka, ko grib, monuments ir varens. Žanis tiešām veicis tēlu, ko apbrīnos paaudžu paaudzēs.“

„Jā, tas ir šķīsts un skaists, Meierovica neikdienišķīgās dzīves piemiņai piemērots. Žēl, ka tas prasījis tik daudz upurū,“ runāja komēdiju rakstnieks Jūlijs Pētersons, lēnām kāpdams uz otru stāvu. „Stāsta, ka pieminekļa ideja bijusi netaisnīga Meierovica kundzes. Un modeli Almu Rūti mēs taisnī šodien iegremdējām zemē. Vai nav brīnišķīga sagadišanās, ko? Tā senāk svētas jaunavas iemūrēja mūžīgā tumsā, lai gaismā varētu pastāvēt meistara darbs.“

„Man šodien būtu prieka, bet ir liela bēdu diena,“ runāja Aleksandrs Meierovics, sēdamies pie baltu autu klātā galdiņa, pie kā jau stāvēja viesmīlis Kārļa XII kareivja tērpā. „Lūk, piemineklis nu pabeigts un uzstādīts,“ viņš runāja, dzīvi žestikulēdams un iekarsdams. „Ak, kas man tur bija pūļu, vai mazums tiku svīdis. Es skraidīju, es apspriedos, es sameklēju mākslinieku, jā. Dabūju arī akmeņi — gan ne no Durbes ezera krasta, Smiltnieks atrada piemērotu blūki tepat Rīgā. Es ieteicu modeli — pierunāju to. Es sekoju, kā top darbs. Jā, tas nu viss būtu galā, labi veikts, saperment. Bet — Alma Rūte!“ Viņš nolieca melno, sprogaino galvu, kuņas deniņos jau sāka spīdēt sirmums, uz rokām, kuņas turēja sažņaugtu konjaka glāzi. Tad brītiņu klusēja, aizvēris acis. Atliecās, iemeta glāzi, sakošļāja citrona šķēlīti ar cukuru un tad ķērās pie tikko atnestās, karstās tējas glāzes.

„Alma bija trausla, bet citādi lāgā un tīkāma meitene, viņa bija manā brālēnā neprātīgi iemilējusies, to es jau tiku jums stāstījis. Bet vai tieši es neesmu vainīgs, ka viņai bija jāaiziet? Aukstajā, mitrajā darbnīcā viņas krūtis sažulga un asinis izkalta. Viņa dabūja nāves vainu un ar to nomira. Slepkaņīgs darbs! Vai par to man nebūs jānes vaina tālāk? — Un vai tu vari teikt, Jūlij,

ka mēs viņu šodien pienācīgi apglabājam? Nē un nē, un par to man vislielākais kauns. Runas un karogi, tauta un lielie politiķi — viss tas bija pie pieminekļa, pie tā akmens, ko šodien atklājām Meža kapos. Bet, kad tai pašā laikā netālajos Braslas kapos tika aprakta jaunava, — cik bija to, kas viņu pavādīja? Trīs, četri cilvēki, kā es, garām iedams, redzēju. Jo viņai tak nebija ne tēva, ne mātes, ne tuvīno radu. Un es, necienīgais, kam būtu bijis pienākums visu godu dot savas mājas aizgājušam cilvēkam — es stāvēju pie partijas karogiem un pie dižā pieminekļa. Ticiet man, es būtu gājis pie viņas, bet nevarēju atrauties no pieminekļa, jo man likās, ka tā jaunava, kas tur iegrimst zemē, šeit atkal iznāk virs zemes balta tēla izskatā.“

„Nepārmet visu sev, Saša,“ rāmi runāja Gruzna, „tu, kā vecs pareizticīgās bursas audzēknis, tomēr esi aksios — cienīgs, jo tu Latvijas lielajam dēlam sagādāji to pieminekli, kas viņa slavu paudīs līdz visu galu galam. Paklausieties! Cik vareni skan mūsu lielā dzejnieka vārdi, kas iekalti pieminekļa pakājē. Mana deklamatora sirds nevar nociesties, jūs ar tiem neiepazīstinājusi.“

Gruzna piecēlās, izstiepa roku un aizrautīgi skandēja svinīgos heksametrus ar veca aktiera tehniku, skaisti izceldams cezūru katras rindas vidū:

„Latvija sūtīja reiz pie varenām lielvalstīm

Tevi

*Prasīt, lai atpakaļ dod tiesības atņemtās tai.
Liktenis apskauda Tevi. Bet darbus Tu varēni veici,*

Laimīgais! Mūžam par tiem pateiksies Tēvija Tev.

Bet viņai, Almai Rūtei — Gruzna pārģāja uz prōzu — „novēlēsim so svjatimi upokoi. Večnaja pamjat! Arī viņai būs mūžīgā piemiņa, jo viņa tak tur tagad stāv priedēs — daiļāka un cēlāka nekā dzīvē. Un, ja viņai bija jāaiziet — tad ne jau tevis dēl,

Saša, bet tā lielā noslēpuma dēļ, kas ietin lielu vēstures personu gaitas. Mēs, no citas vides nākošie, mirstīgie, tikai varam godbijīgi aplust, kad garām nošalc Mūžīgās Tragēdijas engēlis.“

Šai brīdī telpai cauri izgāja melnmatains, bāls, kalsns vīrs, neikdienišķīgu, tālē vērstu skatu, mazliet uzlīcis, it kā kādās noslēpumainās balsīs klausīdamies. Viņa izskats bija tik rēgains, ka visi nevilus aplkusa un sastingā, un pats no sevis izlija sārtais vīns uz baltā galdauta, šūpojoties smailajām glāzītēm, ko nesaturēja neviena roka.

„Tas jau mūsu bildhauers!“ izbrīnījies čukstēja Saša. „Savādi, kāpēc autors nebija šodien kapos?“

„Ē, Žani, nāc šurp!“ sauca Gruzna.

„Dzirdat?“ divainā balsī atbildēja mākslinieks. „Mani sauc! Es klausos! Es nesu vainu tālāk.“ Un viņš aizslīdēja pār augsto sliksni blakus istabā kā ēna.

Jūlijs Pētersons neizpratnē paskatījās uz saviem sarunu biedriem. „Nebūs labi,“ viņš drāmatiski teica. „Man liekas, ka viņš tavu balsi noturēja par viņpasaules aicinājumu.“

„Jā, vai nav simboliski, ka viņu sauc Smiltnieks?“ Pēc brītiņa kā atmodies ierunājās Pāvils Gruzna, pats savas pēkšņās iedomas pārsteigts.

„Un viņa — trauzlā aizgājēja — bija Alma — Dvēsele,“ teica Saša, sasarkušām acīm skatīdamies biedros.

„Finis!“ svinīgi noteica Gruzna, atkal pasceldams roku. „Šodien mēs esam redzējuši, ko nozīmē Logos. Nevajag to nelietīgi velti valkāt, jo cilvēki var Lielajam noslēpumam tikai tuvumā nonākt, ne to atrisināt. Mums

jāpaliek šini pusē Gogoļa Vija burvju svītīrai. Duālisms vienmēr būs pasaulē — dvēseles un miesas, ideālā un materiālā, dievišķīgā un zemiskā pretstats. Kamēr šeit dzīvojam, netiekam vaļā no šīs traģiskās antitezes. Tikai aiz kapa mūs sagaida absolūtā sinteze — unitate. Visas ticības, visi dievi ir viens.“ Un viņš izdzēra lielu glāzi, tā kā asaras iespriktēja acīs.

„Kas tev par ticību, Pāvil?“ jautāja Saša Meierovics. „Vai tu esi vēl pareizticīgais vai ne? Tu man izliecies pēc bramīna.“

„Brāma — Radītājs, Višnu — Uzturētājs, Šiva — Nīcinātājs, ir tikai absolūtā trīs sejas,“ teica Gruzna. „Tad jau nav starpības starp esošo un neesošo, starp subjektu un objektu,“ iebilda Meierovics.

„Patiesi nav,“ atbildēja Gruzna. „Ir tikai Absolūtā izjūta un tai jābūt mūsos, lai mēs kādreiz varētu atskārst Dievišķīgo Patiesību. Pagaidām mēs cenšamies pēc šā atskārtuma. Svētīgs, kas meklē,“ viņš pacēla glāzi.

Tonakt Mākslinieku Klubā gāja augsti. „Jūs, draugi, palieciet, man nav vaļas, jo jānobeidz jaunā komēdija Nacionālam teātrim,“ teica Jūlijs Pētersons, taustīdamies pa kāpnēm lejup.

Pašā pirmā istabā grupa jaunu aktrišu čaloja ap jautrō ārlietu ministrijas ierēdņi un dzejnieku Jankavu, saukdamas:

„Hallo, Visvaldio! Mūžīga piemiņa Meierovicom, lai dzīvo jaunie diplomāti!“

Jūlijs Pētersons pazina savu mēteli lielajā gubā pēc tā, ka tas karājās blakus Meierovica dārgajam kažokam.

Izejot cauri piebūves sprieslim, viņam likās, ka tas nodun drūmi kā kapličas velve.

SAGRAUTA MĀJA

Gruvešos aprakts jumts.
Izdzēsts pavards un pēdas.
Maigās liesmas un dūmainās vēdas
Aiztraucis vējš.

Savās tumšajās cīņās
Tevi saminis cilvēks pats.
Tagad nelaimīgs, izmisis skats
Meklējas pelnos.

Sēro uzplaucis koks.
Kur ir tavi logi un durvis? —
Vai tas sapnis, ko sūta ļauns burvis?
— Gruvešos jumts.

Cilvēks laikam jau beidzas,
Citus tēlus Dievs grib varbūt laist.
Gažām tavš laiks jau un gaist
Tumšajās cīņās.

Tavi mūri kūp vējā. Laiks iet.
Kāds putns vēl meklē kur palikt.
Cilvēks rokas grib salikt,
Līdz acis krit ciet.

Fricis Dziesma

RŪDOLFA BLAUMAŅA AŽA

L. Alknes tēlojums TT Rīgā 1943./44.

Vai lielā mīla nav tik ārprāts vien?
Vai ārprāts nava mīlestība pati?
Cik rūgtu mezglu mīlai jāatsien,
bet ārprātam viss atšķetinās plati!

Vai labāk būtu mīlas ciešanas
ar greizsirdību, tvīķšanu un salkām,
ar izmisumu, nepildītām alkām —
vai ārprātības zelta līdzsvars, kas
ir tikai gaisma, miers un vizēšana?
Tur tikai klusumu un gaismu mana
un saskaņu ar sevi, dzīvi, Dievu.
Tur dzīvo visi mirušie. Nav tiem
nevienam vaigā dziļu gadu rievu:
viss rokām tveģams, taustāms, iegūstams.
Kā zelta pils mirdz dūmakainais nams.
Var katru mirkli atsaukt zelta zirgu,
kas nes pār tāliem sapņu klajumiem...
var katrai lietai pārliet zelta mirgu
un dzīvot līdzī vientiesīgajiem,
par kuņiem līdzībā Dievs pateicis,
ka labāki tie nekā pārgudrētie
un būs tie svētīgie un izredzētie,
kad viņš reiz atvērs savas debesis.

KURBADŠ

Poēma

Vīnos laikos, kad vēl brīnums
Nebij tvēries teiksmu čaulā,
Kad vēl šķēps un vara vairogs
Vīra sargs un lepnums bija;
Vīnos laikos, kad vēl pilis
Raganas un rūķi mīta,
Kad vēl pakalnos un gravās
Dievam mītne bij un jodam:
Saimnieks dzīvoja pa godam.

Dzīvoja kā čaklam piedien:
Kuplas druvas, plaša sēta,
Bēri zirgi, salnas govīs,
Baltas aitas lekenos ličos,
Klētīs apcirķņi un tīnes
Kaudzēm pilni smagu graudu.
Bet kam atstāt sētu, saimi,
Kad būs laiks uz smilšu ciemu?
Bērna nevaids vēl neviena.

Gaužas saimnieks, saiminiece,
Dēklai dārgas veltes lika,
Laimu piesauca un Kārtu,
Aicināja zintimiekus,
Iztaujāja burvju balsis,
Izvaicāja trejas tāles.
Bet kā nav, tā nebij bērna,
Kuŗam gādāt šūpla liksti.
Vecums klāt, ej kapā nīkesti...

Saimnieks iziet svētu dienu
Apmest druvoām rīta soli,
Apsavērt, kā kuplo kvieši,
Kādas vārpas rudzi raisa.
Brien pa pļavu, āboliņu,
Rūpes gausu dara gaitu...
Te kā saukts gar ezermalu
Ubags tipina pa taku,
Nāk, ceļ cepuri un saka:

„Veltīgi zūdījies,
Svētrītā cēlies,
Simtreižu kļūdījies,
Reiz būs kā vēlies.

Tiklu met ūdenī,
Nelolo žēlu,

Šai pašā rudenī
Mantosi dēlu.

Tiklu met attekā
Zem ievu zariem,
Zivis tur satekā
Sidraba bariem.

Zivis tur vērieniem
Rotā un stājas,
Pirmo pa tvērienam
Pašai nes mājās.

Pašai to, pasaku,
Brokastīs raugi,
Citiem ne asaku,
Radi vai draugi.

Dievi tā likuši,
Lēmusi Laima.
Dzīvojiet tikuši,
Rīkojiet saimi.“

Ubags tālē zūd kā nācis.
Saimnieks pušus sauc, met tiklu,
Divreiz met, bet nav ne raudas.
T'rešo reizi ezers dāvā
Zivi, acīm neredzētu.
Zvīņu sudrabs spulgot spulgo,
Spuras vizuļo kā zelta.
Saimnieks mājup liksmu omu
Steidzas vārīt brango lomu.

Kaut ar draudiem piekodināts
Neaiztikt ne asaciņu,
Virtuve nenociēšas,
Iemet mutē kripatiņu.
Iekšas izlej mēslenicā,
Tur tās apēd sirma ķēve.
Saimniece, baudot zivi,
Arī nenojauz uz vietas,
Kādas vērsies brīnumlietas.

Un kas notiek, ne cik dienu —
Saimniecci un meitai — abām
Piedzimst dēli, sirmaj ķēvei
Arī dēls un vienā stundā.

Ausās saimnieks, brīnās saime:
Dēli dienām aug, ne gadiem.
Dzeņ pa diviem, ēd pa trijiem,
Ķēves dēls viens pats par sešiem.
Mātēm prieks, bet bailes svešiem.

Piektā gadā, govīs ganot,
Ķēves dēls, kam Kurbads vārdā,
Krūmus zemē liec kā meldrus,
Sestā — kokus rauj ar saknēm,
Septītajā negriež ceļu
Mežā vilkam vaurs, ne lācim.
Brāļiem arī spēks un augums,
Tomēr pusdienā vai rietā
Kurbads pārāks katrā vietā.

Gudrības un spēka balvots,
Kurbads kuploja kā ozols
Stiegrains, staltu, rāmu gaitu,
Lepnu skatu, laipnu vaigu,
Vēlīgs veciem, draudzīgs bērniem,
Drosmīgs valodās ar vīriem,
Drosmīgs druvā, rosmīgs sētā,
Tikai darbu neatrada,
Kas tā spēkam būtu rada.

Lai ir liela brāļa sēta,
Lai ir druvas, kuplas druvas,
Kurbadam te viss par sīku.
Nav ko sākt, kam roku pielikt,
Darba nav, kur sviedrus dabūt.
Darba nav, kas audžu andzēs
Viņa vārdu slavai saudzēs.
Dzīries staigāt ceļus tālus,
Līdzī vedina viņš brāļus.

„Brāļi, abi bāliņi,
Sedlosim zirgus,
Ceļi sauc tāliņi,
Ezeri mirgo.

Debess dos pajumti,
Sūna klās vietu,
Vairogi sajumti
Atvairīs lietu.

Rītu būs brīnīties,
Ko veiksīm šodien,
Iziesim cīnīties
Pūķiem un jodiem.

Iziesim modināt
Sendienu teiksmas.
Mācīsim godināt
Varoņu veiksmi.

Celieties, bāliņi,
Ausimies kājas,
Tuvu un tāliņi
Lielceļi klājas.“

Nolemts. Brāļi apjož gurnus,
Dosies prom no tēva sētas.
Pirmie divi melnus zirgus
Kuplām krēpēm ceļam rauga,
Kurbads sedlo sirmu ķēvi,
Sirmu ķēvi — paša māti.
Nodun zeme, nošķind pieši,
Linu mati noplivinās,
Mājas dūmakās jau tinas.

Brāļi jā, ceļš liku loču
Viņas ielejā un kalnā.
Vakars nāk, jau valgo rasa,
Koku ēnas stiepjās gaŗas.
Ceļmalā pie upes straujas
Klusē pils uz radžu kraujas.
Norā ganiņš sēri daino:
„Liepu ziedi vēja rauti.
Tēvs un brāļi kaŗā kauti . . .“

Kurbads vaicā, klātu jājis,
Kam tik sēru dziesmu skandē?
Ganiņš vaicāts tikai daino:
„Liepu ziedi vēja rauti,
Tēvs un brāļi kaŗā kauti,
Kraukļi lido melnā barā,
Pils un ķēniņš pūķa varā.
Kas mūs glābs, kas rādīs sauli,
Pļāvās pelni, mežos prauli . . .“

Vēl nav ganiņš dziesmu beidzis,
Kā no zemes izaug ubags.
Balta bārda, balti mati,
Plecos baltas linu drānas,
Tikai acu laipnais zilums
Spīdēt spīd zem sirmām skropstām.
Stājšs Kurbadam viņš ceļā,
Roku lēni pretim mājot,
Rumāt sāk kā mudinājot:

„Kā šūnās medus tevī tikums krāts,
Ar tevi spēks un ziemicība saistās.
Jel cīņā ej, ar tevi Dieva prāts!

Jau saule laižas, rietā uguns laistās,
Bet tumsas laiva rīta dzelmē grims,
Un tevi apsveiks ausmas meitas skaistās.

No tavas rokas trejas varas līms,
Tavs vairogs vairīs mošķu murgus sīvos.
Kam kavējies, ar tevi brīnums dzims,

Ar tavu vārdu tava tauta dzīvos...“

Kurbads klausās, grib vēl vaicāt,
Bet jau teicējs nevaicā teju.
Jājāj pašam pili apsēst.
Vaidot veras vara vārti,
Sētā soļu nav ne ļaužu,
Tikai staipekņi un sūnas,
Tikai mēness mēmos logos,
Mēness bāls un izdzeltējis,
Sidrabotu gaismu lējis.

Mēness sijā spoku gaismu,
Velves pilnas senu jausmu,
Senais sidrabs tīnēs tveras,
Seni vairogi pie sienām,
Zemē samīts karalķeronis,
Apausts zirnekļu, vēl zaigo
Tā kā zvaigzne cauri miglai.
Tikai skaņu nav, ne elpas,
Šķiet, bez atbalsa šīs telpas.

Bet kur jāt, ja tumša jumjas,
Vēsa nakts un valgi vēji?
Zirgi paliek vecos stallos,
Paši pajumtē iet pili,
Pagrabā rod vīna veldzi,
Ceļ pie lūpām vēsu malķu.
Brāļi apguļas kā piedien,
Tikai Kurbads neiesnaudies
Gaida, ko nakts balsis paudīs.

Ne cik ilgi — sienās runā:
„Redzēs, redzēs, kur šie paliks,
Izputēs kā pālī spalī,
Ja vien mūsu kungs un saimnieks —
Trijgalvis tiks pār tiltu...“
Mirkli klusums, atkal runā:
„Redzēs, redzēs, kur šie paliks...“

Kurbads krāsni uzpūš liesmas,
Brāļus modina, teic — briesmas.

Mudina viņš meitas dēlu:
„Celies, brāl, ej sargāt tiltu.
Šonakt trijgalvis nāks pāri,
Viņš tas vājākais no milžiem.“
Meitas dēls pa miegam stāpās,
Tinas segā, bežē acis:
„Sargāt tiltu nav man daļas,
Un tad nomurmina šņākdams:
„Lai tur pāri nāc kas nākdams!“

Kurbads jauž, no miega guļas
Nebūs sargs, ne milža veicējs.
Nolicis uz loga kausu,
Smeltu pilnu dziedra ūdens,
Jozis zobenu un bruņas,
Steigsies pats viņš sargāt tiltu,
Sargāt tiltu, vairīt mošķus,
Lai tie spēku būties zina.
Ejot brāļiem piekodina:

„Izskatu mainīdams
Sūmpurnis slid.
Zobens to gaidīdams
Liesmo un spīd.

Brūces būs sāpošas,
Asinīs smilts,
Tomēr man jāpošas
Jāsargā tilts.

Milzis ja pāri nāks,
Dzirkesteles lēks,
Trijukārt varenāks
Pieaugš tā spēks.

Trijukārt baigāka,
Nediena žņaugš,
Druva vissvaigākā,
Vārpatās augš.

Vai gūstu uzvaru,
Vai topu gausš,
Šonakt ar uzvaru
Pavēstīs kausš.

Ūdens ja nejausi
Balts top kā piens —

Guliet, es negaušu
Pieveicu viens.

Bet, ja kauss saullēktā
Asiņot sāķ,
Māte lai aulēķiem
Palīgos nāk!“

Noklandz durvis, norīb soļi.
Kurbads atziet sastapt milzi.
Nosēžas pie tilta gaidīt,
Klausās — klusums koku zaros,
Klusums debesīs un tālē,
Klusums, tikai vārdes upē,
Zosis gaisā, apakš tilta,
Kur pār dzelmi migla klājas,
Bezdelīgas sarunājas.

Vārdes runā: „Kurbads, Kurbads!“
Zosis klaigā: „Aizdzīs, aizdzīs!“
Apakš tilta bezdelīgas
Atbild, vīterējot asi:
„Lielam mīlzim trejas galvas.
Visas trejas čorkes!
Lielam mīlzim trejas galvas,
Visas šonakt čorkes!“

Pašā pusnaktī aug vētra.
Mīlža vēstneši nāk joniem.
Kvelkdams suns skrīen pāri laukiem,
Svelpdams vanāgs skrīen pa gaisu.
Kurbads zobenu jau raisa,
Aizlieķ šķērsu priekšā tiltam.
Nodun ceļš un nošalc koki,
Vilķi mežā saboķ spalvu —
Atnāk mīlzis treju galvu.

Kaķa galvas, aitas ausis,
Divreiz trejas kraukļa acis
Raugās, glūnot zaķu skatu,
Raugās, zvērojot no tumsas.
Elsā nāsis, šaudās mēles
Tautās pirksti asins ķāri,
Uzveikt, noķnaugt, lieķt pie zemes,
Lai ikviens, kas labu dara,
Zūd ķā auglis, triekts no zara.

Notālēm viņš sauc: „Laid, Kurbad,
Maitas gabals, mani pāri!“
Kurbads atcērt: „Nelaidīšu!“

Trijas reizes pretinieķam
Mīlzis draud, pēc viltīgs saka:
„Pūt tad klajumā, lai redzu,
Cik no mana naudas maka —
Patīltes — spēķ izpūst naudas.
Jābēģ tam, ķam mazāk ļaudas!“

Ķēves dēļ ķā nieķu nopūš
Siekā vietu zelta naudas.
Trejgalvis pussiekā vietu
Tikai rudu vaķa graķu.
Mīlzis, ļauķot pretim spēķu,
Pošas prom, bet Kurbads nelaiķ.
Iekāms guvums sabērts maisos,
Sakrauts vezumos ķā nāķas.
Iegānists labs, un ķilda sāķas.

Mīlzis tikmēr kurn un tieķjas,
Ķamēr zobens jālieķ lietā.
Tas tik bija ciniņš! Zeme
Dobķi dunēja un kalni,
Upe rauķa augstus vilķus,
Koki plaiksnāja no dzirķstīm,
Kuķas mīlķa elpa šķēķa,
Zobens cirta slaidu loku,
Kurbads guva vīrsuroķu.

Cirta vienreiz — sagrīķojās
Mīlzis. Cirta otru reizi —
Pūķa galva ķļakstot ķrita.
Cirta trešo reizi — raugi
Mīlzis pats pie zemes guma,
Smagi nogāzās ķā sieķsta,
Nokrita un nepieķēķās.
Tumsa paķķīrās ķā siena.
Ausa rīts, un nāķa diena.

Līķsmība zanēja,
Laidama spietus,
Trejdekķpi skānēja
Ķā zelta lietus.

Ļautiņi mīnēja
No ciemiem tāķiem,
Kas dzīres svinēja
Pīķi ar brāķiem?

Kurbads tur pildīķa
Ķēniņķa ķausus,
Uzvaru cildīķot,
Tukēķoķa sausus.

Ēda un mieloja
Brāļus kā piedien,
Liksmībā lielajā
Pušķojās ziediem.

Dziesmas vēl skanēja —
Rozes jau vīta,
Varonis manīja,
Cīņa būs rītu.

Liksmojuši, dziedājuši,
Domāt, visas briesmas veiktas,
Apskurbuši medus misas,
Noguruši dzīru saldmes,
Brāļi aizmīga pie galda,
Kausus nelaižot no rokām.
Miegs kā maiga migla vēlās,
Miegs kā baltas ievas sniga,
Tikai Kurbadš neiemīga.

Pusmiegā viņš klausās — kaktos
Kukainīši runāt runā:
„Redzēs, redzēs, kur šie paliks.
Cik šie ilgi pili tversies?
Trejgalvi gan vakar veica,
Šonakt sešgalvis nāks vietā!
Redzēs, redzēs, kur šie paliks!“
Kurbads ausās kā uz galu,
Uzpūš ogles, iedez skalu.

Saimnieces dēlu ceļ viņš:
„Aujjes, posies sargāt tiltu!“
Bet tas miegā atmurmina:
„Sargāt — nevaid mana tiesa!“
„Nu, ja baidies, jāiet pašam,“
Saka Kurbadš, „pārļaut nedrīkst,
Cītādi viņš pieaugs spēkā.
Tikai kausu nakti augu
Uzmanait kā auctorangu.“

Nēmis zobenu, viņš aiziet,
Nosēžas pie tilta gaidīt.
Mirgo zvaigznes pāri mežiem
Blāvo mēness, zelta ābols.
Nakts tik klusa, ka ne skaņas,
Tikai vārdes upes meldros.
Zosis gaisā un zem tilta,
Kur jau rīta vēsums krājas,
Bezdelīgas sarunājas.

Vārdes runā: „Kurbads, Kurbads!“
Zosis klaigā: „Aizdzīs, aizdzīs!“
Apakš tilta bezdelīgas
Atbild, vīterojot aši:
„Lielam milzim sešas galvas,
Visas sešas čorkes!
Lielam milzim galvu galvas,
Visas šonakt čorkes!“

Pusnaktī aug barga vētra.
Milža vēstneši nak joņiem:
Kvelkdams suns skrien pāri laukiem,
Svelpdams vanags skrien pa gaisu.
Kurbads zobenu jau raisa,
Aizcērt šķersu priekšā tiltam.
Nodimd ceļš, un nobraiķš meži,
Rasa pārvēršas par alvu,
Atnāk milzis sešu galvu.

Suņa galvas, āpša ausis,
Divreiz sešas ūpja acis
Zvērot zvēro naktī ļaumi,
Nāsis elsā piķa tvaikus,
Mēles svaida indes slienas,
Rokas taustās veikt un uzveikt,
Drupās graut, ko cilvēks cēlis.
Ko Dievs lēmis labu prātu —
Atstāt zemi pelniem klātu.

Notālēm viņš sauc: „Laid, Kurbad,
Maitas gabals, mani pāri!“
Kurbads preti: „Nelaidīšu!“
Trijas reizes ķēves dēlam
Milzis draud, pēc viltīgs saka:
„Pūt tad klajumā, lai redzu,
Cik no mana naudas maka —
Patiltes — spēj izpūst naudas.
Jāmirst, kuņģam mazāk jaudas!“

Ķēves dēls kā nieku nopūš
Pūra vietu zelta naudas.
Sešgalvis puspūra vietu
Tikai rudu vaļa grašu.
Milzis, jaužot pretim spēku,
Pošas prom, bet Kurbadš nelaiž,
Iekāms guvums sabērts maisos,
Sakrauts vezumos kā nākas.
Iegansts labs, un ķilda sākas.

Milzis tikmēr kurn un tiepjas,
Kamēr zobens jāliek lietā.

Ja vairogs laužts — pa priekšu krūtis bīdi,
Un nenorimsti, iekāms ļaunums liekts.
Ne lišķu glaimi, vientiesīgo strīdi

Lai neaizkavē augli gūt, kas smiegts.
Jel stiprinies un rokās spēku raiši,
Tik šaubīgajiem Laimas likums liegts.

Jel celies brīvs un brīvei tiltu taisi!“

Ubags izgaist. Kurbads milzim
Kailām rokām ķeras sprandā.
Nezvērs tikai noskurinās,
Sagrābj varoni pie pleciem,
Iedzen to līdz ceļiem zemē.
Kurbads vēlreiz remšas laukā,
Bet līdz padusēm top iedzīts,
Seja nāves sviedrus slaka,
Gurstot ķēves dēls vēl saka:

„Klausies, visi kaņotāji
Atpūšas, ja cēliens kaņots,
Atvilksim mēs arī elpu!“
Labi, milzis tam ar mieru.
Tusnīdams viņš atzvilst norā,
Kurbads arī remšas atelst.
Bet par visu vairāk rūp tam
Sirmāi ķēvei sūtīt ziņu.
Brāļi gul, kas jundīs viņu?

Kurbads zābakus no kājas
Rauj un laiž pa logu pili,
Istabā, kur zvilni brāļi.
Mostas tie, berž acis, raugās:
Kauss pilns asiņu līdz malām.
Tagad celties, steigt pie ķēves —
Tā un tā, ka Kurbads likstā.
Viens un divi soli strauju —
Ķēve atsteidzas uz krauju.

Tagad cīņa veicas smāli.
Kuņu galvu Kurbads cirta,
Ķēve, spērot baltām dzirkstīm,
Cirsto vietu applaucēja.
Nepaguva jauna izaugt,
Nejaudāja milzis atelst,
Sagrīļojās, zemē krita,
Pelnu plēnes upē bira,
Nezvērs, spēka pieveikts, mira.

Milzis bija beigts un uzveikts,
Sirmā ķēve aizlēkšoja,
Brāļiem prieka vēsti pauda.
Tikai Kurbads neatgriezās,

Palika līdz rītam sargos,
Raudzīties, kas aizvāks milzi.
Trejgalvis un Sešugalvis
Bija aizvākti un rakti,
Redzēs, kas nāks trešo nakti.

Kurbads gaidīt gaida, nenāk.
Nejūt cilvēka, ne zvēra,
Tikai miega lēnais smagums
Plok pie plakstiem, gulst uz krūtīm.
Laiks pret rītu, gaidīts velti . . .
Kurbads, mirkli izliekoties,
Pieveņ acis, raugās, tagad —
Nāk trīs jaunavas pa krastu,
Nāk, dzied dziesmu neparastu.

Nāk trīs jaunavas pa krastu,
Trijas ķēniņmeitas daiļas.
Mēnesnīcā drānas laistās,
Laistās gaži zelta mati.
Papņem viņas milža miesas,
Lēni gremdē upes viļņos,
Un tad dziedot pazūd miglā,
Ka ne pēdu nevīd zālē,
Tikai dziesma skan vēl tālē:

„Rītos zeltzilgajos,
Vakaros sartos
Raugos un ilgojos
Sveikt tevi vartos.

Zile sen solīja,
Pamāte liedza,
Lietus sīks nolīja,
Vālodze kliedza.

Vālodze sēroja,
Raudāja grūti,
Nopūtās vēroju
Miglānu rūti.

Vējš miglu savējo,
Mākonus skalda.
Kumelšu tavējo
Spīgasas malda.

Nāc, manu nācēju,
Ap rīta miju,
Naktī, cik mācēju,
Vainagu viju.

Viju un raisīju
Rozes pa vienai,
Pagalmā kaisīju
Gaviņu dienai.

Rītos zeltzilgajos,
Vakaros sartos
Raugos un ilgojos
Sveikt tevi vartos.“

Varonis pa rēnu rasu
Dziesmas apskurbis iet mājup.
Liekas, tā nav rīta saule,
Kas tik laipni zemi glāsta,
Viļņos kaisa rožu mirgas
Un liek birzīm gaismā vizēt.
Šķiet, kā zeltaizdridra migla
Zemi, ūdeņus un āres
Ķēniņmeitu daiļums skāris.

Ķēvei sirmajai-un brāļiem
Viņš ne pušuplēsta vārda
Nesaka, kas jausts un redzēts.
Klejo klusēdams pa pili,
Laukos iet, šauj bultas gaisā,
Ilgi vēro, kur tās kritīs.
Raugās, raugās, nesaskata,
Bultas gaisā zūd kā ilgas.
Tikai vēji šūpo smilgas.

Bultas zūd un pazūd gaisā,
Vēji iet un neatgriezās.
Kurbads jūt, ka ilgas spēku
Lēni veic un liec pie zemes.
Nav kur iet un atrast mājas.
Skats bez ziņas tālē maldās.
Ja kāds teiktu, neticētu,
Ka tik ilgi kvēli tura
Viena dzirksts no ugunskura.

Viena dzirksts no ugunskura,
Mirkļis daiļuma un diena...
Dienas, gadi, ilgi mūži
Kaist kā ausmas ēzē mesti.
Varonim vai avju ganam —
Visvienalga, samulst prāti,
Apžūlbt acis, sajūk soli.
Tā zem zilā debess juma
Kurbads pirmo reizi skuma.

Vakarā teic māte dēlam:
„Šonakt visi un bez bēdu
Pārnakšnot vēl varam pilī,
Bet rīt agri jāsteidz projām,
Te mums negals draud un nāve.“
Brāši aizmieg kā nebijis,
Kurbads, plakstu neaizvēris,
Atkal gaida daiļās māsas,
Sirds bez miera, riets bez krāsas.

Bet kas notiek? Bārdains vīriņš
Naktī nāk kā raupains rūķis,
Rokās kalts un kalves vesers.
Iet pie sienas, atkal durvis,
Izlaiž daiļu ķēniņmeitu,
Tērptu sidrabā visgažām.
Mēļi blāvu mēness gaismu
Sijā viņas drēbju viles,
Acīs valgo upju dzīles.

Vīriņš kaļ bez skaņas mēmi,
Lēni veļas otras durvis,
Iznāk otra ķēniņmeita,
Zelts tai matos lāsmot lāsmo,
Zeltā zaigo tērps visnotaļ,
Vainags zelta dzirkstis sijā,
Rīta spožums apņem telpu.
Tikai rūķis kaļ, cik varas —
Trešām durvīm jāatdarās.

Un tās veļas. Spoži mirdzot —
Iznāk trešā visudaiļā,
Dimantos kā varavīksnēs,
Sagša laistās tai kā saule,
Līdzās māsām viņa stājas,
Rūķim roku sniedz un vaicā:
„Tēv, tu visu veic un vari,
Brīnumus tu iespēj tīrus,
Teic, kas atriebs mūsu vīrus?“

„Tiem, kas jūsu vīrus kāva,“
Saka viņš, „vairs nebūs labi.
Aizklūt tiem ir ceļš viens vienīgs,
Bet, to ejot, slāpes tirdīs,
Avots, veldzi sniedzot, nāvēs,
Liepa, ēnu klājot, gūstīs,
Krogus, durvis veļot, nožņaus.
Pēc tiem pats pa pēdām dzišos
Un kā čūska izskatīšos.“

Kurbads klausās rūķa draudus,
Vēro daiļās ķēniņmeitas.
Acīm nokerīt maldu zvīņas.
Sirdī vilšanās un rūgtums.
Ko viņš alcis? Neba daiļas
Ķēniņmeitas — nešķīstenes,
Velna draugaļas, nakts vaišļu.
Drīzāk atstāt jodu pili,
Atrāk prom, kur meži zili.

Rīta stundā agri, agri,
Kad vēl koku galiem ausma
Pieskaņas kā sārta elpa,

Kad vēl vēsmu nejūt zaros,
Brāļi, sēžot melnos zirgos,
Kurbads, jādams sirmo ķēvi,
Devās projām tālu ceļu
Meklēt jaunu draugu saimi,
Atrast grūtumu un laimi.

Jāja, jāja, cēlās saule,
Sakveldēja ceļa smiltis,
Zāle kalta, ziedi vīta,
Lūpas velti veldzi alka,
Zņaudza slāpju lietuvēni.
Te pie ceļa lazdu ēnā
Vēsu vilni urgo avots.
Brāļi nolēc, pamet zirgus,
Liecās dzert, kur veldze mirgo.

Kurbads burvību šo zina,
Cērt viņš zobenu ar sparū.
Nošķēst dzirkstis, pagaist dūmi,
Kur bij avots, asins lāma.
Zobens ļauno varu veicis.
Brāļi raugās platām acīm,
Mirkļis šis kā murgi liekas.
Tiešām brīnumi jo lieli.
Tikai lielceļš klāts kā dvielis.

Pāri pakalniem un gravām
Lielceļš iet un tālāk vijas.
Saulē pusdienā, bet negals —
Kokiem zemē šai un krūmiem
Ēnu nav ne sprīdi platu.
Jājāj, kaut vai spēki zustu.
Te pie ceļa paša laipni,
Solot dienas dusu rēnu,
Kuplo liepa platu ēnu.

Pusbrāļi, bez maņas gurdi,
Steidzas ēnā atdusēties,
Kurbads pasteidzas pa priekšu,
Iecērt liepai rīta pusē,
Iecērt mizā krusta zīmi.
Liepa nodreb, sagriļojas,
Un no kuplā, zaļā koka
Paliek palsas pelnu plēnes.
Saulē blāva top kā mēness.

Jājāj prom, bet nav ne jūdzes,
Uznāk negaiss, pērkonš negants,
Krusa krīt, un zibšņi šaudās,
Vētra kokus rauj un granda.
Kur gan patverties, kur glābties?
Nevaid ciematu, ne māju,
Tikai krogus ceļa malā.

Iekšā dūdas skan bez mītas.
Brāļi zirgus sies pie slitas.
Kurbads aptur sirmo ķēvi,
Atvāž zobenu un krustām
Pāršķeļ krogus plato slieksmi.
Ēku spēji apņem liesmas,
Melni dūmi vijas augšup.
Krogus deg kā tāšu klēpis.
Bet šai brīdī melna čūska
Šaudot mēli skrien pa gaisu,
Sprauslādama guni baisu.

Tomēr čūska nepaguva
Nožņaupt Kurbadu un brāļus,
Zemes robeža bij klātu,
Kur jau beidzās ļauna vara.
Čūska sarāvās un dila,
Sadila kā ogle pelnos,
Un no čūskašas zvīņu ādas,
Pikti elsojot kā pūķis,
Izkūpojas ļaunais rūķis.

Kurbads nenogaidot cirta,
Zobens cēlās, zobens krita,
Uzveikts bija nīknaiss burvis,
Veikta velnišķīgā vaisla.
Vēji vieglāk atelpoja,
Zaļāk plauka zāļu dziēti,
Košāk vērās puķu ziedi,
Saulē vairāk sēja gaismas.
Zeme brīva bij no baismas.

Brāļi liksmi zirgus grieza,
Grieza atpakaļ uz pili.
Gana zirgi skubināti
Lēkšiem steidza, aulēkšoja.
Ātrāk vēl par vēja vēsmu,
Ātrāki par bultas gaitu,
Kurbads juta, steidzās ilgas,
Jo ne mūžam neaizmirstas
Brūces, mīlestības cirstas.

Jau pa gabalu, no tāles,
Pili, kalnu vairs ne pazīt.
Miega stingums, burvja lāsti
Gaistin gaisuši kā bula.
Šalko balti gatvju bērzi,
Sidrabainas apses čalo,
Ceļa smiltis saulē laistās,
Strūkle valoda skan liega,
Mostas akmeņi no miega.

Mostas akmeņi un vēršas,
Lāstam zūdot, dzīvās būtēs.

Kur bij stabi sūnām klāti,
Rosās, runā liksmi ļaudis:
Soļo stalti kaŗavīri,
Tekā daiļas galminieces,
Vārtus sargā sirmi sargi,
Koklētāji kokles stigo,
Zvani skan, un dziesma ligo:

„Teicam un godinām
Varoni jauno,
Lāvis viņš zobinam
Pūķi veikt ļauno.

Drebējis aukstumā,
Iztvīcis kvēlē,
Saulgriežu augstumā
Lēnprātīgs cēlies.

Pils mūsu brīvota,
Glābta no ļausmām,
Dzīve, reiz dzīvota,
Jaunām pilst jausmām.

Neraud vairs sērdieņi,
Grūtums viss gaisis,
Sidraba vērdiņus
Liksmība kaisa.

Sējam un audzinām
Kviešus kā zeltu,
Kurbadu daudzīnām,
Naidnieku peltu.

Zobens tavs atvija
Burvības valgus,
Mūžīgā Latvija
Varoni algos.“

Un no visām debess pusēm
Steidzas ļaudis, nāk ar balvām,
Jaunavas zilzaļās sagās
Kausus sniedz ar medus miestu.

Pēdīgi trīs ķēniņmeitas
Iztek raitu irbes soli.
Pirmā, dimantos visnotaļ,
Vēl no acīm gainot miegu,
Kurbadu sveic balsi liegu:

„Varoni drosmīgais,
Tencinām tevi,
Zobens tavs rosmīgais
Gaismu mums devis.

Pūķis mūs tirdīja,
Karali žņaudza,

Indevi dzirdīja
Kareivju draudzi.

Vilkāči spalvainie
Svinēja dzīres.
Milži daudzgalvainie
Kļūva mums vīri.

Burvības apinis
Skurbenais, sājais
Domas bij sapinis,
Rokas un kājas.

Suņi vairs nerēja,
Ciruši snauda.
Sirds viena cerēja,
Glābēju jauda.

Sirds tevi gaidīja,
Tumsībai ļauta,
Lūgšanas raidīja
Apburtā tauta.

Bridis tu rāvāju,
Izcietis moku,
Atalgai dāvāju
Sirdi un roku.

Brīdis sengaidītais,
Klāti jau galdi.
Uzvaras svaidītais,
Pili nāc valdi!“

Pili, kas bij mošķu brīva,
Kurbads iegāja ar brāļiem.
Ķēniņmeitu, visudaļo,
Dimantos un zidā tērpto,
Nēma sev, bet daiļās māsas
Deva katram brālim savu.
Sākās dzīres, lielas dzīres.
Cēlās saule, zuda tvaiki,
Par tām vēstī seni laiki.

Par tām runā tuvi, tāli,
Dziesminiēki dziesmās skandē,
Koklētāji teiksmām apvij
Kurbadu, kas veicis pūķi.
Spēks tā vārdu mūžos cirtis,
Tikums dižā slavā cēlis,
Slavas ozols teiku kalnā,
Postam spītējot un kaŗiem,
Šalc vēl šodien zaļiem zariem.

ATMIŅAS. PAR ATMIŅU DZEJNIEKU KĀRLI KRŪZU

Svešumā tik dzīvas, tik neatvairāmi jaukas top atmiņas par tiem, kas vairs nav mūsu vidū sastopami. Dažs miris, dažs palicis dzimtenē — un tie, kas tur, šķiet tik neaizsniedzami, kā būtu uz citas zvaigznes. Atmiņas par gaišiem cilvēkiem staro tagadējā laika miglai cauri, un brīžiem cilvēks jūtas kā miļas burvības varā. Tā tas, domājot par dzejnieku Kārli Krūzu.

Gadu simteņa sākumā, kad biju vēl puika, Vēsmiņu Kārļa dzejoļus atradu vai visos laikrakstos, žurnālos, almanachos un kalendāros, kas nāca rokās. 1904. gadā Vēsmiņu Kārļa paraksta vietā bija: Kārlis Krūza (Vēsmiņš). Drīz vien iekavas atkrita, palika tikai Kārlis Krūza. Krūza, nevis Krūze — tā dzejnieks parakstījies visur un vienmēr, šo parakstu arī citi respektējuši — un tikai Bračs savā maz pazīstamajā rakstniecības vēsturē gribējis Krūzu pārtaisīt par Krūzi. — Nevaru teikt, ka man, zēnam, Vēsmiņu Kārļa dzejoļi būtu sevišķi patikušies, vismaz atmiņā toreiz neviens neiespiedās. Zināju, ka dzejniekam jau iznācis pirmais dzejoļu krājums *Ceļmalas ziedi*. Un tā pašā 1904. gada rudenī dabūju Derīgu Grāmatu Nodaļas izdotu jauku grāmatiņu antoloģiju *Jaunības dzeja*, kur pirmais dzejolis vecākā autora Juŗa Neikena — par dziesmām, bet pēdējais — jaunākā autora Vēsmiņu Kārļa *Jaunībai* (Vēl viesuļi vērsies ap tevi un sals, bet, jaunība, tālu tavs ceļa gals). Tas nu varēja gan patikt, tas bija tāds rainisks; dzejoļa rainiskumu konstatēja arī Jānis Asars *Mājas Viesa Mēnešrakstā* par *Ceļmalas ziediem* rakstīdams. Uz 1904. gada Ziemassvētkiem iznāca jaunā izdevumā Kaudzītes Matīsa lielā antoloģija *Dzejnieku labdienas*, šoreiz dzejnieku ģimētnēm rotāta, un tur vecākais dzejnieks Vecais Stenders, jaunā-

kais — atkal Vēsmiņu Kārlis. Bet viņa ģimētni šai grāmatā — sīka zēna seja un acnes — izdevās redzēt tikai krietni vēlāk.

1905. gadā Krūzas dzeja skanēja revolūcionāri. Rudenī ļoti populārs kļuva Raiņa rediģēts rakstu krājums *Darbs*, kurā starp citu arī Krūzas dzejoļi, gan vēl ar Vēsmiņu Kārļa parakstu. Tur drūmas skaņas. Dzejnieks paredz, ka ļauna vara viņu aizraus projām un sies pie vecas priedes, lai sodītu „tāltālu no dzimtenes“. Citā dzejoļī viņš tāpat runā par gaidāmo gūstu un nāves sodu, bet „mani draugi atriebs manas moka“. Dzejnieka paredzēšana pa daļai piepildījās. Nāvē viņu neaizraidīja, bet par piedalīšanos revolūcijā bija jāsež cietumā diezgan ilgi. — Vēlā rudenī, pašā revolūcijas straujuma mūsmājās no netāliem kaimiņiem ienesa dažu iepriekšējo mēnešu *Dienas Lapas* numurus. Pati interesantākā lieta tur bija garāks Kārļa Krūzas stāsts *Miers*. Šai stāstā nebija tā ciņas gara, kas Krūzas 1905. gada dzejoļos, šai stāstā varonis ilgojās miera, ilgojās it kā augstākas saskaņas, ko gan es toreiz vēl nespēju saprast un aptvert. Bet bija tuva un saprotama stāsta varoņa Vītola Valža mīlestība pret pagastvecākā Arāja meitu Mildu jau skolā. Saprotams bija arī, ka Valdis, skolu beidzis, apciemo savu iecerēto, atrod, ka Milda ganīdama lasa lubu romāniņu, un velti pūlas viņai iestāstīt, ka tādas grāmatas nav jālasa. Vēlāk Valdis nokļūst pilsētā un iemil kādu citu gluži citādu Mildu. Bet tad stāsta pavediens it kā pārtrūka, stāsts nobeidzās aprauti, bez īstām beigām. Pēc daudziem gadiem *Miera* autors stāstīja: laikā, kad *Mieru* iespiedā, vēl bija iepriekšējā cenzūra, un cenzors vairākkārt brīdinājis *Dienas Lapas* redakciju: ja Krūzas stāsts turpināšoties tādā pašā garā, nebūšot

labi... Stāsts bijis jāptur. Tiešām nav saprotams, ko vecais Ruperts Krūzas darbā varēja tik dumpīgu vai nemorālisku saskatīt. Bet stāsta beigas ar virsrakstu *Viens* parādījās kā atsevišķs gabals *Jaunās Ražas* VIII sējumā un veltīts Akurāteram. Vītolu Valdis īsto mieru atradis, noslēgdamies vientulībā. Kaut kā cēli ieglaudās atmiņā teikums no šīs beigu daļas, ka „no Homēra līdz Ibsenam, no Sofokla līdz Māterlinkam pasaulē staigā lielie gari un meklē cilvēkus“. Ai, kā Jānis Jankavs, toreiz karsts sociālists, rāja Kārli Krūzu par šo tēlojumu un citiem Krūzas „dekadentiskajiem“ stāstiem! — Autoram pašam vairs nebija *Dienas Lapas* numuru, kur iespiests *Miers*. Tā ap 1930. gadu es viņam tos no laukiem atvedu Rīgā. Dzejnieks savu jauno dienu stāstu (dažā ziņā autobiografisku) gribēja, šur un tur pārveidotu, izdot grāmatā ar virsrakstu *Palu laipas*. Bet šis nodoms nepiepildījās.

1906. gadā „dekadentu“ žurnālā *Dzelme* man daudz kas nepatika, daudz kas likās interesants un skaists. Saistīja viss, ko Kārlis Krūza rakstījis prōzā. Žurnāls saucās *Dzelme*, un nu arī Krūzas stāstam bija tāds pats virsraksts. Bet Krūzas *Dzelme* drīz apstāvēja — iznāca tikai divās burtnīcās, un, šķiet, plaši ievērtais stāsts tālāk nerisinājās, stāstu pārtrauca autora cietumnieka laiks. Sākumā tēlota — progresīva, pat ateistiski noskaņota lauku tēva šķiršanās no dzīves. Bet viņa miršanas dienā mājās ienāk svešinieks ar somu un pretī iznākušai saimnieka jaunākai meitai uz viņas jautājumu atbild: „Es esmu Dzelme.“ Jaunava jautā, kas viņam somā. Atbilde: „Bibeles.“ Svešinieks aiziet, bet meitenei viņš liekas noslēpumains un savādi pievilcīgs. Jā, tas bija gandrīz tāpat kā Poruka stāstā *Viesis*, kur stāsta varoni apmeklē cēls un noslēpumains svešnieks... Vēlākos gados autors nekad skaidri neizteicās, kā viņš būtu tālāk risinājis stāsta gaitu. — Un tad *Dzelmē* vēl bija visai labs Krūzas raksts *Publikas vienaldzi-*

ba — par tiem ievērojamiem latviešu dzejniekiem, kas agri apklusuši, maz ievēroti, maz spējuši savus darbus izdot grāmatās, jo lasītāji šos darbus nav milējuši un sapratuši. Krūza minēja Fr. Mālbergi, Esenbergi, toreizējo Sudrabu Edžu, Valdi, Cik tas bija skaisti, ka Krūza rakstīja tik siltus vārdus par vecajiem dzejniekiem! Diezin, vai vēl kāds *Dzelmes* dzejnieks tai laikā spētu cildināt Mālbergi, Esenbergi? Varēja manīt, Krūza labi pazīst agrāko gadu latviešu dzeju.

1908. gada beigās, izcietis ieslodzījuma sodu, Krūza atrada darbu laikrakstā *Latvija*. Krūzas labvēlis Rūdolfs Blaumanis bija miris, bet *Latvijas* redakcijā darbojās Anna Brigadere un jaunais teātra un rakstniecības kritiķis Arturs Bērziņš. Kad vecāki abonēja *Latviju*, es varēju uzmanīgi sekot Kārļa Krūzas literārai gaitai. 1909. gada martā avīzē iespieda Krūzas dzejoli *Nabadzība*, kas likās daiļākais, ko Krūza līdz tam dzejojis. Dzejolis šķita kā autora ticības apliecinājums; dzejnieks teica dārgu savu nabadzību un vientulību, teica skaistāko esam to mirkli, kad „pēc baltās puķes sniedzos kluss“ (Vēlāk tādu baltās puķes simbolu atradu arī citu dzejnieku dzejā; Skalbe teica, ka viņš redz „baltu ziedu un citu vairs neko“; Saulieša nokvēpušajam līdumniekam mirstot mirdz uz krūtīm baltā puķe, „melnā mūža baltais prieks“). — 1910. un tālākos gados *Latvijas* lit. pielikuma satiras nodaļā *Skaidiena* šad tad parādījās Krūzas dzejoli — atkal ar Vēsmiņu Kārļa parakstu. Tie bija viegla smaida apstaroti atmiņu dzejoli par autora pusaudža gadiem un jaunības pirmo laiku. Nesapratu, kādēļ tie ievietoti *Skaidienā*, jo autors taču nesmējās, bet tikai smaidīja par savu jauko pagātni. Bet par šiem dzejoliem vēl jārunā vēlāk. — Paši interesantākie un arī jaukākie Krūzas darbi *Latvijā* likās tomēr viņa literārās apceres (tādu gan nebija daudz) un īpaši recenzijas par dažādiem dzejoļu krājumiem; tādu recenziju Krūzām *Latvijā* laikā no 1908. —

1914. gadam labs skaits. Tiesa, viņš nebija vienīgais lirikas apspriedējs šai laikrakstā, vienu otru recenziju par vienu otru dzejoļu krājumu uzrakstīja Arturs Bērziņš, pat Akurāters. Bet vēlākos gados rakstīja tikai Krūza. Recenzējamās grāmatas Krūza aplūkoja, stingri ievērodams šo grāmatu iznākšanas secību; ar atsauksmēm nesteidzās; recenzija par dažu dzejoļu krājumu avīzē parādījās pat pusotra gada pēc grāmatas iznākšanas. Recenzijas rakstītas ļoti mierīgā, vēsi rāmā garā, tomēr ar zināmu dzejisku lirisma pieskaņu. Daža recenzija bija krietni plaša: par Aspazijas *Ziedu klēpi*, par Raiņa *Galū un sākumu* (šo recenziju augstu vērtēja tās autors), par V. Egliša *Hipokrēnu*. Recenzija par Zvārguļu Edvarda *Cietuma rozēm* izveidojās pat par paprāvu apceri par Zvārguļa stāvokli mūsu dzejā. Šie rāmie, rūpīgie grāmatu un grāmatu autoru raksturojumi nebija tik zinātniski analītiski, bet liecināja tomēr smalku attiecīgā dzejnieka pazīšanu, iedziļināšanos, izpratni un mīlestību. Krūza mazāk darbojās ar formālo analīzi (kaut arī formas iztīrījumu neatstāja neievērotu), ko sevišķi izcēla Fricis Bārda savās recenzijās, kas bija jau *Staros* un ar 1912. gadu īpaši sāka nākt mēnešrakstā *Druva*. Bet Bārdas recenzijās (tāpat kā agrāk Andr. Niedras) gadījās, tā sakot, dažādi izlēcieni: „līdzības“, asi iedzēlumi, dažādas citas asprātības. Krūzas rāmi vēsais ritējums visur pilnīgi vienāds, nekāds negaidīts vilnis neuzsitās. Un visur jūtama dziļa un liela īpata, kā lai saka — kārtības mīlestība: grāmatas jārecenzē iznākšanas secībā u. t. t. Vēlāk, kad biju jau ar dzejnieku pazīstams, apjautājos, kādēļ viņš vairs neraksta atsauksmes par dzejoļu krājumiem. Viņš paskaidroja: laikā no 1913. līdz 1921. gadam (kad notika mūsu saruna) esot iznākuši diezgan daudzi dzejoļu krājumi, par kuriem nav bijusi izdevība rakstīt un iespiest recenzijas; ja viņš tagad gribētu atsākt recenzenta darbu, tad tikai, ja varētu rakstīt recenzijas arī par visām minētos gados iznākušajām dzejoļu grāma-

tām, kurās palikušas viņa neapcerētas. Bet tas jau nebūšot iespējams. Ķerties tikai pie jaunākām grāmatām, atstājot kā tukšu vidu — to viņš nevarot. — Un, kā teicu, Krūzas recenzijās laikmetā starp 1905. gadu un pirmo pasaules kaŗu visur jūtama dziļa un liela latviešu dzejas mīlestība, smalka latviešu dzejas pazīšana, dzīvošana dzejā. Jā, dzīvošana dzejā... Man likās: esmu Krūzā atradis daudzējādā ziņā savu līdzinieku, otru tādu pašu dzīvotāju dzejā un latviešu rakstniecībā. Un Kārlis Krūza man kļuva tāds kluss sapnis, par ko domās var priecāties, ko var apmīlot. Tomēr — kad beidzās mans skolas laiks, kad sākās lielā dzejoļu rakstīšana un vēstulu sūtīšana vecākiem rakstniekiem — Krūzām es kā kautrējos, kā neiedrošinājos aizrakstīt... Bet interese par viņu palika kāda bijusi... Tikai tuvāk viņam nespēju piekļūt, un Līnards Laicēns, 1914. gada vasaru pie manis nodzīvodams, arī neko sevišķu par Krūzu nepastāstīja. Viņš jau arī nebija Krūzas cīnītājs.

Ar 1917. gadu (apmēram) *Lidumā* un citur sāka parādīties Krūzas trioletas. (Toreiz šo vārdu rakstīja sieviešu kārtā, ne tā kā tagad: triolets. Krūza vienmēr rakstījis ne trioletus, bet trioletas, tādēļ šai rakstā tā darišu arī es). Trioletu mūsu dzejā ievēdis Juris Alunāns, arī Auseklis un Lapas Mārtiņam pa trioletai. Šī dzejas forma sākumā man nepatika, bet atmiņā palika Krūzas vēsturiskās trioletas par Kaupu (vidus daļa: „Lai tēvijū un tautu taupa, Lūdz svēto Dievamāti Kaupa, Bet bruņnieki jo vairāk laupa“...) un īpaši Mintauta raksturojums (vidus rindas: „Pret kņaziem un pret krusta nešiem, Tu ej pret savējiem, pret svešiem, Pret ienaidniekiem pieciem, sešiem.“) Jā, Krūza paliek Krūza, dzejo ko dzejojams. 1918. gadā atkal kļuva redzami (Ed. Vulfa redīgētā *Latviešu Almanachā* un *Jaunākās Ziņās*) Krūzas darbi daļprōzā, kādi iepriekšējos 10 gados vairs neparādījās. Šoreiz tā bija tēlojumu virkne *Ainas un atmiņas* ar

virsrakstiem, kas atgādināja konversācijas vārdnīcu alfabēta sākumā: Abava, Abonents, Abordāža, Abrams. (Krūzām tiešām bijis nodoms rakstīt ļoti plašu atmiņu tēlojumu ciklu ar „vārdnīciskiem“ virsrakstiem alfabēta secībā!) No šiem tēlojumiem jaukākais un spilgtākais bija *Abonents* par to, kā autors agros jauneklā gados, karstas literāras intereses dzīts, piederīgiem nezinot, kļūvis *Mājas Viesa Mēnēsraksta* abonents. Un šis tēlojums lieku reizi rādīja: Krūza ir un ir man kaut kā sevišķi tuvs.

Beidzot 1919. gada baigajā pavasarī Rīgā izdevās iepazīties personīgi ar dzejnieku, par ko tik daudz domāts. Biju nelielā rakstnieku un dažu gleznotāju sanāksmē Ādolfa Ersa dzīvoklī. Laikmets gana baigs (vācieši šāva latviešus Niedras valdības laikā), bet sanākušiem dzejniekiem bija zināms možums un cerība. Bija bez nama tēva Ersa vēl Austriņš, Rozītis, laikam Antons Bārda, tad vēl Struņķis, Suta. Austriņš teica, ka ar šo sanāksmi atjaunošot pērn, t. i. 18. gadā, Valkā pasāktos intimos rakstnieku piektvakarus (laikam bija arī piektdienas pievakare). Katram kaut kas jālasa, lai Krūza iesākot. Un tad es ar milzīgu interesi vēroju vēl šo vienu viesi, kas savu vārdu iepazīstoties bija tik klusi pasacījis: vidēja auguma vīrs, zoda bārdiņa, milīgs smaids, kustībās it kā šūpotos uz pirkstu galiem, mugurā vienkārši, pagari svārkī. Krūzām nebija nekā ko lasīt, viņš improvizēja trioletu, kas sākās: „Kad sanāk mūzas piektvakarā, tad Kārlis Krūza paliek kluss.“ Lasīja poēmas fragmentus Erss un Austriņš, Rozītis dzejoļus. Es biju jauns un traki kautrīgs, nelasīju nē un nē. Tad manus dzejoļus nolasiya Krūza un tika brīnumlabi galā ar manu rokkrakstu. Balss viņam klusa, melodiski maiga, atgādināja Skalbes balsi, tikai vēl klusāka. Mājup ejot, bija tāds mazs neapmierinājums: lai gan Krūza lasīja manus dzejoļus, tuvināties viņam neizdevās, pat parunāties ne. — Tikāmies atkal 1919. gada beigās armijas virspavēlnieka štāba informācijas nodaļā,

kur abi darbojāties, mobilizēti kareivji būdami. Darbinieku pienākumos bija starp citu arī laikrakstu novilkumu pārbaude; laikraksti bija jācenzē tikai no militārā viedokļa, bet Krūza bija sācis avīžu rakstiem labot arī valodas, iespieduma un laikam pat stila kļūdas... Jā, tas bija viņa dabā; sešus gadus laikrakstā *Latvija*, par korrektoru strādādams, viņš darbu veicis tik rūpīgi, ka reti, ļoti reti vien avīzē iezagusies kāda sīka kļūdiņa. — Krūzu drīz demobilizēja, viņš jau nebija tik jauns kā mēs citi.

Pamazām tikām tuvāki viens otram. Vairāk runājāties, staigājām kopā. Plensners, kam patika irōnizēt, reiz, kad mēs, Krūza un es, kopā iegājām *Latvijas Kareivja* redakcijā, sauca mums pretī: „Nāk divi rāmi dzejnieki, viens svārkīem aizpogājis apakšējo pogu (Krūza), otrs virsējo“ (es)... — Kā minēju, Krūza runāja klusā, lēnā, vienmērīgā skaņā, bieži vien pasmaidīdams, bieži arī sirsnīgi iesmiedāties, gan ne tik jautri un no visas sirds kā Skalbe. Dzirdējis ko jocīgu un asprātīgu, Krūza iesmējās un allaž nosacīja: „Šis joks ir jauks un ļoti patīk man.“ (Tie ir jaunā mīlētāja Demetrija vārdi Šekspīra komēdijā *Sapnis vasaras naktī*.) Satiku dzejnieku arī gleznotāja Sutas rātes ierīkotā un paša Sutas un citu moderno gleznotāju izkrāsotā ēdienu namā un kafejnīcā Sukubā, Merķeļa (toreiz vēl Pauluči) ielā, kur ēdām pusdienas. Apmeklēju dzejnieku istabiņā, ko viņš irēja kaut kur Bruņinieku (vēlāk Aizsargu) ielas lielā namā — augstā stāvā. Istabiņa pilnum pilna piekrauta grāmatām, avīzēm (no pat 1905. gada un vēl agrākām), žurnālu burtnīcām, dažādiem papīriem — ne istabiņa, bet īsts archīvs. Brīvākā stūrī gulta, kurā dzejnieks mēdza iegulties, smēķēt papirosu pēc papirosa, lasīt priekšā vai runāties, nosēdinājis ciemiņu vienīgajā krēslā, no kuŗa iepriekš noceltas dažas grāmatas un novietotas uz grīdas. Tie bija brīnišķīgi brīži, ko vadīju ar Kārli Krūzu staidādams, Sukubā satīkdams vai dzīvoklī dzejnieku apciemodams. Katra tikšanās ar

Krūzu tāda, ka jutos kā burvju valstī, it kā iekāpis tais laimes galošās, par kurām stāsta Andersens kādā pasakā. Te bija maigas, smalkas, trauslas dabas cilvēks, kaut nebūt ne tāds, kas nevarētu arī iekarst un dusmoties. Te bija cilvēks, kas savās ieražās, savā īpatnē pedantismā varēja būt nepiekāpīgs un ciets. Bet te bija cilvēks, kam bezgalīgi tāla katra brutālitate, rōbustība un rupība, katra liekulība un viltība. Maz tādu esmu atradis. Līdzīgs un radniecīgs bija Voldemārs Dambergs, kas 1920. gada vasaras beigās, no tāliem kara gaitniecības ceļiem Rīgā atgriezies, Krūzu pēc gadiem pirmo reizi Sukubā sastapis, dzejnieku sirsniņi un strauji apkampa un noskūpstīja. Bet Dambergs, V. Egliša un Virzas fanātiskais cildinātājs, latīniski franciskās, klasiskās kultūras stila atdarinātājs (ar to, protams, nav apzīmēta visa Damberga īpatnība) tomēr nebija tas, kas Krūza. Līdzīgs un radniecīgs bija Richards Rudzītis, bet šis mistiķis un neatlaidīgais cilvēcis un Dieva meklētājs, kas beidzot to atrada rēriciešu mācībā, tomēr atkal ne tas, kas Krūza.

Neaizmirstama un saulaini skaista kāda svētdiena 1920. gada vasaras sākumā, kad visu dienu ar Kārli Krūzu staigāju. Aizgājām ārpus pilsētas līdz Biķerniekiem, un Krūza stāstīja, stāstīja par pagātņi, par bijušām, jaukajām dienām gados īsi pirms 1905. Starp citu viņš attēloja kādu ceļojumu uz Raunu, pieminēdams Apsesdēlu un kādu skolotāju Dzirkali. Krūza bija smaidīgs, ļoti gaišā omā, un, kur, garām ejot, satika mazus zēnus, kas šā tā plosījās, allaž viņus uzrunāja un jautāja: „Nu, vai jūs spēkojaties? Kurš ir stiprākais?“ Bet, runājot par rakstniekiem, Krūza nekad neaizmirsā saukt viņus arī vārdā, piemēram, nestāstīja: „Pie manis atnāca Akurāters, gājām pie Dievkociņa, ceļā satikām Baltpurviņu,“ bet: „Pie manis atnāca Jānis Akurāters, gājām pie Jūlija Dievkociņa, ceļā satikām Augustu Baltpurviņu“. Tās pašas svētdienas vakarā Krūza man iedāvināja savu jau 1909. gadā iz-

nākušo dzejoļu grāmatu *Zelta laipa*, no kuras pats, smaidīdams un viegli iesmiedamies, jauki nolasiņa dzejoli (Es griežu leijerkasti) *Leijerkaste*, kur mierīgs smaids aizsedz smeldzīgu rezignāciju. (Arī Skalbem ap 1914. gadu dzejolis par leijerkasti, un vēlāk Ezeriņš savām labākajām noveļu grāmatām deva *Leijerkastes* nosaukumu, tātad ievērojamiem latviešu dzejniekiem šis ielu un pagalmu mūzikas instruments. Iecies pievilcīgs simbols). — *Zelta laipā* jau izpaužas Kārlim Krūzam tik raksturīgās alliterācijas tieksmes, piem., dzejoli *Rūgts rudens*, kas sākas:

Rūgts rudens. Rūgst rugaines rudas.

Rūc ratiņš. Rūc mušas pie rūts.

Īpaši burvīga raksturība Krūzam tā, ka viņš tipisks atmiņu cilvēks, tāds, kas allaž spēj pārdzīvot un garā atburt bijušo. Dažiem vienas paaudzes dzejniekiem, piemēram, Akurāteram, arī Jēkabsonam, bet īpaši Austriņam un Krūzam, dziļākais un stiprākais pārdzīvojums mūžā bija 1905. gada revolūcija, daži gadi pirms, daži gadi pēc tās — apmēram laikmets no 1903. — 1907. gadam. Krūzam īpaši gaišā gaismā rādījās gadi pirms revolūcijas, šā laikmeta agrais pavasaris. (Jāatceras Krūzas konstatējums kādreiz Sukubā, ka latviešu dzejnieki lietojuši trijādus nosaukumus — pavasars, pavasaris, pavasara, un visi esot pareizi). Un, stāstot par šo priekšrevolūcijas pavasari, Krūzam bieži bija jāpiemin divi mīļi draugi: Jānis Akurāters un sevišķi Jūlijs Dievkociņš, vēlāk soda ekspedīcijas noslepkaivotais Dievkociņš. Ļoti dzīva šī agrā pavasara elpa jūtama Krūzas dzejoli *Agrais ziedons*, kas ar Vēsniņu Kārļa parakstu bija jau *Skaidienā* un nāca dzejoļu grāmatā *Rudens saulē*:

*Cik jauks tas agrais ziedons bija,
Tas pusplaukušais pavasars,
Kad manu sirdi nesaistīja
Ne Trimpus vēl, ne Maikapars.*

Tas ir laikmets, kad bieži viena vai otra jaunā mākslinieka mitekļi notika mazas sa-

nāksmes, tika deklamēts, dziedāts, mūzicēts, ieradās arī dažas jaunavas ģimnazistes. Par šādām sanāksmēm īpaši rūpējās Jūlijs Dievkociņš — „un ir par visiem mīļāks viņš“.

*Bet vēl vakaros kā pāters
Viņš visus kopā sasaukt māk,
Dzied Baltpurviņš un Akurāters
Un Jānis Zālīts spēlēt sāk.
Ikvienš nu rāda savas spējas:
Šim kritika, tam dzeja, stāsts,
Un pat bez konjaka un tējas
Mūs lampas gaismā glauž kā glāsts.
Un nerimst ritēt runas jautras,
Stāv drūms tik Jūlijs Vecozols,
Tik mūsu daiļās dāmas kautras,
Jo tās vēl saista skolas sols...*

Kļuva vēl mīļāki nekā senāk arī citi kādreiz *Skaidienā* lasītie Vēsmiņu Kārļa dzejoļi, kurus tagad bija laime noklausīties paša autora tikamajā skandējumā. Tur bija apdziedāti arī vēl agrāki dzejnieka jaunības gadi, kad „reiz es tālus ceļus gāju un staigāju kā kolportiers“. Un jaunais grāmatu iznēsātājs ziemas saltumā iegriežas Džūkstes Lancinieku skolā pie Lercha-Puškaiša, kur gaida trauks ar siltu tēju (*Tējas trauks*). Cits dzejolis atkal par Rīgas laiku, kur dzejnieks ir suflieris mazajā Ausekļa Tautas nama teātrī: dzejnieks kāro uzstāties kādā lomā, bet Zeltmatis (teātra vadītājs) domā, ka Vēsmiņam jālien vien sufliera kastē... — Tomēr, sarunājoties ar dzejnieku, atkal pārliecinājos, ko, viņa rakstus lasot, nojaudu jau agrāk: paši mīļākie, cienījamākie Krūzā ne viņa paaudzes, bet iepriekšējās lielie dzejnieki, mūsu klasiķi. Reiz staigājām, un dzejnieks plašā sarunā pierādīja, ka to, ko snieguši Blaumanis, Aspazija, Poruks, Rainis, arī Zvārguļu Edvards, Saulietis, Niedra, nav sniedzis neviens nākamās paaudzes dzejnieks, nav pārspējis šos minētos. Visādus iebildumus Krūza atrada, runādams par draugu Akurāteru, par Austrīņu, Jekabsonu, Štrālu. Par Laicēnu, kas tai laikā briesmīgi dižojās ar skaļu politisko kreisumu, Krūza

teica: „Viņš jau beidzamos gados bija ieguvis lielu skaidrību — nu viss atkal pagalam!“ Latviešu dzejā skaidrības un vispār īstas un labas mākslas ideāls Krūzā bija senais draugs un labvēlis Rūdolfs Blaumanis. Blaumaņa skaidrību Krūza apbrīvoja nevien novelēs un lugās, bet īpaši dzejoļos.

Jā, Krūzas dzeja galvenā kārtā sāka izveidoties par atmiņu dzeju. Par agro bērību, par savu dzimteni Beļu būdu Krūzā bija brīnumskaists dzejolis *Beļu būda*, kas iespiests *Jaunības Teku* 1920. gada 7. burtnīcā un nav uzņemts nevienā Krūzas grāmatā — sava atšķirīgā pantmēra dēļ. (Savas grāmatas viņš noskaņoja, lai katrā būtu tikai vienādi dzejoļi pantmērā un uzbūvē — par to vēl būs jārunā). *Beļu būdas* pirmos divus pantus mēģinu restaurēt atmiņā:

*Es atminos vēl veco Beļu būdu,
Kur pagājis mans gaišais dzīves rīts.
Tur sarkans māls ir jaukts ar zilu glūdu
Un istabā stāv pelnu pilna plīts.
Lien rudais runcis, sētā tekā cāļi,
Pa zaļu maru basas kājas čaukst.
Aug dobēs bietes, burkāni un kāļi,
Un magones pie paša loga plaukst.*

Bija dzejoļi, kur dzejnieks ar smaidu atcerējies pirmo mīlestību skolā (*Salmu vezums. Savā solā* u. c.). Vispār pirmajai agrīnai mīlestībai dzidra atbals Krūzas dzejā. Atmiņu kvartās vīd meitene Minna, bet trioletās it kā kādas mazliet vēlākas mīlestības atblāzma, trioletās figūrē Ina („... Kur kādreiz Ina kroņus pina Tik vēl, vēl vakarā“ — un daudzās citās trioletās), Ina, ko romānā *Baltais avots* autors nosaucis par Inesi Farnkrautu. Vispār sievietei Kārlis Krūza dzīvē un dzejā pieskāries tikai maigā biklumā un bruņnieciskā smalkjūtībā. Dažu tuvu sievieti dzejnieks arī zaudējis. Pirmā kaļa bēgļu gaitās (ja nemaldos) mirusi jaunava, jaunākā no Rīgas mākslinieku aprindās savā laikā ļoti populārām trijām māsām, par ko Krūza dziļi sērojis. Tāpat at-

ceros, dzejnieks reiz lasīja trioletu, kur kāda slimniece, tumšos murgos mocīdamās, piemin Džūksti un citas vietas Kurzemē. Vēlāk jau tāju, kāpēc šī trioleta nav nekur iespiesta, un dzejnieks teica, ka viņš arī nedomājot to likt iespiest. — Bija Krūzām atmiņu dzejoļi, kur zināma viegla smeldze par jaunībā nepiepildītiem plašākas izglītības sapņiem, piem., *Pirmās gaitas*, kas beidzas ar rūgto atziņu, ka ne katram piešķirtas lielas spējas, ne katram pašķirts panākumu ceļš: „Un istā brīdī braukt uz Roju Ir varējis tik Valdemārs.“ Šie atmiņu dzejoļi sakrāti 1926. gadā iznākušā grāmatā *Rudens saulē*, kas gan pati personīgākā Kārļa Krūzas grāmata. Šai grāmatā, kur katrā dzejoļī ir 5 kvartas, t. i. kopā ik dzejoļī 20 rindas, ļoti skaidri dzejnieka personību izpauž dzejoļis *Viegla sirds*, tāds pat pašapliecinājums kā 1909. gadā dzejoļis par nabadzību. Te jūtama tā gaišā saskaņa, ko dzejnieks ar gadiem ieguvis, un jāizsaucas līdz ar viņu:

*No dievu veltēm vērtīgākā
Ir visās vētrās viegla sirds.*

Līdztekus atmiņu kvartām aizvien vairāk parādījās Krūzas trioletas, parādījās daudzos laikrakstos, arī *Latvijas Vēstnesī*, kuŗa literārās daļas vadītājs bija Antons Austrīņš. Beidzot Austrīņam lāgā vairs nepatika iespiest Krūzas kvartas un trioletas. Viņš gudroja pierunāt Krūzu, lai dod taču kaut ko citu, kas nav ne trioletas, ne dzejoļi ar piecām kvartām. Iespiest tomēr trioletas iespiecda, kādreiz smiedamies: „Lai šoreiz iet četras!“ Tad Kārlis atnāksot, pacelšot pirkstu un svinīgi pamācīšot: „Trioletas var kopā drukāt tikai trijas, sešas vai deviņas...“ — Krūzas trioletu garu un mākslas mērķi vislabāk raksturo trioletas *Poēzija* rindas: „Lai mirdz pār visu poēzija, Pār visu, kas mums būs un bija, Kā mūžam ziedošs rožu koks!“ — Izteiksmē trioletām un vispār Krūzas dzejai raksturīga alliterācija. („Tev dziļu dzelmēs dzintars dus“, „Aug griezdamās tev rozēs rīt“, „Lūk, lazdu līcī lakstī-

gala“ un vēl daudzas, daudzas šādas rindas.) Divi dzejnieki mūsu dzejā, šķiet, visvairāk iemīlējuši alliterāciju: Plūdons un Krūza. Plūdonim alliterācija bieži noder dabas skaņu un arī citādu (piem., dzelzceļa ratu) trokšņu imitācijai, Krūza alliterāciju lieto kā vārdu mūzikālu jaukskaņu. No Krūzas trioletām man kaut kā īpaši atmiņā iegājusi trioleta *Trubadūrs*, kas gan iespiesta avīzē (*Baltijas Vēstnesī*), bet grāmatās nav uzņemta:

*Vai tik tev sazandars, vai dzejnieks,
Vai skalds, vai bards, vai trubadūrs,
Vai cits kāds saldu skaņu zvejnieks?
Vai tik tev sazandars, vai dzejnieks,
Vai Li Tai Pe, vai Vilis Lejnieks,
Vai Fallijs, Fets, vai Tomass Mūrs?
Vai tik tev sazandars, vai dzejnieks,
Vai skalds, vai bards, vai trubadūrs?*

Es autoram ieminējos: vai otrā rinda nevarētu būt: „Vai burtnieks, bards, vai trubadūrs?“ Jā, tur būtu jaukāka alliterācija, bet neesot vēsturiski īsti pierādīts, ka burtnieki tiešām bijuši... Trioletas tai laikā (ap 1920. — 21. gadu) bija modē un lielā cieņā. Ak — pat 1918. gadā jau Puliera padēls (Ed. Vulfs) smējās: „Un triolē nu Andži, Zetas, bet ritums šķībs un raitums greiz.“ Jānis Cīrulis savās atmiņās stāsta, ka konservātoristi dzejojuši tiešām lieliskas joku trioletas. Nu jā — Jānis Kalniņš taču bija Kārļa Krūzas skolnieks.

Jā, Krūza bija kļuvis skolotājs, bija ieguvis skolotāja tiesības. Viņš mācīja latviešu valodu un literātūru otrā vidusskolā resp. ģimnazijā. Skolotāja darbā dzejnieks iedziļinājās ar visu viņam piemītošo rūpību un mīlestību. Viņam bija tik jaukā atmiņā paša skolas gadi pagastskolā, paša pirmā jaunība, ka tuva tika arī tā jaunatne, kuŗai laime mācīties vidusskolā brīvās Latvijas republikas plaukšanas pavasarī. Jaunieši savukārt sirsnīgi iecienīja Kārli Krūzu. Atceiros rakstnieku vakaru 1921. gada pavasarī, īpaši jaunatnes kupli apmeklētu. Un visdzi-

vāko atbalsi atrada, skaļākos aplausus ieguva Kārlis Krūza. Viņš lasīja savas atmiņu kvartas no topošās grāmatas *Rudens saulē* un dažus humoriskus dzejoļus. Kad nolasi ja dzejoli *Jūs dzebat, mani jaunie draugi*, sacēlās tiešām ista aplausu vētra. Kādēļ šī vētra un kādēļ jaunajiem draugiem jādreb? Toreizējais izglītības ministrs J. Plāķis pašlaik bija izsludinājis rīkojumu, ka pārbaudēm vidusskolās jānotiek nevien abiturijas iegūšanai, bet arī pārejot no klases klasē ik mācības gada beigās, līdz tam bija tikai gala eksāmeni. Krūza šādam rīkojumam nepievienojās un jocīgās vārmās tēloja jauniešu bailes no eksāmeniem, kā arī „uzcirta“ ministram. — Krūza sirsnīgi piedalījās jaunatnes sarīkojumos un izpriecās. Kādā viņa ģimnazijas sarīkojumā bija ielūgta arī Anna Brigadere. Rakstniece man stāstīja par šo vakaru un par to, ka Krūza tur vadījis īpatu polonēzi: „Nu — tā nebija polonēze, tā bija dzeja.“ — Krūza vispār labprāt dejoja. Šis Bruņinieku ielas (un vēlāk Pārdaugavas) askēts, kas neziedoja ne Trimpum (kaut gan dzejā izteicās, it kā ziedotu), ne tumšās kaisles dievietei, nekad nebija drūms un īgni skābs. Viņš smaidīja, viņš smējās, sayiesībās nelīda nomaļus, lieki nekautrējās, bet dejoja, gāja rotaļās, dziedāja, deklamēja. Tādu jauki un jautri kustīgu viņu atceros arī manās kāzās, 1923. gada pavasarī. Atceros tur arī Krūzas runu; viņš, Krūza, visus šos gadus, kamēr parādījušies mani dzejoli, staigājis bāls un izmisis; es dzejojis par rakstniekiem, arī viņš klusībā tādu ciklu padomājis, bet es pasteidzies pa priekšu. Nu es esot precējies, nu man būšot cita dzīve un citi dzejas objekti... Ne nu tā, kā dzejnieks jokojās šai runā... bet reiz es tiešām būtu devis iemeslu viņam staigāt bālam un bēdīgam, jā, bālam un dusmīgam, ja vien Krūza būtu uz mani dusmojies.

No 1919.—1922. gadam man bija, tā sakot, īsts rakstnieku apdziedāšanas un dzejiskās raksturošanas drudzis. Jau 1920. gada rudenī sadomāju arī Kārli Krūzu rakstu-

rot dzejā. Krūza man bija ļoti mīļš, bet pilnīgi es viņu, kā izrādās, tomēr vēl nesapratu. Joprojām man likās, ka visai redzama raksturība viņa dzejā ir ne „visās vētrās vieglā (t. i. gaišā) sirds“, ne mirkļa poēzijas un atmiņu daile (to pilnībā aptvēru vēlāk), ne „sniegšanās pēc baltās puķes“, bet skumja rezignācija. Dažs dzejolis vedināja Krūzu tā saprast. Stipru iespaidu uz mani atstāja skumjās pašapceres trioleta *Invalīds*:

*Kā vecam invalīdam malā
Man klusi, klusi jānoiet,
Jo mana cīņa jau ir galā.
Kā vecam invalīdam malā
Man jānoklausās dzīves čalā.*

(Šo rindu nevarēju atcerēties.)

*Kā vecam invalīdam malā
Man klusi, klusi jānoiet.*

Es nu mēģināju iedomāties dzejnieka dvēseles stāvokli, kad viņš radīja augšminēto trioletu un uzrakstīja dzejoli ar krūzisku alliterāciju virsrakstā: *Kārļa Krūzas krēsla*. Dzejnieks krēslā sēž savā Bruņinieku ielas istabiņā, atmiņās kavējas pagātnē, kad bija tik jauki, bet, domām pievērsoties tagadnei, jūtas atstumts un uzraksta trioletu *Invalīds*, ar kuŗas citātu mans nelielais dzejojums nobeidzās. Nu — dzejnieks jau pats varēja sevi tā raksturot, bet no manas, no jaunāka biedra puses šādu krēslas dzejoli klajā laist bija galīgi mulķīga nesmalkjūtība — turklāt tāda nesaprotama, jo Krūza taču viens no maniem vismīļākiem dzejniekiem. Liekas, dzejoli pat iepriekš neparādīju Krūzām (!) un *Latvijas Sargs* to ātri vien iespieda. Kad nu dzejoli pats izlasīju iespiestu, man it kā atdarījās acis, es uzmeklēju Krūzu un apjautājos, vai viņš nav uz mani dusmīgs, vai nejutās apvainots. Nē, nemaz ne, bet — — viņš ļoti klusi piebilda: citi gan neesot mierā... Vēlāk izzināju, ka dzejnieka ļoti tuvs draugs temperamentīgais Jānis Akurāters bijis stipri sašutis, ka jauns dzejnieciņš iedomībā raksturo vecāko kollēgu par vecu inva-

sekoja: *Brauciens putenī* (Latv. *Vēstnesī*), *Bada ēna* (Latvijas Kareivja pielikumā), *Blāzmas sārtums* (laikam Latv. *Kareivī*), *Bēdu nasta* (Letas *Ilustrētā Žurnālā*). Vēl bija padomā pāris stāstiņi, un tad iznāktu neliela stāstu grāmata, bet šādu grāmatu Krūza tomēr neuzrakstīja līdz galam; radās kāds lielāks darbs.

No 1921.—23. gadam Krūza rakstīja dažus interesantus pētījumus, rūpīgus apcerējumus. 1921. gada vasarā provincē mira rakstnieks savrupnieks Jānis Kārstenis, vēl jauns, kas tikai mūža beidzamos gados ieguvis nopietnāku gatavību. Krūza par viņu rakstīja O. Krolla rediģētā *Kultūras Vēstnesī*. Apmeklēja mani manā Misiņa bibliotēkas istabiņā Skolas ielā un izrakstīja Kārsteņa iesācēja laikmeta dzejoļus no *Mājas Viesa* literārā pielikuma ap 1903. gadu — izrakstīja savā smalkajā, sievišķīgi skaistajā rokrakstā. Tomēr — arī šis apcerējums iznāca vairāk tikai atmiņu raksts, kuŗā autors vispamatīgāk apcerējis Kārsteņa darbības diletantisko sākumu tai laikā, kas Krūzām tik mīļš. — Bet Skalbes 25 gadu darba jubilejas gadījumā *Latvijas Vēstnesim* sniegto apceri Krūza uzrakstījis īpatnējā, mums neparastā vēstule formā: autors raksta iedomātam draugam 5 vēstules par Skalbi. — 1922. g. janvārī turpat *L. Vēstnesī* Krūzām bija jubilejas raksts par Annu Brigaderi, kur apcerētas tikai Brigaderes pasakas, no kuŗām vērtīgākā autoram šķita *Maija un Pajaja*. Sarunā Krūza izteicās: Angelika Gailīte pielīdzinājusi Brigaderi Zelmāi Lagerlefai, bet viņš tam īsti nespējot pievienoties: Lagerlefai esot daži darbi, kas vērtībā līdzīgi Anatola Fransa darbiem, bet vai Brigaderei tādi esot? — Pats rūpīgākais raksts — nopietns analītisks pētījums Krūzām par Kaudzītes Matīsa jūtu dzeju, bet aprīnājami dzīvs un vispusīgs Jēkabsona personības raksturojums dots četrās impresijās Kārļa Jēkabsona jubilejā. (Abi minētie raksti *Latv. Vēstneša* pielikumā, 1923.)

Pieminot Jēkabsonu, atceros, ka reiz,

1921. vai 22. gada vasarā, Krūzu apciemodams, dzejnieka istabiņā atradu šo otru Kārli. Abi dzejnieki itin sīki pārrunāja dažus Jēkabsona agrākā laika dzejoļus. Jēkabsons runāja kā satraukumā, ātri, karsti, vārdus grūdin izgrūzdams. Krūzas valodas ritējums palēns, vienāds, ļoti mierīgs. Tad Krūzas ciemiņi bija dzejnieka Damberga māsa Elizabete un Kārlis Štrāls. Tiešām nespēju atcerēties, par ko strīdējās Krūza un Štrāls, bet Krūza bija manāmi iekaisis un pat tādā kā ciņas noskaņojumā pret Štrālu, pūlēdamies diezgan asi atsist Štrāla iebildumus. Bet balss rāmais plūdums neko daudz nemainījās. Štrāls runāja vēl mierīgāk nekā Krūza, bet ar tādu kā pārākuma ironiju balsī, it kā negribētu šo vārdu ciņu īsti ņemt par pilnu. Jā, Krūzu vēl nekad nebiju redzējis tādā noskaņojumā. Zināma antipātija pret Štrālu izpaudusies arī plašākajā Krūzas daiļdarbā *Baltajā avotā*. — 1922. gada rudenī par *Brīvās Zemes* literārās nodaļas vadītāju tika aicināts Ed. Virza, Krūzas cieņītājs un sapratējs, kaut daudzējādā ziņā Krūzām raksturā pilnīgs pretstats. Krūza vasaras atvaļinājumu bija pavadījis kaut kur ārpus Rīgas. Bija nodomājis nobeigt pieminēto stāstu grāmatiņu, pievienojot vēl vienu B-stāstiņu: *Baltais avots*. Bet rakstot stāsts sāka augt aizvien lielāks, līdz izveidojās citāds nekā domāts, izveidojās plašs, patstāvīgs darbs, kas nevar vairs ietilpt minēto ziemas stāstiņu rindā, kaut noskaņā radniecīgs... Virza aicināja Krūzu dot jauno darbu *Brīvajai Zemei* un 1922. gada vasaras beigās un rudens sākumā *Baltais avots* šai laikrakstā arī parādījās. Grāmatā tas iznāca 1927. Tiklab avīzē kā grāmatā *Baltais avots* nosaukts par stāstu, bet tam ir neliela romāna apjoms un autoram nekas nebija pretī, ka viņa darbu dēvē par romānu. *Baltais avots* sākas „Pūķa pilī”, t. i. Ķeniņu namā, kur bija Zalkša apgāds. Tur kādā dienā dzejnieku pa tālruni uzrunā noslēpumaina sievietes balss: „Es runāju ar Jums no tāliem, tāliem laikiem...” Tad runa aprau-

vispār, nevien par liriku. Eiropas rakstniecībā viņš milējis un cienījis dažu sev šķietami tālu talantu, piem., franču smalko ironiķi un skeptiķi Anatolu Fransu, dažādo dzīves šausmu un anormālību salti mierīgo tēlotāju krievu F. Sologubu (abi kopā minēti kādā dzejoli grāmatā *Rudens saulē*). Varbūt šie autori Krūzu saistījuši ar savu priekšzīmīgi labo un skaidro stilu tāpat kā francūzis Viljē de Lil-Adāns, mistiķis, fantastis un aristokrāts, briljants stilists, ko Krūza pieeminējis dzejolī *Senā pili* (grāmatā *Saltā namā*). Redzējis man Viljē de Lil-Adāna grāmatas vācu tulkojumā, Krūza vēlējās tās pārlasīt. — Krievu dzejā īstais skaidrības un rāma cēluma ideāls Krūzam bija Puškins.

Krūza sāka atdzejojot Puškina, Tjutčeva, Feta, Sologuba un piecu „B-dzejnieku“ liriskos dzejoļus; tie bija: Baļmonts, Brisovs, Bupins, Bloks un lietuvietis Jurgis Baltrušaitis, kas daudz dzejojis krievu valodā. Vēlāk Krūza sāka atdzejojot arī Ļermontovu. Visu šo dzejnieku darbus viņš atdzejoja stingri sistēmātiski, sākdam ar viņu jaunības dzejoļiem. Krūza gribēja atdzejojot ja ne visus, tad lielāko daļu minēto autoru dzejoļu. Krūzu neatbaidīja Baļmonta un Brisova dzejoļu lielais skaits. Kur Baļmontam alliterācija, tur tā arī Krūzas tulkojumā, pat vairāk nekā oriģinālā, piem., Baļmonta dzejoļa *Čoln tomļepija* virsrakstu Krūza atdzejojis: *Vaidu laiva*. (Baļmonta alliterācijas ar č — „čuzdij čaram čornij čoln“ — Krūza latviskojis ar ai). Visi šie atdzejojumi lielāko tiesu palikuši manuskriptā. Melnā Dzilna izdeva tikai Puškina dzejoļu tulkojumu (1929.).

Kā krievu dzejā Puškins, tā vācu dzejā Gēte ar lielo mieru un skaidrību visstiprāk saistīja Krūzu. Gētes *Über allen Gipfeln* Krūzam šķīta kā visu dzejoļu dzejolis. Auga interese par Gētes personību vispār, Krūza studēja Gētes darbus, Gētes dzīvi, gādāja, meklēja, lasīja grāmatas, kur kas par Gēti teikts. Redzējis, ka es nesu antikvāriātā nopirkto Vilhelma Bodes biezo grāmatu par Gētes draudzeni Šarloti fon Šteinu, priecā-

jās; es esot nopircis ļoti ievērojamu un labu grāmatu. Tad nu Krūza sāka atdzejojot Gētes dzejoļus, vispirms, protams, jaunības laikmetā rakstītos. Krūza kļuva par vienu no latviešu „gētiāniešiem“, šā dižgara pazinējiem un apbrīnotājiem, kādi latviešiem bijuši Teodors Zeiferts, Aleksandrs Dauge, Jānis Poruks, Rainis, jaunākā laikā Zenta Mauriņa, Jānis Veselis, Vilis Cedriņš — visas savstarpīgi pretstatīgas personības. Sakarā ar Gētes darbu un dzīves pētīšanu, Krūza daudz lasīja un domāja par slavēto Gētes un Šillera laikmetu Veimārā. Reiz stāstīja: „Es izdomājos kā būtu, ja es būtu saticis Šillera draudzeni, vēlāk ligavu un sievu Šarloti fon Lengenfeldi...“ Radās nodoms atdzejojot vācu dzejas antoloģiju. Krūza sāka ar vecajiem dzejniekiem un *Latvijas Vēstnesī* jau parādījās kāds Ditmara Aista dzejolis un Opica sonets (tā Opica, kuŗa vārdā Višmanis nosaucis savu *Nevācu Opicu*). Nezinu, vai Krūzam izdevās šā nodoma izpildīšanu virzīt tālāk. Sevišķa atzare tādai antoloģijai būtu darbi, kupus rakstījuši dzejnieki, kas dzimuši un lielāko tiesu arī dzejojuši Baltijā. Tāda īpaša antoloģija sauktos *Gāju putni*. Daži atdzejojumi jau bija lasāmi periodikā. — Mani gan vairāk interesēja, kā Krūza būtu atdzejojis Šillera svinīgi himnisko patosu, vai tik daudz jau dažādu tulkotāju latviskoto Heini, kas no vienas puses skumji salds, no otras — smējīgi rūgts.

Gadi gāja, laiku laikiem gadījās satikties ar Krūzu, šo to pārrunāt. Kad 1924. gadā iznāca māna grāmatiņa *Četras sejas*, kur pirmais vispārīgais apcerējums un pārskats par Kārļa Krūzas darbību, dzejnieks sminēja: „Tāpat pirmo apcerējumu par mani uzrakstījis Pēteris Ērmanis. Bet tādu taču vajadzēja uzrakstīt Kārlim Jēkabsonam...“ Krūza nebija apmierināts ar E. Sūnas atsauksmi par *Tautas tiesu* un *Ēnu ejām* P. Roziša mēnešrakstā *Ritums*: recenzenta domu gājiens neesot īsti skaidrs, nevarot saprast, vai viņš tās grāmatas uzskatot par vērtīgām, vai vājām. — Zināms sašutums Krū-

zam bija par to, ka Teodors Zeiferts savas *Rakstniecības vēstures* III daļā izteicies: Ed. Veidenbauma dzejai neesot lielas literāras vērtības. Vai tad dažam citam tā laika dzejniekam (Krūza minēja vārdus) esot lielāka nozīme un vērtība? Krūza no jaunām dienām bija Veidenbauma cienītājs, bet arī Teodors Zeiferts, viens no Vēsniņu Kārļa sirsnīgākiem atbalstītājiem pirmajās gaitās, dzejniekam cienijams visu mūžu. Mirušā Zeiferta izvadīšanas dievvārdos no Māras baznīcas Krūza bija man blakus un sirsnīgi un stipri dziedāja no dziesmu lapiņas, kur baznīcas dziesmu meldijām piemērojamie Zeiferta teksti. Krūza runāja arī Meža kapos pie Zeiferta kapa. — 1926./27. gada teātra sezonā reizēm sastapu Krūzu Nacionālā teātra izrāžu vakaros. Stāstīja: pietieciens šai sezonai kā abonents (to dzirdot nāca prātā dzejnieks kā *M. V. Mēnešraksta* abonents jaunībā), citādi nav varējis sevi piespiest apmeklēt izrādes; vajagot taču interesēties arī par teātri. Slavēja no Dailes teātra (šai vienā sezonā) Nacionālajā pārnākušo Arvedu Michelsonu, kam neviens skatuves tēls neatgādinot iepriekšējo; T. Lācis turpreti daudz slavēts, bet visās lomās esot vienāds.

Krūzām ar mani starp citu tā līdzība, ka grūti mums abiem mainīt ierastos dzīves apstākļus, grūti kaut kur pārcelties. Viņš tomēr gadu gaitā no Bruņinieku ielas pārgāja dzīvot Pārdaugavā — vispirms Mazajā Nometņu ielā, beidzot Nāras ielā, par ko man nebija jausmas, ka tāda vispār ir. Šais mitekļos vairs viņu netiku apciemojis. Satikāmies šad tad Rīgas centrā uz ielas, runājāmies tikpat jauki kā agrāk. Dzejnieka bārdiņa un mati sāka sirmot, bet balss tikpat klusi maiga kā agrāk, un dzejnieks balsi nepacēla stiprāk arī, kad apkārt dārdēja un kauca visi ielas trokšņi. Viņš tomēr runāja, runāja, bet daudzi viņa vārdi gāja man zudumā. Tikai reiz Vērmanes dārzā, kad viņš skaitīja savas nupat sadzejotās vārsmas, es tās sadzirdēju visas, kaut atmiņā palikusi

tikai rindiņa: „Klau, klau, kas tur tā brēc?“ (Tas bija rīta un saules lēkta dzejolis.) — Dzejnieka dzīvē bija nākušas un gājušas svinīgas dienas. 1925. gadā bija 25 literārā darba gadu atcere, kuŗā Krūzu plaši un arī interesanti apcerējis Viktors Eglītis *Ritumā*. 1934. gada pavasarī Krūzas 50. dzimumdiena. Tā bija vienota ar sēru izjūtām, jo priekš dažām dienām bija miris Antons Austrīņš, Krūzas laika biedrs un līdzgaitnieks, kam arī 1934. bija 50. mūža gads, bet diemžēl arī nāves gads. Jā, Austrīņš un Krūza, kad es viņus agrāk novēroju un salīdzināju, man likās: Austrīņā ir tik daudz vitalitātes un dzīves spara, ka, neievērojot slimokāju un citas kaites, viņš dzīvos ļoti ilgi, bet Krūza var sabrukt, izdzist, aiziet ātri vien. Un nu Krūza pārdzīvojis nevien Austrīņu, bet šai smalkajā, trauslajā cilvēkā tomēr bijis tāds izturības un panesības siktums, ka dzejnieks spējis — vismaz līdz šim — sevi saglabāt arī beidzamos tautas nelaimes un šausmu gados. — No šis 1934. gada jubilejas vēl atmiņā Krūzas humoriskais dzejolītis *Atskaņas (Piesaulē)*, kur dzejnieks lietojis atskaņas: atskaņas, latskaņas, patskaņas, ratskaņas. Tai pašā žurnālā Jāņa Akurātera meita Laima (ar parakstu Fainomens) bija sadzejojusi jautru trioletu pasvītroti krūziskā stilā ar alliterācijām.

Krūzas 50. dzimšanas dienas reizē Ed. Virzam *Brīvajā Zemē* bija neliels rakstiņš, kur viņš nosauc Krūzu par vientuļāko latviešu dzejnieku. Dažā ziņā tā tas tiešām ir. Tomēr Krūzas vientuļība nav Zvārguļu Edvarda, Saulieša vai arī Raiņa vientuļība. Krūza aizgājis savrupībā bez rūgtuma, par viņu domājot; jāatceras Gētes vārsmas: „Selig, wer sich vor der Welt ohne Hass verschliesst.“ Krūzām ir liela prasme dzīvot pašam savā pasaulē ar smaidu bez naida. Pamazām vien Kārlis Krūza iegāja pilnīgā savrupībā, aiziedams 30. gadu pirmajā pusē arī no skolotāja darba pensijā. Vientuļībā bija veicami plaši nodomi. Kāds paziņa stāstīja: aizbraucis pie Krūzas Pārdaugavā; dzejnie-

kam priekšā 17 valodu vārdnīcas un dzejoļu grāmatas 17 valodās. Krūza gribot tulkot daždažādu tautu dzejniekus. Tiešām — krievu un vācu lirikas atdzejošana modināja dzejniekā vēlēšanos: iepazīties arī ar citu Eiropas tautu dzeju, iepazīties, tā sakot vai gu vaigā, lasot dzeju oriģinālā. Krūzas pārlicība allaž bijusi, ka dzeja saistītā valodā tulkojama tikai no oriģinālvalodas. Vai nu taisni 17 valodas dzejnieks mācījās — nezinu, bet sevišķi nopietni viņš teicās interesējamies par itaļu, norvēģu, poļu dzeju, valodas mācīdamies sīkstā pacietībā. Pilnīgi Krūzām laimējās veikt plašas poļu dzejas antoloģijas atdzejošanu; šī antoloģija iznāca uz 1937. gada Ziemassvētkiem. Krūzu darbā atbalstīja mūsu augstskolas profesors, dzejnieks un literātūras vēsturnieks polis Stanislavs Kolbuševskis, kas apliecinājās grāmatas ievadā: laimīgākā diena viņa mūžā bijusi tā, kad pie viņa ieradies latviešu dzejnieks Kārlis Krūza ar poļu dzejas tulkojumu manuskriptu. No poļu dzejas antoloģijām, kas iznākušas tulkojumos, visplašākā šī latviskā. Ievērojamākie dzejnieki pārstāvēti ar tik daudziem darbiem, ka katrā izlase ir jau kā grāmatiņa: Mickjevičs, Slovackis, Konopņicka, Kasprovičs, Stafs, Illakoviča etc. Šī antoloģija ir pēdējā Melnās Dzilnas apgādātā grāmata.

Otrs plašs darbs Krūzām — atmiņu rakstīšana. Te dzejnieks turpina to, ko sācis jau 1918. gadā, tikai virsraksti vairs nav tādi kā konversācijas vārdnīcā. Memuārus rakstot, autors pūlas atcerēties pat visus sīkumus, piem., kurā vietā tāds vai tāds cilvēks sēdējis kādā sanāksmē. Dzejniekam palīdz viņa ārkārtīgi lielās atmiņas spējas. Kārlim Krūzām Dievs piešķīris tik apbrīnojamu atmiņu kā nevienam citam latviešu dzejniekam, izņemot Antonu Austrīņu. Kāda atšķirība šiem abiem atmiņu stāstītājiem? Tāda pat kā Austrīņa dobji stiprajai un Krūzas mīksti klusajai cilvēka balsij. Austrīņš mīl priekā atcerēties itin visu, nevaicoties nekādu nedzejjiskās ikdienas sīkumu, pār

Krūzas atmiņām noklājies viegls poētiska maiguma šķidrums. — Daži Krūzas atmiņu tēlojumi lasīti kaļa laika Latvijas periodikā. Ar klusu humoru autors atceras savas ārkārtīgās bailes ļoti agrā bērnībā no pirmajām bīksēm (*Pirmās šausmas, Latvju Mēnešraksts*, 1943. g. I nr.). Bet citi tēlojumi jau ir par grāmatām un literāriem iespaidiem: *Gaiļa dziesma (Tēviņa, 1942.)*, *Rīta rēģi (Zelta Ābeles almanachs)*.

Nevaru atcerēties, kurā bija beidzamā reize, kad satikos ar dzejnieku. Varbūt tas bija 1938. vai 39. gadā Misiņa bibliotēkā, direktora Egles mazajā kabinetā, kur es iepazīstināju Krūzu ar populāro dzejnieku urbānistu? — Kādreiz Krūza stāstīja: viņš katrā jaungada dienā nojaušot, ja šis gads nesīs kādas lielas vispārīgās pārmaiņas — īpaši tādas, kas draud ar briesmām. Tāda nojausma viņam bijusi 1914., 1915. un citu liktenīgu gadu pirmajā dienā. Pus pa jokam iejautājos, vai viņš man kādreiz nevar atkāstīt, ja kādā jaungadā atkal bijusi pareģa nojauta. Nē, rakstīt par to nevarot... — Vai dzejniekam arī mūsu beidzamo drūmo likteņa gadu pirmajā janvārī bija šī jaunā nojausma? — Tā nu sekoju tikai Krūzas dzejai, kas beidzamos mūsu patstāvības gados un pēc tam periodikā parādījās pareti. Interesi modināja *Latvju Mēnešrakstā* lasāmie Krūzas dzejoļi senās grieķu dzejas pantmērā. — Kārlis Egle rakstīja: Annas Brigaderes prēmijas laureātu Kārļa Skalbes un Zinaīdas Lazdas godināšanas vakarā Krūza bijis ļoti dzīvs un liksms: dziedājis, uzstājies ar runām...

Kādreiz iejautājos Krūzām: vai viņam tiešām bijis nopietns nodoms apdziedāt visus latviešu rakstniekus, jeb viņš manās kāzās to teicis tikai jokodamies? Tāds nodoms viņam galvā krēšļojies gan, bet dzejniekus viņš būtu apdziedājis pavisam citādi nekā es. — Tā vien liekas: vēlāk Krūza sācis uzrakstīt dažu šādā ciklā ietilpstošu dzejoļi. Tāds varētu būt *Caur parku izgāja Porukes (Jaun. Ziņas, 1936.)*. Parkā uz sola rindā sēž kāda

sabiedrība — jādāmā, jauni literāti — un spriež par dzeju. Bet tad parkam cauri iziet Poruks.

*Un likās, ka skanētu lapās
Tik savādi laimīga šalka:
Caur parku izgāja Poruks,
Un jūs vēl te spriežat par dzeju.*

Tādā pat pantmērā veidots cits dzejolis *Bites*. Aiziet sirms vīrs un ap galvu viņam lido sniega vai ziedu pārsļas kā bites. (Varbūt neatstātu pilnīgi pareizi.) Šis vīrs ir Krišjānis Barons, un bites, kas griežas ap viņu — tautas dziesmas. Šis dzejolis par bitēm bija tai *Tēvijai* 1944. gada numurā, kur J. Grīna raksts par dzejnieka Kārļa Krūzas nodzīvotiem 60 mūža gadiem. Uz 60. dzimšanas dienu aizsūtīju Krūzām sveicienu — un tā man pēdējā saskare ar dzejnieku. — Bet arī svešumā esmu atradis cilvēku, kas dziļš Kārļa Krūzas cienītājs. Tāds ir jaunais literāts Arturs Plaudis, ar ko man bija lai-

me šeit trimdā iepazīties. Jau 1944. gada pavasarī, vēl dzimtenē būdams, Plaudis sarīkojis Liepājā Krūzas vakaru, Krūzas grāmatu un literārā darbu skati, uz ko aicināts un atbraucis arī pats dzejnieks. Arī svešumā Plaudis atvedis dažus Krūzas rokrakstus, dažu līdz šim nepazīstamu dzejnieka foto attēlu. Viens no tiem skatāms šai *Ceļa* burtiņcā. — Bet diezin, vai kāds būs svešumā paņēmis līdz kādu Kārļa Krūzas mazo, balto grāmatiņu, kas taču tik viegli bija atvedama?

Ja nu šīs manas rindas tomēr kādreiz kaut kā nokļūst dzejnieka rokās, un viņš tur atrod ko tādu, kas liecina, ka neesmu bijis smalkjūtīgs, ko tādu, kas aizkartu dzejnieka kārtības un skaidrības mīlestību — lai man piedod. Es jau zinu, ka visskaistāk atmiņas par sevi un savu laiku prot stāstīt Kārlis Krūza pats ...

11. 5. 47.

Velta Sņikere

NEGAISS

*Spridzina putekļus. Kad atskaldīs pukstošas sirdis
Tīras no naida un varas kārības slogiem?*

*Domātas salaušanai — jēl neraudiet — cilvēku sirdis,
Kas apslēpta tanīs, lai varētu izlauzties gaisma.*

Dreb zeme niknumā,

Un uguns kalni rīstās,

Tīstās gar apvāršņiem melnas ēnas un dzīdamās bēg,

Strēg mākoņi mēļi un dzeltāni vienuviet debesu laukā,

Sacelsies aukā.

Nekas vairs nebūs tā kā bijis

Pēc tam, kad asaīs lietus lijš

Un ziedus nokapājis būs.

Kas stāvējis vēl bija,

Mēmi kopā grūs

Un saļims cilvēks, koks ...

No uguns loka

Uz loku pelni virpuļos un dies,

Laks liesmas dzīvību

Un karstums griezdamies

Būs savos atvaros it visu pārkausējis.

*Bet tad, varbūt, šķirs dūmus kāda roka
Kā smagu aizkaru. Un tālums augs.*

Raug, tur aiz ugunīm un pelniem

Spurdz augšup cīrulis,

Un sidrabaini smies.

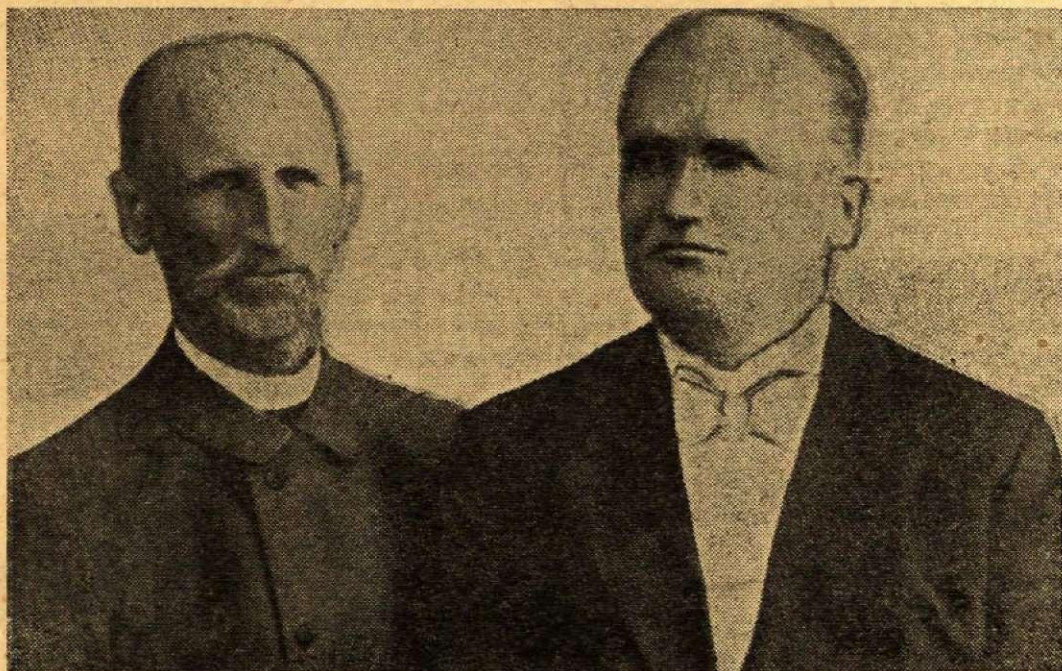

MĒRNIĒKU LAIKI UN VIŅU CILVĒKI

Brāļu Kaudzišu stāsts vai romāns *Mērnīeku laiki* latviešu daiļliterātūrā ieņem īpatu vietu tādā ziņā, ka tam ir spilgts lokāls raksturs, bet tai pašā laikā notēlotie cilvēki labi atspoguļo vispārcilvēcīgas īpašības. Stāstā aprakstītie notikumi vai darbība no-

gan pati piebaldzēnu izloksne stāstā nav parādīta.

Kaudzišu aprakstītie cilvēki nolūkoti reālā dzīvē un notēloti tādi, kādi tie tai laikā bija. Cilvēku pamatīpašības maz pado-
das laika ietekmei un tās paliek gadusimte-

Kaudzītes Reinis

Kaudzītes Matīss

risinās abās Piebalgās, un notēloto personu prototipi nolūkoti abos šais Vidzemes augstienes pagastos. Vecpiebalga tur figūrē kā Slātava, Jaunpiebalga kā Čangaliena. Agrāk piebaldzēni runāja un pa daļai arī vēl tagad runā savā izloksnē, kas stipri atšķiras no visu apkārtējo pagastu iedzīvotāju izloksnēm. Bet arī katrai Piebalgai savukārt pa daļai bija īpats runāšanas veids. Tas parādīts arī *Mērnīeku laikos*. Ka Ķencis ir čangalietis resp. jaunpiebaldzēns, to var vērot no dažām viņa valodas savādībām, kaut

ņiem vai pat gadu tūkstošiem nemainītas un negrozītas. Laika ietekmē vienīgi zināmos apstākļos dažas īpašības var vairāk izcelties, bet citas palikt nepamanītas. To apzīmē par laika garu. No patiesās dzīves gūta arī stāsta fābula jeb stāstā aprakstītie notikumi. Zemes izmērišanu Piebalgā iesāka 1867. un pabeidza 1873. gadā. Bet stāsts par šiem laikiem sarakstīts no 1876. līdz 1879. g. Kaudziši bija ne tikai mērnīeku laiku dzīvi liecinieki, tie tos ne tikai paši piedzīvoja un pieredzē-

ja, bet arī visu dzirdēja, ko ļaudis par šiem laikiem zināja stāstīt. Nostāsti par zemes mērīšanu un par visu, kas ar to sakarā, pēc tam vēl ilgi cirkulēja ļaužu valodās. Tanīs raksturīgāko paturēja, papildināja un izpušķoja, bet visu nenozīmīgāko atmeta un aizmirsa. Par to liecina arī Kaudzišu Matīss savās *Atmiņās*. Reālie notikumi ļaužu valodās ne tikai uzkrājās un saglabājās, bet tai pašā laikā arī kristalizējās un veidojās. Atjautīgākie piebaldzēni, citiem stāstot par vienu otru notikumu, nereti attēloja šos notikumus paši savā skatījumā un uzspieda tiem sava gara zīmogu. Visas šīs lietas *Mērnīeku laiku* autoriem viņu uzdevumu atvieglāja. Materiālu tiem sniedza pati dzīve, un viņiem atlika šo vielu sakārtot un literāri apstrādāt, ieliekot tajā savu garu, kā arī reālos notikumus papildinot un noapaļojot ar vielu, kas ikdienībā nebija atrodamā, bet kas pēdējo padarīja kuplāku, piešķirot tai skaistāku krāsu un „pilnīgāku“ formu. Ņemot visu to vērā, *Mērnīeku laikus* zināmā mērā var uzskatīt par tautas epu, kas labu laiku glabājās ļaužu nostāstos, iekām tas ieguva savu literāro ietērpu. Kaudzišu stāstam ir klasiska darba pazīmes. Tas nenovecojas, un lasītājs to arvien no jauna var lasīt, neizjūtot vienmuļību vai intereses trūkumu. Tas sakāms par to *Mērnīeku laiku* daļu, kurā dzīve tēlota tāda, kāda tā savā dziļākā būtībā ir. Bet Kaudzišu stāstā diezgan ievērojama vieta piešķirta lietām, kas tur iekļuvušas svešu un mazvērtīgu literāru paraugu ietekmē. Liekas, ka Kaudziši, piemērodamies tā laika latviešu plašāku aprindu vēl maz izkoptai literārai gaumei un interesēm, pa daļai ir mēģinājuši pieskaņot sava stāsta fābulu tautā diezgan stipri izplatītiem un samērā daudz lasītiem citu tautu rakstu tulkojumiem, ko tagad mēdz pieskaitīt sēnalu literatūrai. Ar to izskaidrojams, ka dažas vietas Kaudzišu stāstā atgādina mazvērtīgu kriminālromānu. Tās mūsdienā lasītāju vairs nepārlicina, ne psiholo-

ģiski, nedz arī attiecīgu notikumu aprakstot. Tādām *Mērnīeku laiku* vietām pieskaitāms, piemēram, stāsts par zemes izmērīšanas ruļļu zādzību, par Feldhauzena, Raņķa, Grabovska, pa daļai arī Šrekhūbera dēkām. Diezgan savdabīga ir arī Anužas dzīve. Šai gaišai, laicīgām mantām neapveltītajai sievietei ir lielākā mūža daļa jāpavada grūtās rūpēs un raizēs, klejojot no vienas vietas uz otru un vienu pēc otra audzināšanā saņemot trīs svešus bērnus, pie tam vēl visu laiku ciešot kāda maz motīveta noslēpuma dēļ, sakarā ar bērnu netīšu un negribētu apmaiņu Irbēnu degšanas laikā.

Latvijā, laikam, nav otra pagasta, kas tiktu biežāk minēts vai daudzmināts kā Piebalga. Tas nav cēlies tāpēc, ka Piebalgas kaut kādi izceltos ar savām dabas bagātībām vai neparastu dabas krāšņumu, bet vienīgi tāpēc, ka šo pagastu iedzīvotājiem ir bijušas dažas īpašības, ar kurām tie tā vai citādi ir atšķirušies vai izcēlušies starp citu novadu latviešiem. Kāpēc tas tā noticis, tam var minēt vairākus iemeslus. Pēc lielā Ziemeļu kara 18. g. s. sākumā abas Piebalgas nonāca grāfa Šeremetjeva īpašumā. Šeremetjevs bija krievu kaņavadoņs, un pēc Vidzemes nežēlīgas izpostīšanas un iedzīvotāju izdeldēšanas viņš saņēma kā pateicības pierādījumu no Krievijas cara Piebalgu muižas. Piebaldzēnu stāvoklis ar to nekļuva ne labāks, ne ļaunāks par savu kaimiņu, citu pagastu ļaužu stāvokli, vienīgi tādā ziņā piebaldzēni jutās brīvāki, ka viņu lielkungs dzīvoja tālu prom, un abas muižas pārvaldīja mazāk varas kāri cilvēki. Muižām arī trūka grezno piļu, kā arī citas iekārtas, pret ko zemniekam varētu rasties sevišķa bijība, apbrīnošana vai cienība. Kad piebaldzēni vēl nebija sajaukušies ar apkārtnes iedzīvotājiem, tie bija un pa daļai arī vēl tagad ir gara auguma gaišmataini cilvēki. Kāpēc viņi atšķīrās ar savu augumu no citu apgabalu latviešiem, nav noskaidrots. Daži domā, ka tās būšot krievu gvardes pulka mitināšanās sekas Piebalgās pēc Ziemeļu kara. Ticamāka,

liekas, būt kāda cita versija. Rīgā, Mišaiņa bibliotēkā glabājas kāds 3 burtnīcās uzrakstīts bijušā Jaunpiebalgas draudzes skolotāja J. Ulpes manuskripts, kurā šis tas pastāstīts par Jaunpiebalgas pagātņi. Šai rokrakstā starp citu ir minēts, ka pēc Ziemeļu kara Piebalgās, tāpat kā citos Vidzemes pagastos, nav vairs bijis vīriešu, kas apstrādātu zemi. Šeremetjeva atraitne griezusies pie čara ar lūgumu, piešķirt Piebalgu apsaimniekošanai zviedru gūstekņus. Sakarā ar to Piebalgā atstāti zviedri, kaut gan samērā nelielā skaitā. Ulpes manuskriptā nav minēts avots, no kura ziņas iegūtas, kāpēc arī par to pareizību vai nepareizību nav viegli pārliecināties. Bet, ja šim ziņām būtu pamats, tad varētu domāt, ka piebaldzēnos tek sava daļa seno ziemeļzemju vikingu asiņu.

Zemnieku dzīves iekārta Piebalgās ap mērnīeku laikiem bija vēl stipri vienkārša vai pat primitīva, kas labi notēlota arī Kaudziņu stāstā. Dzīvojamās ēkas cēla no resniem un stipriem, kunga mežā cirsiem un dažkārt tālu vestiem balķiem, un visas tās bija savā starpā līdzīgas kā divi olas. Sākumā tās cēla bez skursteņiem. Arī cita dzīvojamās ēkas iekārta darināta pēc kopēja parauga. *Mērnīeku laikos* tā tik sīki aprakstīta, ka vēlākām paaudzēm nebūs nekādu grūtību šo iekārtu rekonstruēt, ja daudzi vecie ikdienišķās sadzīves priekšmeti būs izgaisuši un ja tie nebūs vairs atrodamī arī mūzejos.

Zeme Piebalgās ap mērnīeku laikiem bija vēl neizkopta, un daudzus kalnus, kur vēlāk ietaisīja tīrumus, vēl klāja meži un krūmi. Laba daļa pļavu un purvu ūdens piesātināti, tāpēc tur auga pa labai daļai tikai sūnas un retāka ūdens zāle. Vecpiebalgā ezeri ar skaisto Alaukstu priekšgalā aizņem pļavu vietu. Jaunpiebalgā ezeru tikpat kā nav, un sakarā ar to pļavu ir vairāk. Tīrumi tai laikā nebija iekopti un deva tikai vāju ražu. Laužu dzimstība pārsniedza mirstību. Neizkoptā

zeme nespēja visus iedzīvotājus uzturēt, un maizi vajadzēja ievest no ārienes vai arī apmierināties ar ļoti plānu rīcieni. Daudziem uzmacās kārdinājums atstāt dzimteni un meklēt laimi svešās zemēs. Tai laikā vairākas latviešu kolonijas nodibinājās Krievijā, starp tām bēdīgi pazīstamā kolonija Novgorodas guberņā, kas saistīta ar Kr. Valdemāra vārdū. Daudzi brauca arī uz Krievijas dienvidus apgabaliem. Tautas mutē vietām vēl līdz šobaltdien ir uzglabāties teiciens: „Brauc nu uz Jeisku“, ar ko apzīmēja jebkuŗu vieglprātīgu vai nepārdomātu pasākumu. Jeiskas apgabals atrodas Ziemeļkaukāza pakājē, rītos no Azovs jūras. Arī Oļiņu kaimiņš Irbēnos bija aizceļojis uz „siltu zemi“, un viņa mājā uz dzīvi apmetās Tenis Gaitiņš ar sievu Ilzi un mazo dēlu Kasparu, pieņemot Anužu par piedzīvotāju.

Lai dzīvē kaut kādi izkultos cauri, uzņēmīgākie piebaldzēni blakus zemkopībai meklēja arī citu nodarbību un citus jenākumu avotus. Vislielāko atspaidu tiem sagādāja amatniecība, pa daļai arī gadījuma tirdzniecība. Šīs nodarbības daudziem palīdzēja tikt dzīvē uz priekšu, uzlabot savu saimniecību un paskolot bērņus. Vecpiebalgā iecienītākie amati bija aušana un vērpjamo ratiņu pagatavošana — virpošana vai dreijāšana, bet no tirdzniecības — jēru „andele“. Ar to pašu nodarbojās arī jaunpiebaldzēni, kaut gan mazākos apmēros; sevišķi ratiņu virpošanā vecpiebaldzēni atradās jaunpiebaldzēniem daudz priekšā. Jaunpiebalgā zemkopība vairāk atmaksājās nekā Vecpiebalgā, kāpēc arī ar amatniecību tur tik plaši nenodarbojās kā kaimiņu pagastā. Ja Vecpiebalgā ziemā stelles klabēja gandrīz katrā mājā, daudzās mājās pat divas reizē: saimnieka un viņa piedzīvotāja, tad laba daļa jaunpiebaldzēnu auda vienīgi pašu vajadzībām. Turpretim dažus citus amatus Jaunpiebalgā piekopa pat plašākos apmēros nekā kaimiņu pagastā: starp tādiem amatiem minama sevišķi saku pagatavošana, ādu mīcēšana, braucamo ratu taisīšana u. c. Pagatavotās

lietas piebaldzēni paši pārdeva patērētājiem bez starpniecības. Uzņēmīgākie saimnieki veda uz attālākiem tirgiem ne tikai savu, bet arī savu kaimiņu preci. Ar audekliem un vērpjamiem ratīņiem bieži nācās aizbraukt pat ārpus latviešu apdzīvotās zemes robežām. Rudeņos, kad lauki pa daļai jau bija nokopti, saimnieki varēja braukt uz tirgiem pīrkt jērus. Zemi tai laikā rudenos neapara, kāpēc šai gada laikā zemkopji nebija pārāk aizņemti darbā, un tie varēja braukāt pa pasauli, ūzticot pušiem un meitām rūpes par mājām, laukiem vai sakņu dārzēm. Jēru gaļu iesālīja, nožāvēja un ziemā veda uz Rīgu. Rīgā toreiz diezgan daudz patēreja žāvētas aitas gaļas, un tirdzniecība ar šo preci skaitījās par piebaldzēnu monopolu. Bez tam piebaldzēni uzpirka un pārdeva dažādus lauku ražojumus, kā linus, ādas, sviestu, lopus u. t. t.

Šāda braukāšana vai staigāšana pa pasauli un sastapšanās ar dažādiem svešiem ļaudīm daudziem piebaldzēniem ne tikai atmeta lieku grasi, bet tai pašā laikā arī paplašināja viņu skatu dzīvē, pavairoja uzņēmību un stiprināja pašapziņu. Šā braukājot pa pasauli, daudzi ielauzījās arī svešās valodās. Tādiem pasaules braucējiem vajadzēja būt arī savai attapībai un asprātībai, jo arī valodā tie nedrīkstēja būt kā uz mutes sisti, lai savu preci izdevīgāki pārdotu, bet citu preci tāpat izdevīgi nopirktu. Daži ar tirgošanos pat pārāk aizrāvās, pērkot bez vajadzīga aprēķina, līdzīgi Švaukstam, un bieži pie tam arī zaudējot. Daudzu piebaldzēnu devīze bija: „lai andele vārās!“ Kas kuŗo reizi „izvārīsies“, to bieži vien iepriekš neviens nevarēja paredzēt, kā arī nevarēja pateikt, vai peļņas vietā nenāksies zaudēt. Tomēr visumā piebaldzēniem šāds kustīgums nāca par labu, un pie tam ne tikai saimnieciskā, bet ne mazākā mērā arī sabiedriskajā dzīvē, kas tiem ļāva pacelt galvas uz augšu krietni agrāk nekā daudziem viņu kaimiņiem citos pagastos. Ir zīmīgi, ka Vecpiebalgas labdarības biedrību nodibināja tikai gadu

vēlāk par Rīgas Latviešu biedrību (1869. g.). Latviešu zemnieku garīgai dzīvei tai laikā bija vairāk reliģisks raksturs. Brāļu draudze, kas Piebalgās iesāka darboties tikai samērā neilgi pirms mērnieku laikiem, bija jau sasniegusi sava plaukuma krāšņumu un pamazām sāka novīst un atdot savu vietu laicīgām lietām, galvenām kārtām tautas atmodas kustībai. Šī interesantā reliģiskā kustība jau ilgi pastāvēja Valmieras apkārtnē un no turienes tā pārgāja uz Ziemeļvidzemi, lai pamazām pļestos uz dienvidiem, sasniedzot Piebalgas tikai simts gadus vēlāk. Tad tās ziedu laiki pa daļai jau bija aizgājuši. Tomēr Brāļu draudzes gara atblāzmojums arī Piebalgās vēl bija brīnišķīgs. Jaunpiebalgā pirmo saiešanas kambari uzcēla Ilzēnos 1838. gadā. Balķus namam deva Gatartas lielkungs, bet saiešanas kambaŗa celšanas izdevumus sedza Raunas, Smiltenes, Trikātas brāļi, kas tā laika mērogā bija prāva nauda — pārāk par 800 rubļiem. Namu uzcēla apbrīnojami īsā laikā. Kamēr pašiem piebaldzēniem nebija savu saiešanas kopēju jeb sacītāju, tādi nāca no minēto pagastu brāļu draudzēm, sestdienās un svētdienās mērot vairākus desmitus kilometru tālo ceļu. Kad Vecpiebalgā cēla Cepļu saiešanas kambari Alauksta malā, arī tur pierādīja Brāļu draudzes nesavtības garu: amatnieki strādāja pie nama celšanas, neprasot nekādu atlīdzību, un kāda sieviņa ziemas visaukstākā laikā, sēdēdama uz salmu vezuma ar zīdaini piekrūts, atveda jēkulu saiešanas kambaŗa jumta segšanai. Katrai saiešanai bija 5 vai 6 sacītāji, ko izraudzīja no vietējiem iedzīvotājiem saiešanas kambaŗa apkārtnē. Viņus amatā ievēda „tētiš“. Dievvārdus saiešanas namos noturēja sestdienas vakaros, bet svētdienās parasti divas reizes: no rīta un pēcpusdienās. Rīta dievvārdus iesāka jau agri, lai pēc tiem cilvēki vēl pāspētu aizbraukt uz baznīcu. Dievkalpojumi saiešanas kambaŗos bija gan visiem kopīgi, gan arī atsevišķām kārtām katrai par sevi: bērniem, pušiem, meitām, laulātiem,

atraitņiem. Saiešanu sacītājiem parasti nebija nekādas vispārīgās izglītības, bet vienīgi dedzīga sirds un ticīga dvēsele. Viņu starpā atradās cilvēki lielām gara dāvanām un dedzīgi runātāji. Arī Kaudzītes Matīss sludināja dievvārdus ne tikai savā saiešanā, bet apmeklēja šad tad arī kaimiņu saiešanas kambaļus. Brāļu draudze dziedāja vairāk savas garīgas dziesmas. Populārākās bija Loskila sacerētās dziesmas, kas 1792. gadā iespiestas Pēterburgā atsevišķā grāmatā, ko tauta dēvēja par „Pēterburgas grāmatiņu”. Ap 30 no šīm Loskila dziesmām uzņemtas arī mūsu ev.-luterticīgās draudzes Dziesmu grāmatā.

Tautas izglītībai tai laikā bija galvenām kārtām bībeles zināšanu raksturs. Kaudzītes Matīss savās *Atmiņās* stāsta, ka viņa laikā skolu un iesvētīšanas mācību pabeigušiem vajadzējis prast no galvas ap 600 bībeles pantu. 70-tos gados Jaunpiebalgas mācītājs Emīls Kēlbrants, būdams dedzīgs draudzes kopējs, savā dienas grāmatā atzīmē, ka ar vecākās paaudzes draudzes locekļiem esot grūti sarunāties, jo katrs trešais vārds tiem esot ņemts no bībeles. Neievērojot to, dzīvē blakus cilvēkiem ar pātiesi kristīgu garu bija labs vairums tādu, kas gan prata bez kļūdām noskaidrot veselu rindu bībeles pantu, bet kuņus kristīgās ētikas gars bija atstājis tikpat kā neskartus. Par to raksta arī Kēlbrants, atzīmējot, ka iesvētīšanas mācībā jaunieši cītīgi iemācoties visu, ko tiem uzdodot, bet ka piesavinātās vielas ētiskais saturs tiem paejot secen, tā kā tikumiskais secinājums no visa iegaumētā paliekot svešs un nezprasts. Mācītājs savā dienas grāmatā ir atzīmējis vēl kādu interesantu novērojumu no Jaunpiebalgas zemnieku tā laika mentalitātes. Variņu mājās, kur viņš pasniedzis sv. vakarēdienu kādai grūti slimai sievietai, no blakus mājām ieradušies daži kaimiņu vīrieši jeb, kā mācītājs raksta, „matariori”. Tiem viņš nevarējis ieskaidrot un tos pārliecināt, ka meža zādzība esot grēks, jo pēc viņu domām Dievs liekot kokiem augt

visu cilvēku vajadzībām. Atsaucoties arī uz kādu citu novērotāju, Kēlbrants saka, ka Jaunpiebalgā šāds uzskats esot ļoti plaši izplatīts un ka tur ļaudis neatrodot neko pelāmu vai nosodāmu, ja iebraucot kunga mežā un paņemot malku, lai būtu ziemā ko sasildīt istabu. Šinī sakarībā interesanti atzīmēt kādu vietu no *Mērnieku laikiem*, kur Slātavas cietumā Ķencis izmēģina savas „misionāra” spējas pie sava pušelnieka Pāvula un mēģina to „atgniezt”. Ķencis tur starp citu saka: „Vai mēs esam rādījuši viens otru, kā sacīt jāsaka, par malkas zagļiem un vai Pāvuls kādreiz liedzās, kad viņu pieķēra pie malkas zagšanas.”

Cita veida sabiedriskā dzīve tai laikā pa labai daļai norisinājās baznīcas krogū pēc pabeigtiem dievvārdiem. Vecpiebalgas baznīcas vistuvākā apkaimē bija veseli trīs krogi. Jaunpiebalga varēja lepoties tikai ar vienu baznīcas krogu, bet par to tas bija tik gaŗš, ka čangalieši, lieloies ar slāviešiem, kam gaŗāki krogi, varēja sekmīgi atsaukties vienīgi uz savu baznīcas krogu, kas pie tam vēl atradās platā Rīgas-Pliskavas lielceļa malā. Piebaldzēnu sabiedriskajai dzīvei noderēja arī tirgi, bet par visām lietām lielās godības: bēres un kāzas. Turīgākie saimnieki kāzas dzēra 4—6 dienas, bēres tikai 3 dienas. Jaunpiebaldzēni godībāņ darīja paši alu, un kāzās izdzerto mucu skaits dažreiz bija gluži ievērojams: 12 un vairāk mucu līgavaiņa mājā, 4—5 mucas līgavas pusē, lai kāzniekiem uzturētu galvas siltas un lai valodām neaptrūktu vielas visā kāzu laikā.

Skolu lietas līdz mērnieku laikiem atradās pabērņa lomā, jo tikai 60-to gadu beigās sāka celt pagasta skolu namus. Izcilāka vieta bija katrā pagastā ierādīta draudzes skolai, kas darbojās tur jau no zviedru laikiem. Sevišķi izcilu vietu ieņēma Vecpiebalgas draudzes skola ar savu „augstāko klasi”. Uzņēmīgie piebaldzēni prata atrast šai skolai, it īpaši augstākai klasei, izcilus skolotājus un audzinātājus. Zeikaru Rātminders, kas gaŗu mūžu nodzīvodams, pieredzēja arī brī-

vo Latviju un viņā nodzīvoja vēl vairākus gadus, 1873. gadā aizbrauca ar zirgu uz Tērbatu un no turienes pārveda uz Piebalgu Kronvaldu, kas bija izraudzīts par draudzes skolas augstākās klases vadītāju. Kronvalds gan Vecpiebalgā nodzīvoja tikai īsu laiku, jo 1875. gadā viņš jau nomira. Pēc Kronvalda par augstākās klases vadītāju nāca filologs un teologs Kārlis Millers, kas literatūras vēsturē pazīstams ar pseudonīmu Zariņu Kārlis. Vēl agrāk par Kronvaldu Vecpiebalgā, Jaunpiebalgas draudzes skolā par skolotāju pieņēma Ausekli. Tā nebija gluži nejauša sagadīšanās, ka Piebalgās gandrīz vienā laikā darbojās divi visstiprākie idejiskie tautas atmodas kustības pilāri — Auseklis un Kronvalds. Ap mērnieku laikiem šī kustība Piebalgās bija ļoti dzīva un paspēja te laist jau dziļākas saknes. Šo kustību iedzīvināja un veicināja sevišķi *Pēterburgas Avīzes*, kurās Vecpiebalgā samērā daudz lasīja. Jaunpiebaldzēns Jēkabs Zvaigznīte bija viens no ievērojamākiem šā laikraksta līdzstrādniekiem. Tautiskai kustībai tomēr nācās atdurties vēl pret daudziem šķēršļiem un pārvarēt lielas pretestības. Arī Kronvalda ievēlēšana notika ar grūtībām viņa pasvītrotā latviskuma dēļ. Tāpat Auseklim nācās jau drīz aiziet no Jaunpiebalgas, kur viņa latviskie centieni sadūrās ar draudzes mācītāja Kēlbranta ideoloģiju.

Lūzumu cilvēku uzskatos, mērķos un tieksmēs varēja novērot arī jau priekš zemes iepirkšanas. Bet zemes izmērīšana savukārt šo lūzumu palielināja un pastiprināja. Daudz kas tāds, kas līdz tam laikam bija nodarbinājis ļaužu prātus, iesildījis un iejūsminājis viņu sirdis, pamazām sāka nobālēt un izaist. Zudušā un aizmirstībā aizgājušā vietā nāca jaunie laiki ar jauniem centieniem un jauniem ideāliem. Veco laiku iezīmīgākā īpašība bija liels konservatīvisms dzīves uzskatos un paražās, liela dzīves vienkāršība, pieticība un atteikšanās no dzīves baudas. Cilvēku gars dažkārt bija mazāk nodarbināts ar reālo nekā ar viņu pasauli. Jauno laiku

doma pieķērās galvenām kārtām reālās dzīves parādībām un pašam cilvēkam kā šīs dzīves veidotājam un kārtotājam. Dzīves rūpju nospiestais, pelēkais zemnieks ar savu stipri ierobežoto skatu pasaulē nespēja ticēt citādu laiku iespējai un iejūsmināties par savām spējām un savu varenību. Lai pelēkā zemnieka domāšanu izkustinātu no skeptiskā sastrēguma, cilvēka vai viņa priekšteču varenumu vajadzēja atrast vai saskatīt jau senā pagātnē, rast teiksmainus dievus, pusdievus vai varoņus, lai tie cilvēkus iejūsminātu un tos stiprinātu centienos pacelties no pelēkās zemes tuvāk saulei. Dzīvi vajadzēja ietīt romantiskās pagātnes rožainā miglā, lai cilvēki tur varētu sapņot savus nākotnes sapņus un veidot savus fantastiskos nākotnes tēlus. Te bija jānāk palīgā dzejai, kas lai iezvanītu tautas atmodas laikmeta iestāšanos un piešķirtu atmodas kustībai virzienu un sparū.

Zemes izmērīšana radīja dziļas pārmaiņas ne tikai saimnieciskā novadā, bet vēl vairāk cilvēku dzīves uztverē un noskaņojumā. Tā tas bija ne tikai Piebalgās, bet arī visur citur, kur notika zemes iepirkšana un iegūšana par īpašumu. Dažos Ziemeļvidzemes pagastos zemi izmērīja agrāk nekā Piebalgās. Arī tur mērīšana bija sacēlusi daudz putekļu un cilvēkiem uzlikusi smagu morālistisku pārbaudījumu. Ļoti daudzi nebija šai pārbaudījumā pastāvējuši, bet padevušies kārdināšanai iedzīvoties uz sava tuvākā rēķina. Arī starp Brāļu draudzes piederīgiem atradās daudz, kas bija klupuši vai krituši, un visa brāļu mīlestība un nesavtība, ar ko tik daudzi agrāk varēja lepoties, ar mērnieku laikiem bija aizgājusi vējā. Arī vienam otram saiešanu kampaņa kopējam kaunā un negodā nācās no sludinātāja amata atteikties. Par visām šām lietām raksta Kaudzītes Matīss savā grāmatā: *Brāļu draudze Vidzemē*, kas iznāca tai pašā laikā, kad Kaudzīši krāja materiālus *Mērnieku laikiem* (1877. g.). Arī Piebalgas zemes izmērīšana pārtrauca mierīgās un pieticīgās dzīves gauso ritēšanu,

saviļņoja cilvēku prātus un atraisīja viņu kaislības un dziņas: egoismu, savtīgumu, nenovīdību, liekulību, naidu. Cilvēki parādījās citā gaismā un tapa citādi, nekā viņi līdz tam laikam bija redzēti. Šis jaunais apgaismojums atļāva izdarīt arī cilvēku vērtību pārvērtēšanu. Kaudzišu stāstam tāpēc ir dziļāka nozīme, nekā pirmā acumirkli varētu likties. *Mērnieku laiku* apzīmējumam ir arī sava simboliska nozīme, jo tur nav stāstīts vienīgi par zemes mērīšanu, bet vēl vairāk un pat galvenām kārtām par pašu cilvēku mērīšanu un svēršanu, par viņu gara vērtību pārbaudīšanu. Stāstā ir skaidri pateikts, ka mērnieku laiki ir saganējuši vai samaitājuši daudzu cilvēku dvēseles, ka tie ir kā lieļa likteņa vētra brāzusies pāri cilvēka mierīgai dzīvei, vietām nolaužot stipros kokus, bet citur saliecot un zemei piespiežot lauku zaļos sējumus. Iekām *Mērnieku laiki* vēl nav uzsākuši risināt savu stāstu par lieliem notikumiem ļaužu dzīvē, notālēm tur jau sadzirdama baiga ieskaņa, kas vēstī it kā negaisa tuvošanos vai arī stāsta par šā negaisa postījumiem, kādi parādījās cilvēku acīm, kad tas bija jau pārgājis. Tā Ilze Gaitiņa, atrazdamās slimības gultā un gatavodamās pārejai viņā saulē, ir noraizējusies par sava dēla Kaspara un viņa līgavas Lienas likteni. Tā saka: „Man sirds bailojas par visu. Man tā vien izskatās, ka viņi paliek jūrā tālu viens no otra bez irkļa un buķām. Tad vēl redzu tālumā ceļamies lielus, baltus vilņus, kuņi var viņus ar visām laiviņām aprīt. Tie vilņi ir gaidāmie mērnieku laiki, un tādos laikos izbirst mazajie taisnībai cauri it kā sīki graudi vēteklī.“ Saiešanas kopējs Oļiņš, braucot no Miķeļa tirgus kopā ar Prātnieku, dzirdot pēdējo stāstam par mērnieku nākšanu uz Slātavu, zīmīgi nosaka: „Pārbaudīšanas laiki jau nu būs gan; redzēs, redzēs, kādu Dievs kuņi atradīs un kā kuņš pastāvēs?“ Kaudzišu stāsta sākumā Anuža savas audžu meitas skolotājam pastāsta, ka mērnieku laikos ļaužu dzīvē noticis liels pagrieziena, ka daudziem šos laikos it kā kaut

kas lēcies un ka dažs labs nogājis neceļus, par kuņi agrāk nevarējuši ne iedomāties.

Ārējo apstākļu iedarbības sekas var būt dažādas atkarā no šādai iedarbībai pakļautā objekta. Vienu un to pašu parādību katrs cilvēks uzņem dažādi un uz to reaģē saskaņā ar savas būtes pamatīpašībām. Tāpēc arī cilvēku dzīvē novēro tik lielu dažādību vai raibumu. *Mērnieku laikiem* Kaudziši ir izraudzījuši vairākus cilvēku tipus ar dažādām viņu pamatīpašībām, lai izceltu šā lielā un tautas dzīvē nozīmīgā laikmeta iedarbības dažādību, bet vēl vairāk, lai parādītu pašu cilvēku lielo pārbaudījumu gaismā.

Ilze un Anuža. Gaišākiem *Mērnieku laiku* tipiem pieder divu sieviešu: Ilzes un Anužas tēli. Sevišķi izcelta Ilze kā vienkāršas, pieticīgas, pazemīgas, izpalīdzīgas un dievticīgas sievietes paraugs. Ilze ir Brāļu draudzei piederīga, un to viņa parāda ne tikai vārdos, bet arī visā savā dzīvē. Viņas ticība Dievam ir nesatricināma. Par to romānā lasām: „Jo smagāk viņu kāds dzīves krusts spieda, jo augstākā godā un slavā viņas uzticīgā sirds cēla savu Dievu.“ Par Brāļu draudzes saiešanām Ilze saka: „Man ir viņas kļuvušas par visa prieka, spēka un miera avotiem.“ Dzīvē Ilze Dievam par visu pateicīga, lai ko tas viņai piešķirtu. Viņa ir izpalīdzīga, taisnīga un līdzcietīga, bet tā ar šīm īpašībām nelepjas un dziļā pazemībā zemojas Visuvarenā priekšā, sajuzdama savu vājumu un necienību, un savas dvēseles pestīšanai paļaudamās vienīgi uz Viņa žēlastību. Sarunā ar dēlu Kasparu, kas ir taisnīgs un krietns cilvēks un kas kristīgu cilvēku novērtē vienīgi pēc darbiem, iedalot cilvēkus 4 ētiskās kategorijās, Ilze parāda lielo dvēseles plaisu starp sevi un dēlu cilvēka darbu un labas dzīves novērtēšanā. — Viņa Kasparam saka: „Tie ceļi, par kuņiem tu, dēls, runā, ir man nepazīstami, tādēļ es arī nevaru teikt, vai viņi ved uz taisnību vai nē, jo es zinu tik to krusta ceļu, kuņš ir iezīmēts ar Kristus asinīm; šis ceļš iet no niecības un cilvēcīgas vājības caur žēlastību uz godību

un beidzas mūžībā...“ Ilzes dvēsele ir tīra un skaidra kā kristalls. Tā nojauš lielos kārdinājumus, ko cilvēkiem sagādās mērnieku laiki. Ilze arī baidās, ka cilvēkos varētu tas viss ienest tik daudz netaisnības, mantkārbas un savstarpīga naida, ka bojā varētu aiziet arī viņas dēls, kas dzīvē staigā taisnus ceļus, nepadodas kārdinājumiem un netaisnībai, un tāpēc arī daudzu citu cilvēku starpā, kam tādi ceļi nepatīk, nav labi ieredzēts. Ilze pati gan nepiedzīvo zemes mērīšanu un aiziet viņā saulē pārbaudījumu laikus nepieredzējusi. Viņas nāves brīdis ir liela dvēseles spēka, kā arī nesatricināmas kristīgas ticības, gaišs paraugs. Debesu dzīve Ilzei ir realitāte. Īsi priekš miršanas viņa šo dzīvi redz sapnī: „Es biju pie atvērtiem debesu vārtiem, kur iekšā stāvēja pats nāves uzvarētājs ar spīdīgām rētām, apžēlotu grēcinieku vidū. Viņš tos visus svētīja, savas caururbtās rokas pār tiem paceldams un nosaukdams tos par savu moku algu. — Arī es iedrošinājos ar saviem grēkiem, lai cik sarkani viņi būtu, vilkties pie tā liela apžēlotāja kājām tai stiprā ticībā, ka mani vien viņi atpakaļ nestums. Un patiesi, viņa mīlestības pilnās acis jau uz mani lūkojās un viņa caururbtās, dārgās rokas sniedzās jau man pretī, kad uzmodos.“

Mirstot Ilze novēl katram mājnīkam pa garīgas dziesmas pantiņam. Miršana Ilzei nenozīmē iznīcību vai dzīves beigas, bet vienīgi pāriešanu citā, labākā un pilnīgākā dzīvē. Tāpēc ir arī saprotams tas lielais dvēseles miers, ar kuŗu Ilze sagaida šķiršanos no šīs pasaules un pāreju uz savu mūžības mājokli. Par Ilzes pēdējiem dzīves mirkļiem stāstā teikts: „Bet pat nāves mokas nespēja dzēst vājnieci no vaiga tā jaukā ticības un cerības pilnā klusuma, kuŗā atspīd visas debesis.“

Ilzes Gaitiņas tēlam stipri līdzīgs tēls ir saskatāms Poruka *Pērļu zvejniekā* Anša Vairoga mātes Annas personā. Šķiršanās no šīs pasaules abām viņām ir savā starpā stipri līdzīga, par ko *Pērļu zvejniekā* starp citu

teikts: „Mirēja sāpes ir jau nākamās debesu liksmības sāpes; šīs sāpes ir neizsakāmas baudas, vēstīdamas atgriešanos uz turieni atpakaļ, no kurienes esam nākuši. Sāpes, ka esam pasaulē vīlušies, un priekī, ka atkal vecā tēvijā mierā, mūžīgā mierā atgriežamies.“

Tās ir idejas, ko priekš nepilniem 2000 gadiem ir sludinājis Kristus un kas ir Kristus mācības galvenā sastāvdaļa. Bet arī jau dažus gadu simteņus agrāk lielais grieķis Platons pēc būtības ir mācījis to pašu, runādams par ideju pasauli kā cilvēku dvēseļu mājokli aiz zvaigznēm, kad tās turp atgriežas pēc īslaicīgas dzīves cilvēku miesā, lai turpinātu dzīvot priekā un svētlaimībā. Kad Irbēnu ļaudis, ielikuši zārkā Ilzes izdzisušās miesas, tās iznesa no istabas, dziedot vientiesīgo un nemāksloto dziesmu: *Mēs šeitam esam viesi*, tad šai dziesmā atspoguļojās ne tikai Ilzes ticība un ilgas, ko tā savā dzīvē bija savā sirdī auklējusi un lolojusi, ne tikai Kristus priecās mācība, bet arī Platona dvēseles nemirstības idejas, kas gadu tūkstošos palikušas tikpat svaigas un tuvas cilvēku garam kā vakar un aizvakar un kādas tās būs arī rītu un parītu, kamēr pastāvēs Vakarēiropas kultūra.

Anužai ar Ilzi ir vistuvākā dvēseļu radniecība. Tas *Mērnieku laikos* skaidri pateikts: „Ilzei vistuvākā dvēsele pasaulē bija Anuža.“ Tāpat arī Anuža savukārt mēdza apzīmēt Ilzi par savu otru sirdi un dvēseli un stāstīja, ka Ilze savu skaisto sirdi turējusi tai vienmēr atvērtu kā svētu grāmatu. Anužai ir visas tās cēlās dvēseles īpašības, kādas atrodam Ilzes tēlā. Bet Anuža stāv laicīgai dzīvei un tās vajadzībām tuvāk nekā Ilze. Šīs grūta likteņa piemeklētās sievietes tēls būtu iznācis daudz gaišāks, ja *Mērnieku laiku* autori nebūtu Anužu iesaistījuši dažos dēkainos pasākumos, kas nav psiholoģiski pietiekami motīvēti un kuŗos Anužas līdzdalība neizriet no viņas dvēseles īpašībām. Neviens negribēs ticēt, ka kāda vācu muižniece, kas dzīvo kādā muižā pie sava radnieka, turpat kur par kalponi ir Anuža,

baidīdamās, ka muižas īpašnieks viņas meitu Helēnu (Lienu), kā šīs muižas nākošo mantinieci, nenokauj, savu zīdāmo meitiņu nodod audzināšanā Anužai, liekot pēdējai no muižas aizbēgt, kurpretim pati Helēnas māte aizbrauc uz attālāku pilsētu apraudzīt savu kaŗā ievainoto vīru. Savādi ir arī tas, ka Helēnas māte nozūd uz visiem laikiem. Tikpat mākslots un neticams notikums ir bērnu apmaiņa Irbēnu degšanas laikā, sevišķi tas, ka neviens šo apmaiņu nepamana un Anužas aizbēgšanai no Irbēniem pēc ugunsgrēka nepiegieŗ nekādas vērības. Ja tāda bērnu apmaiņa tieŗām būtu notikusi un ja lielā apjukumā būtu bojā aizgājuŗi muiŗnieces meitiņa Helēna, bet Helēnas vietā Anuŗa būtu izglābusi Oļiņa meitiņu Trīnīti, tad kāpēc Anuŗai vajadzētu notikumu slēpt un visu mūŗu zem ŗi noslēpuma smagā sloga ciest?

ŗādas nedabiskas situācijas, kuŗas Anuŗai *Mērmieku laikos* bieŗi nākas darboties, pārvelk viņai it kā kādu plīvuru, kas stipri traucē ŗim tēlam izcelties pilnīgi.

Oļiņiete. Pilnīgā pretstatā Ilzei ir Oļiņiete. Cik Ilze ir neviltoti reliģioza, pazemīga, pieticīga un pacietīga, tik Oļiņiete liekulīgi augstprātīga, lielīga, godkārīga un mantkārīga. Tā necieŗ neko, kas stāv ceļā viņas iegribām, un nepadodas pat likteņa varai. Ar Oļiņieti *Mērmieku laiku* autori ir parādījuŗi, cik nekristīgs un nekrietns vārdos un darbos var būt cilvēks, kam dievvārds ir gan pastāvīgi mutē, bet liekulība, rupjš egoisms vai savtīgums sirdī. Neparasta Oļiņietes godkārība un cietsirdība pa daļai izriet no viņas nesavaldīgās histēriskās dabas. Grūtāku pārdzīvojumu un lielāku dvēseles savilņojumu brīŗos tai uznāk pat smagas histēriskas lēkmes. Oļiņietei reliģijas izpratne ir ļoti īpata. Viņas acīs Dievs ir labs, taisns un ŗelīgs par tik, par cik tas pilda Oļiņietes iegribas vai par cik viņa lēmumi tai nāk par labu. Pretējā gadījumā Oļiņietei Dievs nav vajadzīgs, vai pat tā to uzskata par savu pretinieku. Kad pēc lielās nelaimes Irbēnos,

kur nodega Oļiņu dzīvojamā ēka un bojā aizgāja arī viņu meitiņa, bēdu sagrauztais Oļiņŗ vakarā, rijā pie vājas svecītes gaismas nosēdies, kristīgas pazemības garā atveŗ Dziesmu grāmatu un sāk lasīt: „Dievs labi dar’ ko darīdams,“ viņa sieva tai brīdī iekliedzas: „Meli, meli, meli!“, pieskrien pie Oļiņa, izrauj tam no rokām grāmatu un iesvieŗ to kaktā.

Kādā svētdienas rītā Prātnieks stāsta, ka tas par 100 rubļiem, ko viņŗ iedevis mērmiekam par pūliņiem un labvēlību, Oļiņiem esot izgādājis labas robeŗas, ar zemes piegrieŗumu no Gaitiņu mājas. Pēdējā turpretim ar ŗo piegrieŗumu zaudēŗot tik daudz no savas vērtības, ka neviens sveŗinieks to negribēŗot pirkt, bet paŗi Gaitiņi nespēŗot māju iepirkt, un galu galā tā būŗot jāpatur Oļiņam. Oļiņiete ir sajūsmināta par ŗo darījumu, un tā, „rokas salikusi, pieticīgā labpatikŗšanā“ saka: „Labi, labi, Andŗ.“ Kad Prātnieks tālāk stāsta, ka viņŗ rūpēŗies, lai Gaitiņiem no mājas būtu jāaiziet bez nekā un ka tas notikŗot varbūt itin drīŗ, jo slazds esot jau gatavs, Oļiņiete priecīgi iesaucas: „Tā, tā, Andŗ, tā!“ Par tik patīkamām ziņām Oļiņiete jūtas esot Dievam parādā, un rīta lūgŗšanā, ko Oļiņŗ notur savai saimei drīŗ pēc ŗim sarunām, tā ŗķietas savu pateicību Dievam izteikŗusi vai parādu nolīdzinājuŗi ar to, ka: „ŗoreiz Oļiņiete ar savu nejauki skarbo balsi, ar kuŗu viņa lielījas, dziedāja tā, ka bija jātur patiesi ausis ciet.“ Kādā citā sarunā ar Prātnieku Oļiņiete sava vīra klātbūtē stāsta: „Kuŗa svētdiena ir pagājuŗi, kad neesam turējuŗi Dieva vārdu mājā vai klausījuŗies baznīcā? Daŗu svētdienas vakaru acis gandrīŗ sūŗst no raudāŗanas, īŗti kad ir bijuŗi jādzird vairāk bērņu dievvārdi. Es nezinu, cik dziesmas vien netiek pa nedēļu izdziedātas? Man tā Dieva milēŗšana ir vai iedzimta: — lai iemu kurp iedama, lai daru ko darīdama, bet Dieva vārdu man vajag mutē.“ Un tālāk: „Kad nu vienādi ir tā Dieva labā vien dzīvots un viņa prāts vien darīts, vai tad viņŗ var tūliņ apskaisties, ja

kādreiz neizdarām gluži tā vien, kā viņš grib? Ko tad līdz tāda svētības un žēlastības krāšana, kad pats krājējs nedrīkst ne pilītes no viņas baudīt jeb ar viņu savus pārādus nolīdzināt?”

Bet Oļiņietes uztverē vai atziņā ne tikai „uzkrātā svētība un žēlastība“ var noderēt dažādu negantību vai grēku izpirkšanai vai nolīdzināšanai, viņai padomā šim nolūkam ir arī vēl kāds cits līdzeklis. Kad Oļiņš krietni negrib Prātnieka un savas sievas spiedienam padoties netaisnīgā mājas robežu lietā un, ciešot no sirdsapziņas pārmetumiem, top grūtsirdīgs, Oļiņiete Prātniekam stāsta: „Un es viņam, Andž, saku, ja jau tie grēki tik ļoti spiež, lai iet biežāk pie Dieva galda. Var iet reizes četras pa gadu — liegt neviens neliedz, un cik gan tur tās izmaksas?”

Oļiņiete grib būt neierobežota valdniece un noteicēja ne tikai savās mājās, bet domā, ka pēc nāves arī debesis tai būs tāda pati vara vai noteikšana visās lietās, kā viņa to pasaka Lienai, padzenot to no mājas. Par pestīšanu un atbrīvošanos no grēkiem Oļiņiete saka: „... bet es lieku vien viņam droši visus grēkus uz muguras, lai viņš nes, tas Dieva jērs, tāpat kā krusta koku. Kāda tur mana bēda! Es viņam par moku un sāpju algu atdodu visas savas nastas, jo vai viņam nav spēka un vai viņš pats nav mani meklējis un mīlējis?”

Naidis pret Lienu, kas radies no Oļiņietes aizvainotās patmīlības un godkārības, jo Liens nav klausījusi viņu, bet aizgājusi pie Kaspara par sievu, nerimstas arī pēc Lienas nāves, un sevišķi spilgti tas parādās kapsētā nelaimīgās Oļiņu audžu meitas apglabāšanas laikā. Arī tur Oļiņiete kopā ar Prātnieku parāda savu cietsirdību, kristīgas tuvāku mīlestības trūkumu, liekulību, nepelnītu sevī izcelšanu un tāpat nepelnītu dziļi nelaimīgās aizgājes nosodīšanu un pazemošanu, kūdot un pierūnājot mirušo pavadītājus nepieļaut, ka kapsētā apraktu pašnāvībā dzīvi izbeigušās, garīgi šlimās Lienas mirstī-

gās atliekas. Ar šo dziļi traģisko ainu Oļiņiete ir parādīta kā cietsirdīgs naida un atriebības jūtu pārņemts cilvēks. Aina ir traģiska jo vairāk vēl tāpēc, ka Liens ir pašu Oļiņu meita, kas gan romānā atstāts par neatklātu noslēpumu un par ko Anuža ir stāstījusi vienīgi savam mācītājam, baudīdama pēdējo reizi sv. vakarēdienu.

Pietuka Krustiņš. Pietuka Krustiņa nosaukums latviešiem ir tik populārs, ka tas kļuvis par sugas vārdu. Bieži vien ar to mēdz apzīmēt dažādažādus īpatņus vai savdabīgus cilvēkus. Nevar teikt, ka šā apzīmējuma saturs jau būtu pietiekami noskaidrots un ka dzīvē katrreiz varētu pateikt, kur to lieto vietā un kur šis apzīmējums neieder. Daudzi domā, ka Pietuka Krustiņš nav nekas vairāk kā viegls cilvēciņš vai āksts. Jautājums tomēr nav tik vienkāršs. Te vispirms jāņem vērā, ka Kaudziši savā stāstā ir centušies dažādi pasvītrot mērnieku laiku nelabvēlīgo ietekmi uz cilvēku raksturu un tikumiem, ka šie laiki ir daudzus cilvēkus pārvērtuši un samaitājuši un ka tādiem samaitātiem pieskaitāms arī Pietuka Krustiņš. Tas izriet no Anužas vārdiem, ko tā teic, savu audžu meitu Anniņu nododama skolā ne pie Pietuka Krustiņa, kuŗa skola tai ir tuvāka, bet kaimiņu skolā. Anuža pie tam stāsta, ka agrāk Pietuka Krustiņš bijis mudīgs un cietnējs jauneklis, bet ka mērnieku laikos tam it kā būtu kaut kas lēcies un tas pēc tam vairāk dzīvojojot pa godībām, atstājot skolēnus skolā neziņā. Kāds bijis Pietuka Krustiņš pirms mērnieku laikiem, par to Kaudziši savā stāstā vairāk neko nemin. Bet arī tas Pietuka Krustiņš, kāds parādīts *Mērnieku laikos* kā stāsta galvenā figūra, daudzā ziņā ir par veselu galvu lielāks par pārējiem cilvēkiem, kas tur notēloti. Savā būtē viņš ir dzejnieks, dzīvē diezgan nepraktisks. Viņu aizrāvušas idejas, ko tai laikā pauda Kronvalds un Auseklis. Liekas, ka darinot Pietuka Krustiņa tipu, atturīgi un apdomīgi Kaudziši vienā otrā vietā būs domās kavējušies pie Kronvalda un

Ausekļa un vielu pa daļai patapinājuši no viņu sludināto ideju pasaules. Pietuka Krustiņa stiprā, bet tai pašā laikā arī viņa vājā puse ir runu teikšana. Tā kā šādas runas vienmēr bija savienotas ar iedzeršanu, tad arī pēdējo var uzskatīt par šo runu tiešu vai netiešu ierosinātāju. Ar laiku iedzeršana tapa ne tikai par paradumu, bet arī par vajadzību. Ar to Pietuka Krustiņš zaudē cieņu savā apkārtņē, un daudzi uz viņu noraugās pat ar nicināšanu.

Pietuka Krustiņu savā laikā varēja uzskatīt par vispusīgi izglītotu un izdarīgu cilvēku. Viņš ir skolotājs un dzejnieks. Tas ir labdarības biedrības priekšnieks, koŗa diriģents un ērģeļu spēlētājs. Goda mielastā kāds dalībnieks par Pietuka Krustiņa gara dāvanām saka: „Dažam nav viņu tikpat kā nemaz, bet citam, it kā šim pašam Pietuka Krustiņam, atkal bez ziņas. Viņam veicas viss! Te viņš runā bērēs vai citur kādā svētā brīdī par Jēzu tā, ka ir pašam birst asaras, un kad pēc tam dabū vien piesēsties ar citiem viesiem pie galda, tad rauj atkal, tāpat kā tagad, tādas dziesmas vaļā, par kuŗām ir miroņi smietos, ja dzirdētu. Es skaitu, ka viņš ir gudrs uz visām pusēm.“

Prātnieks par Pietuka Krustiņu saka: „Nu, Pietuka Krustiņš, kad grib, var gan taisīt lielas lietas.“ Ja apkārtējiem ir kāda lieta neskaidra, Pietuka Krustiņš vienmēr dod tiem vajadzīgo paskaidrojumu. Kad Ilzes bērēs izeļas bēriniem domstarpība par to, vai zeme griežas vai nē, Pietuka Krustiņš grib tūliņ sākt ar paskaidrojumiem, runājot par saules sistēmu, elipsēm, horizontu, zenītu. Bet neviens no apkārtējiem to nesaprot, jo visu viņu vienīgais zināšanu avots ir bībele, kuŗā nekur nav rakstīts, ka zeme griežas. Kad pēc pabeigtiem dievvārdiem baznīcas krogū saruma nonāk līdz bazūnēm un kad Prātnieks pārmet, kapēc bazūnes vēl neesot iegādātas un laistas vaļā, Pietuka Krustiņš viņam paskaidro par bazūņu reģistru ērģelēs un piemetina, ka viņa nospēlētā dziesmā šis reģistrs bijis ieslēgts. Viņš

arī izskaidro vārdu „villa“, bet patriotiskas runas beigās, ko tas notur turpat krogū, pat lieto vairākus mazāk pazīstamus izteicienus latīņu valodā.

Pietuka Krustiņš ir ļoti aktīvs un uzņēmīgs cilvēks ar visām sabiedriska cilvēka pazīmēm un īpašībām. Viņš viens pats noorganizē un vada goda mielastu. Viņš ir arī šā pasākuma programmas sastādītājs, programmas vielas sacerētājs un izpildītājs. Te viņš var būt arī stingrs noteikumu ievērotājs vai pat formālists. Kad mielastā ar runām grib piedalīties ārpus paredzētās programmas Švauksts un Drekbergis, Pietuka Krustiņš no saviem līdzgaitniekiem pieprasa „iepriekš iesniegt komitejas priekšniecībai uzrakstītas dispozīcijas par runas tematu un saturu līdz ar lūgumu par pielaišanu pie runāšanas.“

No Pietuka Krustiņa teiktām runām pretim dveš liels patoss; dažreiz runas pušķo arī gaŗi, daudziem svešvārdiem piesātināti teikumu periodi. Runu temati allaŗ cits caur citu jaucas un beidzot aizplūst universumā. Pietuka Krustiņa runām vienmēr ir patriotisks raksturs, vai arī tās ir ar patriotisma un ideālisma piejaukumu. „Ne sev, ne tev, bet savai tautai!“, bieŗi ir šo runu kvintesence. Viņa izteicienu: „Manš gods ir tautas gods, mana slava tautas slava un atkal otrādi“ ir pēc tam arī vēlāk atkārtojuŗi dažādās variācijās gan rakstnieki, gan arī politiski darbinieki. Pietuka Krustiņš visu, ko tas runā vai dara, cenŗas ietēŗpt īpatā ideālisma plīvurā. No ideālisma tas nekad neŗķīŗas. Kad viņš kopā ar Švaukstu mēŗnieku pacienāŗanas vakarā Irbēnos no pār-mēŗīgas stiprināŗšanās bija paguris un atradis nakts atpūtu turpat Oliņu kaņepēs, tas rītā no kaņepēm iznāk, atstāŗot pēdēŗjās lielu viļāknī, ar saviem manuskriptiem jeb „tautas mantu“ padusē, no kuŗas tas nebija ŗķīŗies pat visgrūtākā brīdī. Tikko izbrīdis no kaņepēm, lielās pagīŗās, sēstoties pie brokastu galda, tas lietpratīgi piedalās sarunās par „pestīŗanas ŗelastību“. Tāda paŗa rakstura ideālisma atziņu Pietuka Krustiņš pa-

rāda zirgu mainīšanas laikā Slātavas baznīcas krogū pēc pabeigtiem dievvārdiem. Kad Bisars, piesolot skolmeistaram savu sliktāku zirgu apmaiņai pret viņa labāku zirgu, grib vēl no Pietuka Krustiņa saņemt kādas piedevas, motivēdams šādu savu prasību ar to, ka mainīt bez piedevām esot tikai tāds puiku darbs, Pietuka Krustiņš noteikti atsakās no tādas piedevu došanas, paskaidrojot: „Nedz es gribu pielikt, nedz pieņemt, jo mums būs savu tautu atradināt no tās kaislības, kur ar mainīšanas darbiem grib dzīt peļņu. Viņus būs darīt vienīgi tik labpatikšanas dēļ.“

Ar šādu dzīves uztveri, Pietuka Krustiņš savai apkārtnei bija vairāk kā skolotājs. Viņa nemiera pilnā daba, jūsmošana par cēlām un augstām lietām nodereja par dzinēja spēku, kas spieda palikt neatlaidīgā kustībā vai darbībā ne tikai pašu Pietuka Krustiņu, bet tai pašā laikā ierosināja pašdarbībai arī daudzus citus. Kur Slātavas skolmeistars ieradās, tur ienesa zināmu dzīvību vai garu. Tas savā dzejnieka sajūsmā bieži centās apgarot arī daudzas gluži ikdienišķas lietas, jo gars ir galvenām kārtām tas, kas arī vienkāršām lietām piešķir skaistumu un padara tās vērtīgas.

Aktīvais vai darbīgais Pietuka Krustiņš, ar lielu interesi par daudzām un dažādām lietām un problēmām, dzīvē visumā atzīstams par pozitīvu faktoru, jo viņš dzīvi vienmēr uztur zināmā kustībā vai plūdumā un neļauj cilvēkiem sastingt un nogrimt vienmuļībā vai neauglīgā resignācijā. Pietuka Krustiņa klātbūte sabiedrībā bieži liekas būt lieka vai pat traucē. Bet, ja uzreiz šā tipa pietrūkst, tad drīz vien viņa trūkums sāk diezgan spilgti parādīties. Šā tipa nozīme un vajadzība dzīvē mazāk saskatāma no viņa klātbūtes nekā tad, kad viņa pietrūkst.

Latviešu starpā Pietuka Krustiņa tips nav nekāds retums, un mūsu kultūralajā, sabiedriskajā un politiskajā dzīvē šā tipa īpašību ietekme ir šur tur labi saskatāma. Viņā zinā-

mā mērā slēpjas tāpat mūsu tautas spēks, kā arī nespēks.

Cik teicami gleznotājam Brencēnam ir izdevušies vairāku citu *Mērnieku laiku* varoņu portreti, it īpaši Teņa, Ņeņča, Švauksta, Pāvula attēli, tik bāla un neizteiksmīga ir Pietuka Krustiņa ģimietne, kurā nav saskatāmas šā kustīgā jūsmotāja pamatīpašības. Tāpat kā pārējām *Mērnieku laikos* notēlotām personām, arī Pietuka Krustiņam piebaldzēni ir savā vidū mēģinājuši saskatīt kādu prototipu. Ja varētu būt runa par vairākiem prototipiem, tad visvairāk gan laikam Pietuka Krustiņu atgādināja Jaunpiebalgas Pēterā skolas skolotājs dzejnieks Ceriņu Pēteris. Šo rindiņu rakstītājs nogāja divas ziemas skolā pie Ceriņa, gadus divdesmit pēc mērnieku laikiem, un pēc tam pārcēlās uz citu pagasta skolu aiz tādiem pašiem apsvērumiem, aiz kuriem Anuža nodeva savu audžu meitu ne savā, bet kaimiņu skolā. Arī Ceriņu Pēterim iznāca ārpus skolas daudz dažādu darišanu un arī pie viņa skolēniem šad tad nācās, kaujoties ar miegu, ilgāk gaidīt vakara lūgšanu. Ceriņš bija dažādu pasākumu, kaut gan bieži arī nesekmīgu, ierosinātājs. Starp citu tas katru vasaru norā, skolas tuvumā, noturēja zaļumsvētkus. Kad es vēl negāju skolā, ļaudis bieži pieminēja kādu skolmeistara dēkaino braucienu uz Somiju, jo tur viņš bija uzstājies ar savu kvartetu, skandinot latviešu tautas dziesmas. Neviens nezinaja stāstīt, kādus panākumus kvartets Somijā guvis, tikai tas visiem bija palicis labā atmiņā, ka skolmeistaru atsūtījuši no „Piņņiem“ pa „štapīti“ (etapu), jo pašiem melpoņiem aprūcis ceļa naudas. Šo Ceriņu Pēterā dēkaino braucienu uz Somiju, lai tur populārizētu latviešu dziesmas, es atkal atcerējos, kad apmēram gadu pussimteni vēlāk, brīvās Latvijas laikā Reitera koris pirmo reiz viesojās Vakareiropā un kad Latvijas valdībai pēc avižu ziņām vajadzēja steidzīgi aizsūtīt korim 2000 latus, lai tam nenāktos atkārtot Ceriņu Pēterā kvarteta atgriešanās veidu mājās no svešām zemēm.

No tā laika manī ir stipri pavairojusies cieņa pret mana pirmā skolotāja piemiņu, kā vienu no pašiem pirmajiem pionieriem latviešu dziesmas populārizēšanā ārzemēs. Un tā kā es šai pašā laikā Pietuka Krustiņā saskatu diezgan daudz īpašību, kas tam ir kopējas ar Ceriņu Pēteri, tad ir gluži dabiski, ka manā izpratnē Pietuka Krustiņa tips ir pozitīvāks, nekā dažkārt par viņu spriež literātūras vēsturnieki un kritiķi.

Š v a u k s t s. No visiem *Mērnieku laiku* tipiem Švauksta tips ir vissarežģītākais un reizē ar to arī interesantākais. Švauksts nav gluži parasts cilvēks. Viņā var saskatīt labu daļu tīri psihopatisku elementu. Švauksts pa daļai atgādina Servantesa Don Kichotu, pa daļai arī Minhauzenu. Psihopatoloģijā viņam līdzīgus cilvēkus apzīmē par hipomaniakāliem. Maniakālu, mazākos apmēros hipomaniakālu jeb pusmaniakālu individu raksturīga pazīme ir, ka tie vienmēr atrodas pacilātā, bezbēdīgā garastāvoklī, mīl daudz kustēties un daudz runāt. Tiem vienmēr apziņā reizē ieplūst vairāk iedomu vai ideju. Maniakālie, tāpat hipomaniakālie ir aktīvi un uzņēmīgi, strauji slēdzienu pieņemšanā, maz apdomīgi vai pat vieglprātīgi. Tādi cilvēki mīl vienmēr atrasties citu cilvēku sabiedrībā, lai tur rastu izdevību bez apstāšanās runāt, rīkoties vai triekt jokus. Viņi piegriež lielu ievēribu savai ārienei vai vispārīgi ārišķībai, lai to tā vai citādi izceltu. Šiem cilvēkiem netrūkst arī viņu gaitā vai stājā zināma viegluma un daiļuma. Maniakālie resp. hipomaniakālie vienmēr atrod kādu līdzekli, ar ko savu ārieni izcelt un kustībām piešķirt vieglumu vai grāciju. Visas tikko minētās īpašības pa lielai daļai piemīt arī Švaukstam, un laba daļa no tām *Mērnieku laiku* lasītājam ir parādītas, kad tas pirmo reizi ierauga Švaukstu ceļā uz māju no Miķeļu tirgus, ko stāsta autori šādi apraksta: „Patlaban atskanēja aiz muguras negants svilpiens un ratu rībēšana. Prātnieks atskatījās atpakaļ un sacīja: „Švauksts nāk kā divi deviņi!“ Tai pašā acumirklī bija jau

tas braucējs viņiem blakus un apturēja pilnos rikšos ejošo zirgu uz pēdām.“ Tam seko Švauksta ārienes apraksts: „Mētelis un svārkis viņam stāvēja plaši vaļā, tā ka ļoti garā, baltā pulksteņa ķēde bija redzama visā garumā no pakakles līdz kabatai ar visiem spīduliem, kas tur bagātīgi klāt karājās. Ap kaklu viņam bija viegli apmesta gaļa, sarkana šalle, kurai gals stiepās tālu mugurai pāri. Viss pajūgs bija pašā augstākā un gandrīz pārāk augstā slātaviešu „modē“: gaišzaļie rati jeb vāgi jo augsti un lēzni par citiem, lokšņi tik augsti, ka zemākās riju priekšās nevarēja iebraukt, vai arī, kā paši slātavieši mēdz teikt: „grūda padebešus grumbās“. Zīgam ap kaklu zvārguļu virkne un segliņiem visos stūros pušķi ar izrobotiem misiņa skrituļiem; pie lencēm jeb slejām zīgam šķērsu pār muguru smagi misiņa važi, kur grožs cauri izvērts, lai neslīd zemē. Sēdekļi ratos apsegti ar tepīķi, no kuŗa apakšas skatījās uz abām pusēm kādi linu buņģīši kā čigānu bērni, un pret atzveltni viena vērsāda, kuŗas rāgi bija pārlaisti pāri. Pats varēja būt tā ap 23 gadus vecs, sprogainiem matiem, mazām ušiņām, ķīļa bārdu un sārta seju. Zirgu saraudams, viņš uzsauca: „Margin, Oļiņu fāter! fahren nu forveits nach krog“. To „margin“ viņš izrunāja caur nāsīm un tā, ka „r“ nemaz nebija dzirdams.“

Prātnieks, kas brauca kopā ar Oļiņu lēnākā gaitā, pēc īsas sarunas ar Švaukstu par tās dienas „āndeli“, skubina to braukt ātrāk uz krogu un tur aizņemt vietas arī viņam un Oļiņam, teikdams, ka Švauksts tikpat jau viņiem līdzā neizvārgšot.

„Efa! žū!“ Švauksts iekliedzās, grožus saraudams un pātagu pār pleciem uzplīkšķinādams, tā ka zirgs uz pēdām sāka iet pilnos rikšos un tā aizgāja vai kalns, vai leja.“

Ar šādu Švauksta, Prātnieka un Oļiņa sastapšanās aprakstu ceļā no Miķeļu tirgus uz mājām, Švauksta tips viņa galvenos vilcienos ir jau skaidri notēlots. Visā šā nemiera pilnā cilvēka būtē un rīcībā pāri visam dominē tas, ko vāciski apzīmē par „gross

heraus!“ Tur atspoguļojas lielmanība un straujums. Švauksts ir ļoti kustīgs. Sabiedrībā tas rada lielu dzīvību, raibumu un arī skaļumu. Viņš ir dažādu pasākumu ierosinātājs un līdzdalībnieks. Krogū Švauksts nāk ar priekšlikumu izvārit jēra zupu kopējām vakariņām. Pēc maltītes notiešāto jēru ādu un tauku ūtrupē Švauksts ir pirmais un arī pēdējais vairāksolītājs. Arī vairāksolīšanā viņš ir tas, kas šo procedūru padara interesantāku un solīšanu dzen uz augšu. Ilzes bērēs Švauksts ir dziesmu uzsācējs un stiprākais dziedātājs. Sēdot pie bērņu galda, viņš ar Oļiņu pārrunā tirgus lietas. Oļiņš stāsta, ka nomirējamai esot laba laime, jo kaujamo bērēm veicies labi nopirkt, tik labi, kā nebijis nemaz iedomāts. Tam seko ļoti raksturīga Švauksta atbilde: „Nopirkt var akurāt kaut kuņģā reizē punktum — vajaga tikai andeles gara.“ Un viņam — par „preisi štrunt. Finf rubel so vai so.“ Švauksts visur ir klāt, kur viņa kaimiņos kaut kas notiek vai kur divi vai trīs sapulcējušies. Sevišķi tirgū, baznīcā, krogū, godībās viņš nekad netrūkst. Sabiedrībā Švauksts ir liels mēļotājs un lielbnieks. Viņa fantazija vienmēr ir ar kaut ko nodarbināta: te viņš grib ierīkot līnu noliktavu Pērnāvā, te tas atkal stāsta, ka mērnika cienīgtēvs aizbraucis uz Ameriku, lai tur izmēritu kāda sveša ķeizara zemi. Tur viņš izracis tik daudz zelta un dimanta, ka ar tiem piebēris divi kuģus. Tagad mērniks braucot uz māju un uz Slātavu vilkšot dzelzceļu. Viņš Švaukstam rakstījis, lai tas braucot atkal atpakaļ no pilsētas, kur tas bija pārcēlies, un lai Slātavā nopērkot trīs desetiņas zemes, kur būvēt dzelzceļa piestātņi un pilsētu ar visādām noliktavām. Lai zeme maksājot ko maksādama „das ist schtrunt, aber mihr mus kaufen“, beidzot no tiec Švauksts.

Vēl lielāku kāpinājumu sasniedza Švauksta fantazija, kad viņš krogos un godībās stāstīja par goda mielastu, ko mērnika cienīgtēvs gatavojojot Slātavas un Čangalienas saimniekiem pēc zemes mērišanas darbu pa-

beigšanas. Daži ēdieni nākšot dzīva sudraba katlos, kuņģos ielikšot sausu vārāmo un izvārišot zupu ar gaisu vien bez ūdens un uguns. Beidzot aplaidišot apkārt zibeni un verdošo zupu atsūtišot šurp. Maizi cepšot sarkana stikla krāsni pie Kaspijas jūras un atvedišot vai ar smilšu jūras dampkuģi, vai ar elefantiem pa gaisu. Zaftes visu visādas spiedišot varizēji ar vilistiem somu stabulēs no rožu ogām un buksbauma koka vircēm Kapernaumā. Groks esot jau atvests krokodiļu pūšļos gatavs ar Nilupes zirgiem līdz kaligrafijai u. t. t., u. t. t.

Švauksta tips *Mērnieku laikos* tik sīki un plastiski aprakstīts, bez kādām pretrunām viņa notēlojumā, ka Kaudzišiem būs bijis kāds viņa prototips labi pazīstams. Sevišķu gleznainumu sasniedz šā tipa apraksts, kad Švauksts, kas no pilsētas bija atgriezies Slātavā, ierodas baznīcā un pēc tam baznīcas krogū, par ko lasām: „Pēc dziedātājiem ieņāca pa brītiņu ērgēļu kori Švauksts neganti čikstošiem zābakiem, sarkanu šalli ap kaklu virs svārkjiem, lielu vecu gardibeni uz rokas, mazu ceļinieka somiņu pie sāniem un baltiem čimdiem rokā, virs kuņģiem bija samaucis daudz gredzenu.“ Viņa izturēšanās baznīcā ir tāda, lai saistītu sev visas draudzes uzmanību. Šī izturēšanās sīki aprakstīta. Tikpat sīki aprakstīta Švauksta izturēšanās ceļā no baznīcas uz krogu, kā arī pašā krogū, nepiemirstot pat dažus šim tipam raksturīgus sīkumus viņa rīcības veidā, piemēram to, kā Švauksts dzer alu. Kad Prātnieks viņam piedāvā glāzi bairiņa, Švauksts it kā izbrīnījies, glāzi caur pengsneju uzlūkodams, jautā: „Was ist das? Schampanjer oder englisch portbihr?“ Tad viņš paņem glāzi un dzer „savādos, lielos malkos, pie ikkatra malka glāzi vilņodams jeb pagāzīdams, jo taisniem malkiem vien dzert izskatītos bauriski“.

Pārceldamies no laukiem uz dzīvi pilsētā, Švauksts bija solījies tur uzsākt plašāka vēriena tirdzniecību ar liniem, labību un citiem laucinieku ražojumiem. Kaimiņi, iebrukdami pilsētā, viņu bija tur redzējuši

gan kā bodes puisi, sētnieku, gan atkal kā kaļķu taisītāju un ķieģeļu pienesēju mūrniekiem. Beidzot Švauksts bija redzēts mežā slīperus jeb gulšņus tēšot. Cik strauji viņš savā materiālā vai sabiedriskā dzīvē slīdēja lejup, valodā un lielībā tas palika nemainīgs. Pārņācis atkal uz Slātavu un satiekot baznīcā Drekbergi un dažus citus savus agrākos līdzgaitniekus, Švauksts vairs negrib tos krietni pazīt. Kaut gan viņš kļuvis gluži nabags, tomēr turpina spēlēt lielu vīru un cēlu kavalieri. Līdzīgi Don Kichotam, vienkāršās laucinieces tas saskata dāmas un pasūtina tām vīnu, bet kungiem piedāvā cigaretes, cēli stiepdams tiem pretim cigarešu etvijū, kas izrādās tomēr tukša. Arī dāmām pasūtināto vīnu tas nespēj samaksāt un paliek krodzīniekam parādā rubli un deviņdesmit kapeikas. Švaukstam nav vairs arī kabatas pulksteņa ko ieķīlāt krodzīniekam, jo neskarta bija palikusi vienīgi gaŗā ķēde, kuŗas galš iestiprināts vestes kabatā. Tai pašā laikā Švauksts lūdz krodzīnieku pasūtināt viņam pasta zirgus, lai tas vakarā varētu aizbraukt uz savu „vasaras muižu“ vai „villu“, ar ko tas apzīmē savu apmešanās vietu zemnieku mājās krogus tuvumā. Pēc zemes izmērīšanas, māju iepirkšanas laikā Švauksts kalpo Prātniekam par pūisi. Ar šādu sava stāvokļa vai nodarbošanās apzīmējumu viņš tomēr nevar samierināties un tāpēc dēvējas par Prātnieka „virtshaftes fihleri“. Neievērojot savu neapskauzamo stāvokli, Švauksts turpina fantazēt par lielām lietām. Viņš pat ierodas pie muižas īpašnieka, lai iepirktu Prātnieka māju. Tur tas satiek Drekbergi, kas arī meklē iepirkt kādu māju. Lielkungs, redzēdams ar kādiem cilvēkiem tam darīšana, atrunā abus pirkt zemnieku mājas, bet ieteic gaidīt, kad nāks pārdošanā Slātavas un Čangalienas muižas. Uz Drekberģa jautājumu, kuŗu muižu Švauksts vēlētos pirkt, tas lepnī atbild: „Ich kaufe beide muischen!“

Braukādams pa tirgiem un berzēdamies starp dažādiem svešiem cilvēkiem, Švauksts ar laiku bija ielauzījies ar grūtībām runāt

vācu valodas žargonā. Vācu valodu tas cenšas runāt, lai izceltos starp citiem cilvēkiem, kas šo valodu neprata vai nerunāja, un lai ar to varētu ierindoties augstākā sabiedrībā. Šo Švauksta tieksmi Kaudziši vietām mazliet pārspilējuši.

Neievērojot sabiezinātās krāsas, kādām veidots Švauksts, un neievērojot dažas šā tipa dīvainības, viņš ir tomēr jāuzskata par reālu. Ja tādu Švaukstu, kāds notēlots Kaudzišu stāstā, dzīvē tikai retais dabū redzēt, tad cilvēki ar daudzām Švauksta īpašībām arī ikdienā nav reti. Pretēji Pietuka Krustiņam, kas ir latviešu cilvēks, Švauksts ir vairāk internacionāls tips. Bet arī latviešos viņš diezgan labi iederas, un arī tur tas var justies kā savās mājās. Dažādi, ar vieglu roku nodibināti pasākumi, kuŗiem trūkst stingrāka pamata, dižošanās ar lielu, kur īstenībā nekā liela nav, reālās dzīves aizstāšana ar tikamiem fantazijas tēliem, vajadzīgās apdomības un kritikas trūkums nopietnu praktisku vajadzību kārtošanā, rikošanās dzīvē pēc principa: „finf rubel so oder so“ vai pat pēc devīzes: „zehn tausen rubel so vai so — wie spitschk!“ — visas tās ir lietas, kas arī latviešu cilvēkiem nav gluži svešas un kas reizēm saskatāmas arī mūsu privātos vai sabiedrīškos pasākumos. Tās ir lietas, kas dažreiz kā uguņojums uz īsu brīdi apžilbina acis un iepriecina sirdis, bet kuŗas ātri izzūd, neatstājot pat pēdu vai arī atstājot vienīgi pelnus vai apsvīlušus pagaļes gabalus. Švaukstā viss ir pārspilēts, ne tikai negatīvais, bet līdzīgā mērā arī pozitīvais, kas pārspilējuma dēļ kļūst par negatīvu. Tā, piemēram, viņa aktivitāte jeb darbīgums, galvas nenokāršana arī vislielākās neveiksmēs vai grūtībās, uzņēmība, izdomas bagātība, — tās visas ir labas īpašības, ja tās cilvēkam ir piešķirtas ar mēru. Bet Švauksts cieta no to pārmērības, ne tikai cieta, bet savu dzīvi arī izputināja, paceļoties tanī ne augšup, bet slīdot vienmēr dziļāk lejup. Ļaunuma īpašību, kas būtu vērstas pret citiem cilvēkiem vai ko citi cilvēki uztvertu

kā ļaunumu, Švaukstam nav. Ja apkārtējie uz viņu noraudzījās kā uz vieglprātīgu cilvēku vai ākstu, tad ļaunu prātu neviens uz to tomēr neturēja.

Tāpat kā citiem *Mērnieku laiku* tipiem, piebaldzēni meklēja savā vidū arī Švauksta prototipu. Viņi drīz vien to arī atrada. Uz zīmētais Švauksts ar to nebija apmierināts un protestēja pret neslavas celšanu gan vārdiem, gan arī rakstiem. Tūlīt pēc *Mērnieku laiku* parādīšanās tautā viņš aizsūtīja *Baltijas Vēstnesim* atsaukumu, kas minētā laikrakstā iespiests 1880. g. un kas skan tā: „Būs ievērot! Daudz tautiešu maldās, šķizdami to Kaudzītes Matīsa romānā *Mērnieku laiki* būdāmo Švaukstu manu personi esam; bet ar šo apliecinu Es: Es vis tas neesmu. Punktum! Vecpiebalgā. Treidīts.“ *Mērnieku laiku* Švauksts bieži lieto iespraustus vārdus, kā „akurāt“, „punktum“ u. t. t. Atsaukuma galā piekabinātais „punktum“ piebaldzēniem nodereja par lieku pierādījumu, ka viņi Švauksta prototipa uzzīmēšanā nebija maldījušies.

Ķencis. Ja *Mērnieku laiki* starp latviešu grāmatām izceļas ar sevišķu humoru un daudzu kōmisku situāciju tēlojumiem, tad Ķencis ir galvenā figūra, kam pienākas vairāk kā citiem šīs stāsta īpašības nodibināšanas gods. Ir mākslots kōmisms, ir arī dabisks kōmisms. Pēdējais izriet no pašas kōmiķa dabas. Tādiem dabiskiem kōmiķiem no Dieva žēlastības pieskaitāms arī Ķencis. Arī pati viņa figūra ir kōmiska. Stāsta autori gan neko nemin par Ķenča ārieni, izņemot piezīmi par viņa degunu, kas bijis plats un plāns, un, ja uguni turējuši otrā pusē, degunam spīdējusi gaisma cauri.

Ķencis parādās uz *Mērnieku laiku* tipu skatuves krogū kā jēru kāvējs. Slātavieši un čangalieši, dzīdami no tirgus uz māju jērus, bija nakts atpūtā apmetušies kādā krogū un nolēmuši nokaut kādu jēru, lai visi kopā pamielotos ar Švauksta ieteikto jēra gaļas zupu. Čangalietis Pāvuls ieteic jēra nokaušanu uzticēt viņa pušelniekam Ķencim, kam viss

pārlietu viegli mirstot. Ķencis tam nepretojās un, izkozdamš bulkai pakavam līdzīgu gabalu, noteic: „Lai tik dod šurp, tad redzēs, kā kājas nospirinhās.“ Švaukstam pa tām starpām saslīgst zirgs ar vīvelēm, kuŗas Oļiņam nākas apvārdot. Ķencis pa to laiku divi jēriem novelk ādas kā tāsīs, ar savu izturēšanos parādīdams darāmā darba svarīgumu.

Ķencim nav daudz tādu zināšanu, kādas iegūst lasot grāmatas, izņemot, varbūt, tās, ko tas piesavinājis, mācoties katķismu un bībeles stāstus. Bet viņam pašam ir sava dzīves gudriba, kas redzama no tā, kā Ķencis notikumus novērtē, kuŗos tam nākas līdzdarboties. Kad slātavieši un čangalieši, taisīdamies ēst vakariņas, sanes savas ceļa nastiņas no stadula krogus istabā jeb stoikā, Bisars ieminas, ka būtu jānomazgā rokas, jo visu dienu esot strādāts ar lopiem. Ķencis turpretim atzīst, ka: „Uz ceļa rokas mazgāt ir lielākā muļķība! Jo mazgā, jo salst!“ Strīdū par aitu dzīšanu izceļas stadulā kautiņš starp slātaviešiem un čangaliešiem. Tumsā arī Ķencim nākas saņemt dažus spēcīgus belzienus pa pakausi. Tomēr Ķencis paliek arī kautiņa laikā aukstasinīgs un lietišķīgs: atcerēdamies sava vezuma saturu, viņš uzsauc savam pušelniekam, kas kāvās aiz rātiem stadula otrā pusē: „Pāvul, glāb tik mučiņu, lai neizsit spundes!“ Pēc izkaušanās, mieram iestājoties, viņš atzinīgi un pat ar zināmu sajūsmu izteicās par savu pretinieku, no kuŗa tam nācās saņemt belzienus: „Tavu šmaugu sitēju, kad tāds pulkā, tad par čigāniem nav ko bīties!“ Pēc kautiņa vecākie celinieki sāka kaušļus norāt un kaunināt, teikdami, ka viņi esot jau piedzīvojuši sirmus matus un tāpat esot braukuši pa laukiem, bet visur tikuši ar labu cauri, bet tagad ko nu kuŗš esot dabūjis? Ķencis, savu šķībi nosisto degunu iztaisnodams, mierīgi nosaka: „Nu, bez kaušanās jau pasaule nevar pastāvēt!“ Ķencis ir liels dzīves praktiķis, kas atrod izeju katrā samezģlojumā. Izejot stadulā apraudzīt zirgu, viņš tur ie-

rauga aunu, ko Švauksts ar Prātnieku bija atraduši nobeigušos Svērteļa vezumā un pieslējuši pie Ķencā zirga siles. Ķencis, domādams, ka kustonis piegājis pats pie siles, to dzen nost, pasperdams aunam ar kāju, tā ka tas apvelas un nokrīt. Kad viņš aunu šveces gaismā aplūko tuvāk, tas izrādās jau sastindzis. Ķencim tas ir liels pārsteigums, un viņš iesaucas: „Ak tavu traku spērienu! Sastindzis tūliņ kā rags!“ Slātavieši un čangalieši nospriež, ka pēc likuma, ja kāds aunu nosperot, tam tas esot jāsamaksā un jāpatur. Ķenci šāds lēmums neuztrauc ne mazākā mērā, jo tam esot viena alga, vai dzīvs auns, vai beigts, jo uz to pašu pilsētu aizejot dzīvie, kur beigtie. Iegrūdīšot vien labi stiprā sālī, un nepazīšot ne velns. Labāk viņš uz māju vedot beigtu aunu nekā dzīvu, jo tāds tik spārdoties kā pagāns. Kad slātavieši un čangalieši pēc kauņas stadulā dodas atkal ceļā un, mājām tuvojoties, drīz taisās šķirties, tie cits citam piekodina, lai par visu notikušo nekur tālāk nestāstot. Tam arī Ķencis pievienojas teikdams: „Dievs lai pasarg no tāda trakuma, ja, mērnieku laikiem nākot, mēs ar naidu šķirtos.“

Ķencis ir ne tikai atjautīgs, bet arī izdarīgs cilvēks. Tāpēc viņam uztic dažādus pienākumus un starp citu to ievēl goda mielasta komitejā, un pašā goda mielastā tam uztic kārtības priekšnieka amatu. Ķencis pilda viņam uzticētos pienākumus ar izpratni un lietīšķību. Tur, kur viņš jūt savus spriedumus pietiekami pamatotus, tas stingri pastāv pie sava un savu autoritāti nekur nekautrējas parādīt. Turpretim, kur Ķencim tādas pārliecības trūkst un kur viņš ierauga kādu citu autoritāti izeļamies pāri citu spriedumiem, tas bez iebildumiem to atzīst un rikojas pēc tās norādījumiem. Goda mielasta komitejai radās domstarpība jautājumā, vai mielasta atklāšanas runai vajadzētu

sekot vispārīgai galda dziesmai, kā to proponēja Pietuka Krustiņš, vai arī tai vietā vajadzētu dzert groku, ko ieteica Bisars. Balsojot par šo jautājumu, ar balsu vairākumu pieņēma Pietuka Krustiņa priekšlikumu. Pēc balsošanas Ķencis, rādot uz Pietuka Krustiņu, Bisaram teic pamācītāja balsi: „Tādi jau, puikīņ, arvien šādas lietas zinās labāk nekā mēs. Kas zina, kādos skandālos jau tāds, kā sacīt jāsaka, nav bijis iekšā.“ Bet Bisars ar groka dzeršanu neatlaižas un domā, ka tai katrā ziņā jānotiekot priekšdancošanas. Bet groka dzeršanas un dancošanas lietā Ķencis apzinās savas autoritātes svaru, un tas saka: „Pēc groka dancošana nevedīsies vairs kārtīgi, jo tad, kā sacīt jāsaka, visi ies cits caur citu.“ Kad Svērtelis piemetina, ka, dancojot sakarsuši, nedrīkstēšot groku dzert, Bisars to apstrīd, piebilstot, ka siltu varot droši dzert kaut kuņā brīdī. Ķencis šo Bisara iebildumu pārliecinoši atspēko, aizrādot, ka diezin vai groks vairs būšot, kā sacīt jāsaka, silts, jo viņš esot atvests jau gatavs krokodīļu pūšļos ar Nilupes zirgiem līdz kaligrafijai.

Goda mielastā paguva nodziedāt tikai dažus šim gadījumam sacerētās dziesmas pantus, kas varēja atbilst mielasta kāpostu ēšanas daļai. Bet, tā kā dārgo ēdienu mielastā nebija, tad Pietuka Krustiņš teicās atstājis citus pantus ar nodomu neizdziedātus, kas bijuši paredzēti dārgo ēdienu ēšanas laikam. Mielasta dalībnieki ļoti nožēloja, ka nedaubūjuši visu dziesmu izdziedāt. Daži jautāja, vai nevarētu visu šo dziesmu norakstīt un svētku dalībniekiem izdalīt piemiņai. Ķencis domā, ka tas būtu lieks darbs un vēltīga papīra tērēšana, jo, kā viņš saka: „Šī diena, puis, paliks piemiņā arī bez dziesmas norakstīšanas, jo kas liels bijis, tas, kā sacīt jāsaka, liels paliek tāpat no sevis uz visu mūžu, lai vai raksta, vai neraksta.“

(Beigas nāk. burtņīcā)

C H R O N I K A

VECA LAIPA JAUNĀ DZĪVĒ

Kāda skolotāju sanāksme pag. gadā man deva atgādījumu pieskarties kādam jautājumam, kas īpaši nozīmīgs ir skolas dzīvē, bet kam arī citi tautas slāņi nevar paiet vienaldzīgi garām, sevišķi tagad trimdas apstākļos. Domas, proti, grozās ap to, kā uzturēt mūsu tautā kultūras kontinuitāti, smejot no pagātnes tās spēku rezerves, kas tur atrodamas, un veidojot kuplāku mantojumu tām audzēm, kas nāks aiz mums. Bet bez šīs kontinuitātes, laika ziņā, domāju, mums visiem spēkiem jāgādā arī par kontinuitāti telpā, dzēnoties pēc tautas vienības, kur, izmētāti un izklaidā dzīvodami, drīz vien varām sadrūmstāloties.

Šinī sakarā mums ar godbijību jāiedomā mūsu priekšgājēji, senču paaudzes. Cik viņu nopelns liels mūsu dzīves veidošanā, varam noprast jau no tā vien, kad salīdzinām dzīvi mūsu tēvzemē ar dzīvi kaimiņu zemēs. Nebija taču tā, ka mūsu teritorija pēc dabas būtu bijusi bagātāki apveltīta nekā citi apvidi mūsu tēvijas tuvumā, bet visi taču zinām no pieredzes, ka mūsu dzīvē bija krietni lielāks uzplaukums. Tas nebija radies nejauši, bet dibinās uz latvieša dziņu pēc progresa un viņa neatlaidību darbā.

Arī Latvijas ikdienā varējām redzēt tradīcijas lielo varu, jo kultūras līmenī arī vēl pēdējā laikā bija starpība starp apvidiem, kur bija vai nebija darbojusies Brāļu draudze; tāpat atkarībā no labām skolām, no krietniem paraugiem sabiedriskā dzīvē un saimniecībā. Ilustrācijai lai noder sīks piemērs. Rīgas jūrmala mūsu laikos savu pārtiku guva tikai pa daļai no vasaras viesiem; cits un ne mazāk ievērojams saimniecības balsts bija jūrmalas zemeņu dārzi. Bet zemeses tai apvidū jau sen bija sācis kultivēt kāds tālredzīgs stacijas priekšnieks Asaros vai Mellūžos. Un pēc viņa parauga tagad zemeņu dārzs dažam jūrmalniekam derēja eksistences nodrošināšanai. Bez agrākā parauga tas tā vis nebūtu. Ar citām, arī daudz lielākām lietām, tas ir tāpat, un it īpaši garīgā laukā. Tagadējā paaudze, vai viņa to atzīst vai neatzīst, balstās uz pagātnes pleciem. Lūk, kālab ir svarīgi ar pagātni uzturēt nepārtrauktu sakaru jeb kontinuitāti, lai no šīs pagātnes varētu uz mums iedarboties reiz atrastās un pārbaudītās pozitīvās vērtības.

Tēvu tēvi laipas lika,
Bērnu bērni gājējini,
Tā, bērniņi, laipojiet,
Ka pietika mūžīgam.

Šī tautas dziesma, vai viens no tās variantiem, ko Hupelis mums ir uzglabājis no 18. gadsimta, liecina, cik augstu arī tauta pati vērtē kultūras kontinuitāti.

Nu ir jautājums, ko varam darīt šīs kontinuitātes nostiprināšanai par labu. Tur, kā viegli saprotams, pirmais vārds pienākas skolai, un mūsu dienu apstākļos vairāk kā jebkad. Arī senāk skola bija tā vieta, kas šķetināja kultūras pavedienus; bet senāk, arī tēva sētā atgriezdami, topošais cilvēks uzsūca savas tautas kultūru, jo skolā un dzīvē bija lielāka vai mazāka viengabalainība, kas bērnam sagādāja cietzemi zem kājām. Trimdas apstākļos, kur nometņu apdzīvotāji ir no savas tradicionālās dzīves izsakoti, par tādu viengabalainību nevar būt runa. Un nometņu ēnas puses iedarbojas visdrīzāk uz jauno, nenobriedušo paaudzi, kas ir visjūtīgāka un visvārigāka. Jo vairāk tad jādāmā par pretlidzekļiem, kas jaunatnei nodrošinātu pilnīgu gārīgu dzīvi un uzturētu sakarus ar tautas pagātni un viņas kultūru. Šinī sakarā pelni ievēribu un cieņu visi tie pasākumi, kas sev par mērķi sprauž jaunatnes pasargāšanu no truluma un viņas iesaistīšanu augstākās interesēs. Skola no savas puses varēs šos centienus veicināt, uzsvērdama īpaši tos priekšmetus, kur tautas gars un tautas kultūras ceļš paužas vispilnīgāki, proti, tautas valodu, literatūru un vēsturi. Bet gribētu te pasvītrot lielo nozīmi, kādu šinī lietā iegūst pareizi ievirzīta dziesmu mīlestība, ir reliģijas laukā, ir visos citos dzīves novados.

No vienas puses te jānoraida iesakņojies uzskats, kas reliģijas mācībā redz tikai mācības priekšmetu starp citiem mācības priekšmetiem, par kuŗu lai rūpējas attiecīgais aroda skolotājs un par kuŗu viņa kollegām nav nekādas daļas. Tas nedrīkstētu tā būt, jo šē lieta vislielākajā mērā grozās ap skolnieka audzināšanu, ap viņa ētisko personību, kuŗā ieinteresēta ir visa skolas saime un arī sabiedrība. No otras puses tāds stāvoklis neatvairāmi prasa, lai reliģijas mācība nepastāvētu kādā kailu datu piesavināšanā, bet varētu šādā vai tādā veidā tikt auglīga arī skolā un mājā. Šī prasība skubina ticības mācībās lielāku vēribu nekā līdz šim piegriezt garīgai dzejai. Lai neviens te neaizbildinās ar skolnieku pārslogošanu. Tāda, tiešām, ir noraidāma un nosodāma, bet tā šinī gadījumā nemaz nedraud, ja ar reliģijas vielu rīkojamies kā prātīgi nama turētāji. Daudz kas, ko senāk kalšus iekala, nemaz nav

jāmācās, daudz kas, ko garī, gudri un garlaicīgi izskaidroja, izskaidrošanas nemaz neprasa, kā daža no Jaunās derības līdzībām, kas, ar izskaidrojumiem neatšķaidīta, sasilda sirdi jau pirmskolas audzēkņim. Agrāk, kad es gāju pagastskolā, tātad priekš 66 gadiem, mums bija no galvas jāiemācās visi Jēkaba dēli: Rubenis, Simanis, Levis un citi, tāpat tituli visiem Vecās derības rakstiem pēc kārtas: 5 Mozus grāmatas, Jozusu grāmata etc. Ne tas ir viegli, ne tas kādam ir vajadzīgs. Vecās derības rakstus pēc kārtas minot, kas zina, vai arī dažam teologam nebūs jāapmulst. Un ārpus klases šīs ar pūlēm un bēdām piesavinātās zināšanas nekur nevar lietot. Tad nu tādas neauglīgas lietas sašaurinot, varam atrast laiku, lai piekoptu garīgo dziesmu un dziedāšanu.

Dziesma ir laba jau tai ziņā, ka tā nāk palīgā atmiņai. To rāda Vecā Stendera piemērs. Stenders dus jau kādu 150 gadu, bet viņa bībeles stāstiem pieliktie pantiņi vēl šur un tur dzīvo tautā un rakstniecībā, tā pantiņš: Nāciet, bērni, šurp ar bariem. Bet ne tas vien ir svarīgi, ka dziesmas forma mums palīdz kādu saturu iegaumēt, svarīgi ir arī iespēja šīs iegūtās mantas lietot. Dziesmu var dziedāt. Var to darīt klasē un tā klasi stiprāki vienot savā starpā. Bet dziedāt var arī rīta lūgšanā, tad apvienojot visu skolas saimi. Kā tas citādi skan, kad vārdi nav jāaska priekšā vai jāsemeklē grāmatīnā, bet kad tos, no galvas zinādami, brīvi dziedam! Man liekas, ka vienbalsīga dziesma savā skaistumā šobrīd par maz tiek atzīta. Dziedāšanas māksla kā tāda top kāpināta ar sōlistu un koru palīdzību. Senāk darbs un mūža gaitas vijās kopā ar dziedāšanu, tagad sāk valdīt izolācija. Vienbalsīga dziedāšana, piekopta skolā un arī reliģijas stundā, varētu te derēt par mazu korrektīvu. —

Būs bērnam, varbūt, grūti to atstāstīt mājās, ko viņš skolā dzirdējis un mācījies, bet mazu dziesmas pantiņu viņš vecmāmiņai droši varēs pateikt vai nodziedāt. Šis pats pantiņš viņam būs parocīgs arī māju dievvārdos vai draudzes dievkalpojumā. Tā, domāju, garīgā dzeja var būt auglīga, var būt laipa starp skolniekiem savā starpā, bet arī laipa, kas vieno skolu ar audzēkņu sētu un plašāku draudzi. Tāda vienības saite pelnī kopšanu. Sagaidāmi gan ir kādi iebildumi. Pārslugošanu mēs kā nedibinātu jau noraidījām, bet, varbūt, atsauksies uz skolotāja neizkopto mūzikalitāti. Mūsu atgadījumā tomēr nav runa par kādām augstām maksas prasībām, bet par tādām, kas iespējamas katram arājpuisim. Tik daudz varēs sagaidīt arī no skolotāja, vai nu viņš māca reliģiju vai citu kādu priekšmetu. — Svarīgāks varētu būt iebildums, kas dibinās uz trūkumiem garīgajā dzejā pašā. Nav ko brīnīties, ka viena daļa garīgo dziesmu, piederēdama mūsu rakstniecības sākuma laikmetam, ir dažā ziņā kļūdaina. Lieta tomēr nav tik ļauna, kā to bieži

vien domā. Nemsim jaukākos dzejoļus mūsu šīs dienas daļliterātūrā un jautāsim, vai ir domājams, ka tie pēc divi un trīs simts gadiem tiks ar sajūsmu lasīti. Domāju, ka pa to laiku būs grozījusies dzīve ar ieražām, būs veidojusās citas maksas formas un arī valoda ieguvusi citu izskatu. Ik dienas cilvēks, kas zina, tad vairs neķers ne pēc Raiņa, ne Skalbes, bet patstāvīgāki gari, kas māk čaumalu atšķirt no kodola, vēsturiskām pārgrozībām par spīti arī tad varbūt uztvers to, kas šodien sacerējums ir paliekams un jauks. Ar tādu pat mērogu varēsīm pieiet senāka laikmeta garīgai dzejai.

Nav jau arī šī dzeja tik zema līmeņa, kā to iedomājas cilvēks, kas nepazīst valodas vēsturi un visu apspriež pēc šīs dienas mērauklas. Firekera dziesmas ir arī, pat tīri tehniski ņemot, tik pilnīgas, ka dažs jaunlaiku sacerējums nevar viņām blakus stāties. Šinī sakarā būtu uzsvējams, ka vecās dziesmas vai šo dziesmu strofas, ar labu izlasi izraudzītas, var noderēt literatūras skolotājam viņa darbā, ilustrējot mūsu rakstniecības senākos laikus. Var noderēt arī valodas mācībā, sniedzot piemērus, kas raksturo kādu agrāku pakāpi valodas attīstībā.

Par šiem agrākiem laikiem runājot, varēsīm uz klausīt Virza domas. Virza pats, kā zinām, bija franču dzejas skolā izsmalcināts moderns dzejnieks, bet lūk, ko viņš saka, mūsu literatūras sākumus aizstāvēdams pret nedibinātu nonicināšanu. Uzsveris, ka „neizpētījis līdz galam kādu no latvisko tautu literatūrām“, latviešu literatūras apspriedējs esot bez ieroču, viņš turpina:

„Caur to arī notiekas vislielākās kļūdas un sevišķi pie mūsu senā literatūras laikmeta novērtēšanas, kaut gan par viņu mūsu literatūrvēsturnieki visvairāk rakstījuši. Ir mums kāds rakstnieks Braže, kurš bijis Liepājas mācītājs pagājušā gadu simteņa vidū. Viņš sarakstījis dārzniecības pamācību jaukā Georgiku valodā. Vai tas nav interesanti literatūras vēsturniekam, ja viņš atrod Virgila pēdas tik agrā mūsu literatūras vēstures laikmetā? Ja mēs uzartu ar gudru erudīcijas arklu nevien mūsu veco, bet arī jaunāko latviešu literatūru, mēs nāktu pie vispamācošākiem slēdzieniem. Viens no viņiem būtu mums ne visai glaimojošs. Viņš skanētu: mūsu literatūras sākumos ir darbojušies vīri, kuri dažreiz bijuši mazāki par mūsējiem talanta ziņā, bet dažreiz pārāki par tiem garīgā un citā kultūrā. Ja mēs gribam šo to mācīties pašu mājās, tad viens no skolas soļiem ir tur, divi simti gadus atpakaļ. Salīdzinot ar tiem laikiem, mēs esam drusku dekulturnējušies.“ —

Autors, par kuŗu Virza te runā, ir Nīcas mācītājs Braže, Viņa grāmata Kā Palejas Jānis savu būsānu kopis, priekš vairāk nekā 100 gadiem iznākdama, tēlo zemnieku dzīvi un darbu interesantā

veidā un brīnišķīgā valodā. Virza šo grāmatu pa labiem gabaliem zināja no galvas. Bet varam iet gadu simteņus vēl tālāk atpakaļ. Arī Manceļa Desmit sarunas un pa daļai viņa Postilla īpatnējā latviešu izteiksmē var sacensties ar mūsu laiku autoriem. Par senajām dziesmām arī ir dažs labs vārds sakāms, ja tām pieiet ar gaumi un izvēli, bet nekritiski jau nevaram uzņemt arī šīsdiēnas sacerējumus. Bez tam neesam spiesti garīgā rakstniecībā aprobežoties ar pirmsākumiem. Ir bijis pieaugums arī te, un skolai tas būtu uzskatāms par nopelni, ja tā pašķir tautā ceļu jaunām, vērtīgām dziesmām. Bet labi būtu, ja skola skanētu aiz dziesmu mīlestības. Bez tādas dziesmu mīlestības un dziesmu prieka arī tehniska balss un dzirdes vingrināšana nenasniegs mērķi, bet arī dziedāšanā skolotājam darbs labāki pašķirsies, ja citi priekšmeti viņam būs nākuši palīgā.

Bet vai ar dziedāšanu lai saistītos tikai reliģijas mācība? Nebūt nē! Pie reliģijas bija jāpāstājas tāpēc, ka reliģijas mācība audzētni taču grib ievadīt draudzes dzīvē, un pie šīs draudzes dzīves dziesmu dziedāšana pieder kā neatņemama sastāvdaļa. Ļoti dažādiem priekšmetiem var dziesmu prieks būt par vēlamu pavadoni. Domāsim, piem., par dzimtenes mācību un dabas zinātnēm, īpaši, zināms, par tēvu valodu. Dziesma, visvairāk tautas dziesma, te piešķirs mācības vielai skaistumu un palīdzēs to saistīt atmiņā. Vecais Stenders stāsta, ka Vārenbrokas skolā, kas pēc viņa ierosinājuma nodibināta, skolnieki no sākuma nākuši ne labprāt, bet, kad Stenders tur ievēdis dziesmu rotaļas, tad skolā uzreiz radusies spīrgta dzīvība. Tā arī tagad mazajā pasaulē dziesma, pareizi izraudzīta, vairo audzēkņu prieku. Varēs to arī izmantot rotaļās un dziedāšanā skolnieku vakaros. Bet bez tam šī dziesma varēs būt atmiņai atbalsts un mācāmāi vielai ilustrācija. Domāsim, piem., ka klasē lasām aprakstu par pavasari. Par dabas spēkiem runādami, kas paužas, pavasarim nākot, mēs varam lietā likt dziesmas, kas ir brīnišķīgas ar savu jaukumu, bet arī tik raksturīgi tēlo apskatāmās norises dabā, ka pārrunājamiem jautājumiem tie gūst konkrētu apgaismojumu un dziļāk iegulst atmiņā, jo kāpina interesi. Bet bez intereses atmiņa ir nevarīga.

Vēl plašākas ir iespējas ar tautas dzeju pušķot mācības vielu, ja runa ir par dzīvo dabu, jo mūsu tauta, sakņodamās lauku dzīvē, stāv dzīvīvajai dabai sevišķi tuvu, un šis tuvums kā dabas mīlestība izpaužas neskaitāmās dziesmās, kas mūsu dzimtenes dabu grezno kā rasas lāses saulainā rītā. Par ķēniņu Zālamānu ir stāstīts, ka „viņš runāja trīs tūkstoši sakāmvardu un viņa dziesmu bija tūkstoš un piecas. Un viņš runāja par kokiem, no ciedru koka uz Libanus sākot līdz izapam, kas pie sienas ļaugs, un viņš runāja arī par lopiem un par putniem, un par tārpjiem, un par zivīm.“ (L.

Ķēn. gr. 4,32 — 33.). To var burtiski attiecināt uz latviešu tautas dzeju; tikai dziesmu skaits gan ir lielāks nekā tūkstoš un piecas. Bet ciedru vietā droši varam likt savus ozolus, jo brašiem vīriem, ap goda galdu sēdot, taču bijis jāizdzied 12×12 Goda dziesmu. Un vai sīkām būtēm nav piegriezta vēriba? Cik nav dziesmu, kas runā par smalko smilgu, kas stāsta, ka zaļa zāle gauži raud etc.? Bet zivis un tārpji? Putni gaisā? Man šķiet, ka vajag tikai uzdot šo jautājumu, un atbilde būs katram pie rokas, jo „tārpiņš vērpj zīda diegu zeltītā ratiņā,“ circeņis sauks blusai vedības etc.

Tātad varam gan no pagātnes ko smelties un pie tam mantu, kas nav smagi nesama. Ja tad nu vēl atgādinām, ka trimdā derētu saglabāt arī atmiņas par tēvzemi un dzimto sētu, tad, bērniem pārstāstot un paglabāšanai uzzīmējot, būsīm atraduši ceļu, pa kuŗu iedami, varam vecas vērtības izmantot jaunos apstākļos, kur mums tās sevišķi vajadzīgas. Bet īpaši gribētu nobeigdam vēl reiz pasvitrot, ka nedrīkstam novārtā pamest vienbalsīgo dziedāšanu, kas katram dod iespēju aktīvi piedalīties kultūras mantu lietošanā.

Prof. L. Bērziņš

PASTĀSTI

Eslingenas kolonijas vadība rakstnieku dienās 1946. gada augustā izsludināja pastāstu sacensību. Tās noteikumi paredzēja, ka tēlojumā darbības fonā jābūt mūsu tautas liktenīgajiem pārdzīvojamiem kopš pēdējā kara sākuma. Pēc tam Latviešu Ziņās bija ievietots Viljama Mārča pastāsts Billa acis, kam, tā sakot, bija jābūt iesūtāmo darbu paraugam. Tas bija it kā noveles paveids, kas sava īsuma dēļ aptver kāda notikuma vienu momentu ar nedaudz personām. Šāds „short story“ ir ļoti populārs rakstības veids Anglijā un Amerikā, bet mums līdz šim nav labu šāda tēlojuma paraugu. Latvijas patstāvības pēdējos gados gan tādu rakstības veidu sāka populārizēt, radās arī ne visai laimīgi izvēlētais nosaukums „pastāsts“, bet nekādu panākumu tam nebija. Iznāca arī pāris pastāstu grāmatu. Ar šo žanru latviešu rakstnieks un lasītājs no jauna sadūrās Eslingenā izsludinātā sacensībā. Darbu sacensībā bija ienācis labs daudzums.

Tagad, kad trīs no šiem darbiem publicēti presē, varam tos aplūkot kritiski, un, diemžēl, tajos saskatāms par daudz nepilnību. Sacensības nolūks bija, lai šos darbus pārtulkorus varētu ievietot angļu un amerikāņu periodikā, tā iepazīstinot lasītājus reizē ar mūsu rakstniecību un mūsu tautas trāģisko likteni pēdējā kara laikā.

Iespējamie darbi rāda, ka šim nolūkam kalpot tie nespēj. Šķiet, autori par daudz centušies pēc idejas. Abos labākajos darbos — Dzeltenajā zidautā un Ārstā — latvieši tēloti pozitīvi, vācieši negatīvi —

pret ko tad viņi citādi cīnītos. Ja Dzeltēnā jidautā saturs koncentrēts ap vienu notikumu, tad Ārstā un Līdzjūtības robežas tiek īsā stāstījumā iespīestas vai visas mūsu tautas bēdas — sak', lai tad nu šis mazais gabaliņš pastāsta visu, kas sakāms. Tā arī situācijas ir samākslotas un nemotivētas.

Dzeltēnā jidautā, autore Irma Liepsala, darbība notiek Latvijā tai laikā, kad vācu fronte jau sabrūk. Vācu žandarmi spiež latviešu zemniekus iet mežos gūstīt vācu armijas dezertierus. Tā agrā ritā Mārtiņš atvadās no jaunībā iemīlētās Rutas, tagad viņa brāļa sievas, un dodas uz mežu līdz ar citiem latviešiem un vācu žandariem. Stāstīta beigas ir bēdīgas, bet tās nekādi nevar saukt par traģiskām vai lielām. Vācu dezertieri nav vairs intereses centrā, bet Mārtiņš sastop savu vecāko brāli, kas jau divus gadus slapstās mežā, un kuŗu visi skaitīja par nošautu. Vācu žandarmu un latviešu meža brāļu apšaudīšanās laikā nejauša lode ķer Mārtiņu, un viņš mirst. „Un koku ēnas pavakara saulē izstiepušās un sakrustojušās kā senlaicīgi kaŗa šķēpi un āvas.“ — Kādēļ šāds liela varoņa gals? Mārtiņš bija nejauši te mežā ienācis vienīgi vācu pavēli pildot, ne savas gribas, ne vajadzības, ne arī kādas savas pārliecības dēļ kā viņa vecākais brālis. Viņš mirst nejaušas lodes ķerts, tas ir nelaimis gadījums nevis varonība vai traģēdija.

Otrs godalgotais stāstiņš Ārstis, autors Hugo Purīns, ir labi sākts, bet ar nemotivētām beigām. Sauris tāds: Rīgas pēdējās dienas 1944. gada oktōbra sākumā. Kaŗa slimnīcā, kuŗas galvenais ārsts ir kāds vācu kapteinis, rit strauji darbs un operācijas nepārtrauc pat gaisa uzbrukumu laikā. Pēkšņi slimnīcas galvenais ārsts ievēd kādu pacientu, tikko nogāztās krievu lidmašīnas pilotu — kas steidzami jādabū pie samaņas nopratināšanai. Latviešu chirurģs zina, ka, tik smagi ievainotu cilvēku ar narkotiskiem līdzekļiem ateriezot pie samaņas, tas parasti nav spējīgs saprast neviena jautājuma. Tātad slimnieks steidzami jāoperē, un ārsta morāle arī prasa darīt savu pienākumu un nelaut aiziet bojā cilvēkam, kuŗu viņš varētu glābt. Kad operācija ir laimīgi izdevusies un redzams, ka pacients dzīvos, vācu kapteinis par šo darbu tik ļoti sanīknots, ka izsauc Gestapo vīrus, kas latviešu ārstu uz vietas apcietina un aizved, kā liekas, uz neatgriešanos. Stāstīta iepītas arī 1941. gada 14. jūnija nakts aizvešanas. Nogāztās krievu lidmašīnas pilots ir tas pats čekists, kas 14. jūnija naktī ārstu apcietināja. Pie operējamā galda ārsts atminas apcietināšanu un izglābšanos. Daŗa laba situācija. pastāstā samākslota, n neiespējama.

Līdzjūtības robeŗas, autors Kārlis Kalniņš, kas sacensībā vērtēts kā vērā ņemams, īsteni nemaz nav apskatāms kā literārs darbs, jo tani trūkst viselementārākā mākslas darba noteikuma: darbības vie-

nības. Varētu teikt, ka te uzrakstītas kādu iedomātu cilvēku sarunas par dažādiem notikumiem, kas skāruši vai skaŗ vēl tagad mūsu tautas dzīvi. Autors sāk stāstīt par „skrīningiem“ nometnēs un beidz ar to, ka suŗa uzticībā cilvēkam ir līdzjūtības vairāk nekā cilvēku savstarpējā uzticībā. Ja stāstījuma otrā daļa par 14. jūnija aizvešanām un suŗa līdzjūtību ir viengabalains tēlojums, tad tas ir stāstiņš stāstīnā un nav saliedēts ar pirmo daļu. Runa par „skrīningiem“ un tautas ciešanu attēlojumiem tad būtu uzskatāma kā ievads, bet tas aizņem no visa rakstīta apmēram pusi.

Būtu gan jāsarģas sagrozīt tik nesenus notikumus, kā aprakstus par mūsu tautas lielo aizvešanu dienām. Redzam, ka trimdā izdotajos darbos 14. jūnija aizvesto skaitlis ļoti strauji palielinās. Pēc Tautas palīdzības savāktajiem datiem zinām, ka no 35.828 nacionāli noskaŗotajiem latviešiem, ko 1940./41. gadā apcietināja un noslepkavoja vai aizveda, 13./14. jūnijā naktī tika izsūtīti 15.081. Zenta Mauriņa Trīs brāļu 227. lpp. 13./14. jūnijā deportēto skaitu palielina līdz 30.000, bet nūnā Līdzjūtības robeŗas tas jau pieaudzis līdz 40.000. Kādu iemeslu dēļ šādi sagrozījumi? Fakti no fantazijas gan būtu jāšķīr, ja tos iespīeŗ melnu uz balta un pat tulko angļiski. Ārzemnieks, lasīdams dažādos skaitļus, galā neticēs nevienam, un mums pašiem īstenība jau tā par daudz smaga, lai tā vēl būtu jāpārspīlē.

Cik sakāra ar rakstniecību ir Līdzjūtības robeŗu autorām, to nezīnām, bet nupat iespīestais rakstīņš gan ir gauŗām vājš iesāceja darbiņš, par kuŗu nemaz nebūtu ko runāt, ja to nepavadītu atzīnības slava. Nepelnītā uzslava, redzams, sagrozījusi galvu jaunam, nekritiskam iesācējam un Līdzjūtības robeŗām pavērusi ceļu uz vienu no mūsu labākajiem žurnāliem, kur tam citādi nekādi nebūtu vietas. Ko palīdz aizvien skaļāķ pacelt balis pret dīlentantismu trimdas rakstniecībā, ja dīlentantisma nezāle tiek saudzēta un audzēta „pašu autoritāšu“ aizēnā.

Mums ir laba rakstu raŗa, un labāko no tā godam varam vest pāri mūsu valodas robeŗām. Jāpagaida vien, līdz mūsu tautas pēdējo gadu lielš pārdzīvojumi būs skatāmi no pietiekama atstatuma, un rakstnieki tos veiks pašš savās gribas vadītš, tad sekmes būs citādas. Saistītās valodas sacerējumos, kas uz visu reaŗē ātrāk, jau tagad pamazām nāk klajā viss labākais par šo lielo, liktenīgo laiku. Nāks arī prōzā. Ari tad vēl nebūs par vēlu to rādīt citām tautām.

Austra Tamuŗa

VALDEMĀRA KĀRKLIŅA NOVELES

Valdemārs Kārkliņš, Koka karōte, noveles. Apģāds Grāmatu Draugs (H. Rudzītis).

Kā rakstnieks V. Kārkliņš sācis prezentēties trimdā, dzimtenē viņš bija populārs franču un angļu

autoru tulkotājs. Atmiņā viņa kapitālie tulkojums: R. Rolāna Apburtā dvēsele, romāns četrās daļās, septiņos sējumos, tāpat Golvērdija Forsairu teika un Kronina Citadele. Protams, pieminētie darbi tikai neliels uzskaitījums.

Gribētos apgalvot, ka tulkošanas darbā Kārklīņš atradis, varbūt arī attīstījis, savas rakstnieka spējas, un pašreizējais tautas svešniecības laiks viņam kļuvis par auglīgu radišanas posmu, kaut gan nekā laikmetisku šādā izpratnē neesam lasījuši viņa darbos, un tieši tie temati, kas viņu aizved projām no latviešu dzīves, šķiet viņa īstais aicinājums. Mēnešrakstā Laiks 10. burtnīcā lasāmā novele Nobeļa prēmija Kārklīņa labākais darbs, un tanī tēlotais varonis, rakstnieks donš Estevāns Uelsa, ir spānietis, labāk sakot — liels eiropietis. Nesen Vircburgā pirmizrādē skatītā jaundarba — 3 cēlienu komēdijas Sarkanvīns notikumi risinās Anglijā, un lugas personāžs tikai angļi. Autors pricina skatītājus ar asprātīgiem dialogiem, drāmatiskais samezģlojums gan diezgan parasts ar „liktenīgo trijstūri“: perverso vīru, sievas un sievas drauga atieksmju nostādījumu darbības centrā, bet Kārklīņam bijusi sava māka un veiksmes dot arī šai ziņā kaut ko oriģinālu. Ar pirmo lugu viņš apliecina arī labu drāmatisku talantu.

Apspriežamā noveļu grāmata nav izcils sasniegums mūsu literatūrā, (kādā sarunā pats autors par to izteicās visai pazemīgi), bet Kārklīņam ir prasme stāstīt, viņš prot veikli fābulēt. Viņu pa laikam saista anekdots, ne psiholoģiskas fineses, piem., noveles Grēksūdze vilcienā, Kaķis, Veģetāriete.

Manuprāt labākās noveles krājumā ir Koka karote, Derības un Nemūzikāls cilvēks. Tās lasot, pavēd jau pārāgri no darba aizsauktā noveļu meistara Jāņa Ezeriņa māksla rakstīt tā, ka uzrakstītais ir kaut kas savs un vērtīgs. Kaut gan, ja pieminam Ezeriņu, tad jāpiebilst, ka Kārklīņš ir, tā sakot, iemācījies rakstīt, bet Leijerkastes autors bija jau dzimis rakstnieks.

Pirmajā no minētajām novelēm Andrēja tēvam tālās pagātnes rūgtas atmiņas rada pavisam vienkāršs nieks — koka karote, bet tā viņa dzīvei kļuvis dārgums, jo no viņa sievas mantām vairāk nekā nav palicis pāri kā šī karote. Un dēlam par šo dārgumu viņš pastāsta Jaungada vakarā, aizdzis vienu pašu sveci, un viņa īsais stāsts mūs patiesi aizkustina.

Derības labi zīmēts bājāriskais zemgaliētis Midegs, zirgu mīlētājs, kas sacenšas zirgu braukšanā ar grāfu. Bet, kad viņam kā uzvarētājam jāizšķiras par vērtīgajiem grāfa zirgiem, kuņģis var iegūt, atdodot pretim savus, viņš „pakasīja pakausi, brīdi apdomājās un bija mierā“. Tas nu vairs lāga nesaskan ar noveles sākumu: „Midegas savus zirgus

audzē un tur kā bērnus, pat labāk nekā dažs tēvs savus bērnus.“

Novelē Seržants Gandrs ar Odiņa tipu Kārklīņš bīstami tuvojies robežai, kur beidzas māksla, pat tā, ko saucam par naturālismu. Ārpus šīs grāmatas tādā pat līmenī ir viņa novele Maza mīlestība Dzintaros (Laiks, 7. burtn.). Tukšās rokas ir asprātīgi izdomāta novele, arī veikli uzrakstīta, bet šīs tas tur liekas nepievilcīgs kā tēlotā slīmnīcas vide (kaut, piem., 96. lapp. salīdzinājums: ... rokas kā siltas gaļas desas.)

Krājuma pēdējai novelei Zelta lietus tiešām skaistas divi pēdējās lappuses, bet tās nespēj atsvērt visu darbu, ko varēja arī grāmatā neievietot.

V. Kārklīņa valoda laba, teikumi negaī, labi un dažviet swaigi salīdzinājumi.

Valdemārs Kārklīņš ir mūsu literatūras nākotnes cilvēks: viņš noteikti atrodas augšupceļā, to liecina arī noveļu grāmata, un viss uzrakstītais nav vēl labākais, kas piederēs viņa spalvai.

V. Mežezers

LATVIAN POETRY

A. Baumaņa izdevums Augsburgā

Senāk, kad normālā saimnieciskā dzīve izdevējiem neatļāva tirgū nākt ar mazvērtīgu precī, mēs bijām pasargāti no nenobriedušiem, sasteigtiem, paviršiem un diletantiskiem ražojumiem. Tagad, turpretim, kad grāmatu tirgus ir vienīgais, kur netraucēti var iztrakoties uzstādinātā pirkšanas kāre, kas, savukārt, vilina ar vieglu peļņu ar sirdsapziņu un atbildību neapgrūtinātos cilvēkus, tagad solidam izdevējam divtik rūpīgi jāpārliet sava rīcība, īpaši ja tā skar ne tikai mūsu mājas vien. Un tas bija jādara arī Baumanim. Nepietiek ar to vien, ka paņem prof. Burtnieka manuskriptu, to papildina ar mūsu tautas dziesmu V. Skota (Sir Walter Scott) angļiskām versijām, tālākos tulkojumus pārspiež no V. Metjūsa (W. K. Matthews) Londonā izdotas grāmatas The Tricolour Sun un šur tur vēl pielasa klāt pa kādam angļu valodas pārzinātāja tulkojumam, kas šobrīd, nezin kādēļ iesakņojušās pārliecības dēļ, kļuvis identisks ar mākslinieciski vienmēr nopietni atzīstamu atdzejojumu. Liktos arī, ka viss tiešām nu arī ir labākā kārtībā: J. Burtnieks nāk no Kalifornijas universitātes, ir profesors, Metjūss bija Latvijas universitātē docents, Skots pazīstams vārds angļu literatūrā, Radina (Mr. Dorothea Prall Radin) tāpat no Kalifornijas, un arī H. Kundziņam ir laba kvalifikācija — jauns arhitekts.*) Bet tā gluži nav.

Nerunājot par Burtnieka vēsturisko faktu vieglo

*) Šis rekomendācijas vietā izdevējs gan varēja pieminēt citu — proti, Kundziņš sastādījis angļiskilavisku vārdnīcu, kas, kaut apmērā vidēja, atzinības vērtā.

atstāstījumu un rotaļīgo literatūras parādību klasificējumu un vērtējumu, jāsaka, ka jau virsrakstu tulkojumos Burtņiekam nav, teiksim, laimes. Un arī tas nav vienalga, kā virsrakstu pārtulko. Cik gan mēs un citi visādos laikos neesam izmocijušies ar vārda „Lāčplēšis“ tulkošanu, bet tikpat nekas prātīgs nav iznācis. Tālāk par Bārentōter netika mūsmāju baltvācieši, un Burtņieks 1946. gadā arī neko lielāku par Bearslayer nav varējis izdomāt. Tīri jābrīnās, kāpēc gan neviens pat neiedomājas latviski tulkot Zigfrīdu un Biovulfu. Mūsu valodai tik smalkas lietas tomēr arī būtu pa spēkam. Tālās noskaņas zilā vakarā gan gluži nav Far off Echos on a Blue Evening, The Days of Yore gluži nav Senatne un pavisam nu The Summer of a Farmer's Boy nav Kalpa zēna vasara. Ja Burtņieks Dievs Kungs ir mūsu stipra pils tulko ar A Castle of Refuge is our God, tad jājautā, kā gan viņš, Amerikā dzīvodams, varēja palikt nezinājis, ka šī Lutera dziesma jau sen (1853.) ir pārtulkota angļiski un angļu un sakšu protestantiskā pasaulē pazīstama kā A Mighty Fortress is our God (kas, bez tam, arī neskan tik glēvi kā A Castle of Refuge...). Ja nu šis ir ziedīņš, tad kronis ir Zilizāna sirdsdedzes tulkojums ar Zilizan's Heartburn. Šoreiz gan īpašvārds Zilizāns palicis netulkots, bet — heartburn ir grēmas jeb jēlonis. Kā gan lai to kvalificē?

V. Skots latviešu tautas dziesmas tulkojis, jādūmā, izmantojot Herdera Stimmen der Völker, jo maz gan ticams, ka Skots pats būtu pratis latviski. Vieglī iedomāties visus zudumus, ja tautas dziesma ir, tā sakot, divreiz transformēta. Tā kā Skots dziesmas turklāt vēl ir balādzījis un līcis atskanās, nav grūti saprast, ka tādā izskatā angļu versijām un mūsu tautas dziesmām vairs nav daudz kopēja. Katrā ziņā, skatoties Skota tulkojumu, neredzam mūsu tautas dziesmu savdabīgo vienkāršību, sirsniņu un latviskā gara zīmogu.

Dažu labu dziesmu nevar pazīt un tanīs, kuŗās mēs tālū līdzību saredzam, kā to liecina zemāk minētie pāris piemēri, līdzību saskatām vairs tikai fābulā, nevis noskaņojumā, ritumā, gara un salīdzinājuma spēkā.

Viena vērpa, otra auda,
Trešā raksta zižautiņu.
Dod māmiņa to meitiņu,
Kuŗa raksta zižautiņ'.
Ja nedosi to meitiņu,
Es nomiršu žēlabās.

One sēwed, another
knitted,
Another spun silken
yarn,
The fourth, the youngest,
fed the pigs.
Give me, mother, the
maiden
Who feeds the pigs,
For if thou give me not
the maiden,
I shall die of grief for
her.

Vaicā manu kumeliņu,
Kur palīka jājējiņš.

— Tur palīka jājējiņš,
Kur krīt vīri kā ozoli.
Zobentiņus sārtiem
krāva,
Kaudzēm meta cepurītes,
Tur tek liela asins upe,
No kauliem tiltus taisa.
Miļā Māra pāri gāja
Drebēdama, tricēdama.

And thou wilt ask him
— „Where is he —
The bother I so fondly
lov'd?
Where is thy rider?“ he
will tell
Of lands where war is
wasting wide,
Where human blood-
streams rivers swell,
And mortal corpses
bridge the tide.
The field was strewed
with men at rest,
Hewn down like oaks.
I saw the spear,
The murderous spear in
many a breast,
And a horrid silence
there.

Izdevējam vajadzēja labi pārdomāt, vai šādi reprezentanti var pārstāvēt mūsu gara vērtības.

Kas zīmējas uz tulkotiem dzejas darbiem, varētu disputēt par izvēli. Bet, ja arī to pieņemtu par ideālu, tad jāatzīst tomēr, ka atdzejojumi pārsvarā ir stipri viduvēji. Trimdas apstākļos nav iespējams salīdzināt visus tulkojumus ar oriģināldzejoļiem, bet tomēr, cik atmiņa palīdz, dažviet šķiet, ka labāk būtu bijī dažu tulkojumu krājumā neuzņemt. Saprotams, ka neviens neprasa no tulkojuma neko citu, kā tikai lai svešās valodas versija rada lasītājam to pašu izjūtu, domu un jūtu tēlu, ko dod oriģināls. Vai atdzejotājs šim nolīkam burtiski tulko oriģinālu, vai lieto citus piemērotus līdzekļus, ir vienalga. Bet tiklīdz rodas cits tēls, tiek radītas citas izjūtas, tad tas vairs nav noteikta dzejas darba atdzejojums resp. tulkojums, bet kaut kas, kas nav ne šis ne tas. Ne tas ir oriģināla interpretējums, ne oriģināldzejoļis svešā valodā, bet, ja tādām tomēr pieraksta noteikta autora vārdu, tad, labākā gadījumā, šā autora darbs ir nepareizi reprezentēts. Pat, ja tulkojums būtu vairāk kā kongeniāls, strikti ņemot, arī tas nepareizi reprezentētu autoru un viņa konkrēto darbu.

Daži piemēri lai liecina:

Man gribētos tevi ieaijāt, Kā krēslā vējš liepiņu aijā. Man lūgšanu gribētos pār tevi klāt, Kā zaļširmu vakaru maijā. Man gribētos tevi vest un vest Pa tumšzilām sapņu pļāvām,	Trough the solmn leafy silence Twilight paces, faintly singing, And the air is steeped in strangeness, And the birds of dream come winging. Take me by the hand and lead me Down the ways where light was tender.
---	--

Man gribētos tevi uz
spārnēm nest
Uz debesīm manām un
tavām.

(Fr. Bārda)

Jauns vēl gados, sirdī
vecums;
Tā caur vientulīgo
mežu
Gurdens, vārgul's gausi
eju
Aprakt cerības.

(Niedra)

Ko meklē, ceļniek,
satrauktu dvašu?
Latviešu tautu, Latviju
pašu!

Par agru tu nāci, par
agru taujā,

Vēl kareivji tavi elš
liesmainā kaujā.

(Andrejs Eglītis)

Fr. Bārdas Krēslā ir dvēseles smalkuma un sirsnīguma apgarots milas dzejoļis, kurā viss runā par „viņu“, gan vēloties viņu aijāt, gan lūgt par viņu, gan aizvest projām, kur nav nekā cita, kā abi divi vien savās debesīs — tātad laimē, projām no zemes raizēm un nepilnības.

Metjūss no šī iztatsijis abstraktu jūsmojumu, kur pēc dzejnieka aicinājuma paņemt viņu pie rokas — nezina, kas to lai darītu — viņš jau izbrīnījies atrodot uz svešāda zvaigžņu mirdzuma sliekšņa. Te no Friča Bārdas vairs nav ne vēsts — ne gara, ne savdabības, ne izjūtas, ne tematikas — itin nekā.

Andrievs Niedra pārāk ātri aizgājušai, pāri muklājiem nepārvedušai „Jaunībai“ dzied dziesmu, dziesmu par jaunības mānīgumu. Gados jauns cilvēks, redzēdams izgaisušus jaunības sapņus, kļuvis reālā pieredzē gan bagātāks, bet taisni tādēļ arī sirdī vecs, ar vilšanās smagumu gausi iet — aprakt jaunībā lolotās cerības. Apmēram tādu priekšstatu dod pieminētā Niedras dzejoļa vieta. Metjūss, turpretim, rāda gados gan jaunu, bet garā mulķīgu, kūtru cilvēku, kas, slimības sakropļots, vēl arvienu kļaiņo pa šo mežu, un visas cerības viņam ir beigtas. Jā, tiešām, kādas gan cerības varētu vairs būt stulbenim garā un kroplim-miesā!

Un cik glēvs J. Burtņieka tulkojums, salīdzinot ar iepriekš citēto, spēcīgo Andreja Eglīša pantu (Dzejoļis bez virsraksta no krājuma „Uz Vairoga“: Burtņieks līcis: The Battles of Courland — 131. lpp.).

Tā mēs varētu turpināt vēl tālāk. Bet pietiek, ja vēl piezīmēsim, ka Raiņa Kalnā kāpējs bija par grūtu Metjūsam, bet, lai gan smagā Metjūsa versija

God, my feet are on the
threshold
Of an alien starry
splendour!

(Metjūss)

Young in years, but dull
in spirit,
I still wander through
this forest

Slowly, crippled by a
sickness,

And my hopes all dead.

(Metjūss)

What are thy prayers,
O wayfarer late?

— Latvian manhood!
Latvian State!

Thou'rt come too early
to ask for that boon:

They men are beholden,
to the battle tune!

(J. Burtņieks)

ir izmesta, daudz vairāk nav laimējies arī J. Burtņiekam.

„Tu kļūsi vientulīgāks gads pēc gada, No tevis atšķirsies pēc drauga draugs.“ Burtņieks tulko: „Thy lonesomeness shall grow from year to year, Friends rotting under wooden crosses.“ Kāpēc „rotting“ un kāpēc „wooden crosses“? Rotting tiešām ir nevieta — pilnīgi pretējs Raiņa koncepcijai. „Wooden crosses“ — acīm redzot tādēļ, ka kaut kādi jau bija jāsakombinē atskaņas ceturtais rindīņas pēdējam vārdam „mosses“.

Poruka „Un kaltusi maizes garoza, Par pēdējo grasi ko pircis“ dod īpatnēju, skaidru, skarbu ainu, bet Burtņieka „The space for treasure in my chest I've packed with pains“ saudzīgi, ļoti saudzīgi izsakoties, ir tukšs savārstījums. Blaui Ceļš uz dzimteni Kundziņa tulkojumā iznācis kokains, nedzējis un ačgārnis: „With blinded eyes I should find the way, I know it! No fear of going astray. It leads where the sun sets glowing bright“ ... (61. lpp.) — tātad uz vakariem. Blauam gan ceļš neved tai virzienā, kur saule, gaiši kvēlodama, (diez', kurā zemes malā tāda saule ir vakaros?) riet, bet uz vietu: „kur sārta saule vakaros riet, kur birzis vēsmiņā saucostas, kur burbuļo strautiņš pie celmalas ... Kur godīgais darbs stāv celmalā, kam bagāta maizīte kabatā“ ... , bet par godīgo darbu tulkotājam nav ticies runāt. Labāk arī ir par to diskrēti klusēt.

Jaunsudrabiņa „Maza, balta zeltēnīte, klusi manā ausī zvana“ Metjūsa uztverē ir tāpat, cik „At my side white willow whispers, in a voice all soft with dreaming.“

Nepilnīgi tulkots nevien Ceļš uz dzimteni, bet arī Šie kauli, šī miesa, neskaidri ir Teici to stundu, Pie tava augstā, baltā loga, Trimpula, lai gan citādi teicami tulkota, pataisīta par anakreon-tisku dziesmu. Mēs zinām, ka tā ir dziesma mūsu romantiskai senatnei un sentēvu tikumam.

Šādā garā uzskaitījumus varētu turpināt, un, man nav šaubu, itin bagātīgi, ja varētu salīdzināt tulkojumus.

Mūsu himna, kurū labi tulkojis Vilsons un kur ieslēdējusi gandrīz burtiski rinda no „God Save the King“, būtu pelnījusi tik daudz uzmanības, lai tur nevienas iespiedumkļūdas nebūtu. Ļoti nepatīkami tagad traucē „They“, kur vajadzēja būt „Thy“.

Tomēr gluži bez graudiem nav arī šai vezumā. Tīri labi padevušies: Kā zagšus (65. lpp.), Zvejnieki (Raiņa — 66. lpp.), Tumsa un migla (Veidenbauma — 70. lpp.), Mēness starus stīgo (71. lpp.), Satumsa nakts (Saulieša — 73. lpp.) — visi Metjūsa tulkojumi.

Nobeidzot jāsaka, ka nekāds ļaunums nav, ja angļu valodas pratēji nodarbojas ar atdzejošanu,

bet jaunums sākas, ja izdevējs visus atdzejojumus bezkritiski un, nevadīdamies no veselīgas atbildības izjūtas, sakopo krājumā, kas nonāks cittauteišu rokās.

Beidzot vēl izdevējam jājautā, kāpēc grāmatā uzņemti dzejnieki, kas tagad dzied un rīmē latviešiem svešam režīmam: J. Sudrabkalns, P. Vilips, V. Grēviņš, A. Čaks, Elina Zālīte? Vai Baumanis domā, ka tie ir Istie, kas mūs tagad spēj reprezentēt angļu-sakšu pasaulē? Izdevējam, kas dzīvo trimdnieku sabiedrībā, šobrīd gan jāparāda noteiktāka stāja.

J. Kalnbērzs

CETRI AMERIKĀŅU JUBILĀRI

Jau sena ir tradīcija, ka mēnešrakstu slejās par dzīviem vai jaunākos laikos mirušajiem gara darbiniekiem mēdz vēstīt tikai viņu dzimšanas vai miršanas dienās, ar retu izņēmumu — godalgošanas vai izcila darba klajā laišanas gadījumā. Labāka stāvoklī ir seno laiku gara milži, kuŗu veikumus, zinātniski apstrādātus, publicē un ļaudīm atsvaidzina, tā sakot — „ārpus laika“. Ar šo tradīciju nu reiz mums ir jāsamierinās un jālūko pazīstamo vai iemīļoto rakstnieku, gleznotāju, komponistu u. c. veikumus pieminēt stingri noteiktā laikā, parasti dzimundienās. Šoreiz pievērsīsimies četriem amerikāņiem, kas gaŗ nav radnieciski savā starpā un izteikušies dažādās nozarēs, bet kas šogad piedzīvo vai jau piedzīvojuši „apaļu“ desmitgadu jubilejas — 70, 60 un 50 gadu.

Vecākais no visiem ir Viljems Bibs (William Beebe), ievērojams zinātnieks un esejists, tikai, diemžēl, latviešus lasītajam gandrīz nepazīstams. Viņš ir pasaules lielākās pilsētas dēls, dzimis Brūklīnā, Ņūjorkā 1877. gada 29. jūlijā. Izglitoties slavenajā Kolumbijas universitātē. Pievērsies ļoti speciālai nozarei, viņš tādēļ plašakai pasaulei pazīstams galvenā kārtā kā zinātnieks un daudzi sūrojas, ka šā iemesla dēļ esam zaudējuši vēl ievērojamāku rakstnieku — daiļradītāju. Atstāsim šo jautājumu neizlemtu, jo izcili darbinieki mums vajadzīgi kā zinātnē, tā rakstniecībā, un zinātnisku darbu daiļi un veikli uzrakstīt ir māksla, ko mēs vēlētos piedzīvo: katra zinātnieka darbībā, bet ko faktiski jauzām tikai reti. Prof. Dr. R. Vipers kādreiz nāca klajā ar tezi: „Vēsture arī ir māksla“, un mēs visi ar baudu lasījām viņa vēstures pētījumus, vienalga, vai mēs bijām speciālisti, vai gadījuma lasītāji. Bibs ar saviem darbiem mums pierāda, ka pat zoologiju, speciāliki — ornitoloģiju, arī var aprakstīt mākslas darbā. Jā, un tas jau ir milzīgs sasniegums! Tas pierāda, ka daudzos zinātniekos snauz dzejnieks un filozofs. Un brīžiem šis snauzošais daiļnieks izlaužas uz āru, kā, piem.: vēsturnieka prof. A. Svābes, dabas zinātnieku prof. N. Maltas, prof. K. Ābeles, teologa prof. Zicāna u. c. darbībā. Vēlreiz atskatoties Bība dzīves gai-

tās, redzam, ka kopš 1899. g. viņš ir Ņūjorkas Zooloģiskās Savienības ornitoloģijas kurators.

Viņš ir arī Zinātnisko pētījumu departamenta direktors. Viņš ir daudzu zinātnisku rakstu autors. Zinātniskos tematus Bibs apskata nevien šauri speciālos izdevumos, bet arī populāros mēnešrakstos dara tos pieejamus ikvienam lasītājam. Un grāmatas — grāmatas, kuŗas ar interesi izlasīs pat tāds, kas tikai nesen sācis ielauzīties angļu valodas mūža mežā un kam vēl fiziskas grūtības dara spraukšanās verbu, lietvārdu un adverbu biežoknī. Pieminēsim šeit dažas: Džungļu miers (Jungle Peace, 1918.), Džungļu malā (Edge of the Jungle, 1921.), Galapagosas: pasaules gals (Galapagos: World's End, 1924.), Tropiskajās jūrās (Beneath Tropic Seas, 1928.), Pusjūdži dziļi (Half Mile Down, 1934.).

Profesors Poters (Potter) par Bību raksta: „Viņš ir ievēribas cienīgs ūniks literatūrā, jo viņš ir pirmklasīgs profesionāls zoologs, kuŗa raksti ievietojami tirās literatūras vērtīgāko darbu vidū.“ Attiecībā uz Bība vēlākajiem darbiem, kāds kritiķis piemin: „Viņā apvienotas trejādas personības: zoologs, filozofs un poēts, visas saķausētas mākslinieciskā izpaušmē.“ Stilā un saturā vērtīgs jau tāds agrākā posma darbs, kā, piem., Džungļu miers (kaut vai nodala — Mežonīgā laboratorija) un radītās cerības autors pietiekami attaisnojis arī vēlajos darbos, piem., Galapagosas: pasaules gals. Viņa prōza ir bagātīga un sulīga, drošā acs uztver un fiksē visu drāmatisko un neparasto. Entuziasmā viņš dodas arvien jaunās ekspedīcijās un šā entuziasma caurstrāvojumū jauzām visos, labā valodā ieintrīgējošū uzrakstītajos ekspedīciju rezultātu dokumentējumos. Zināmu radniecību varam saskatīt ar zviedru lielo ceļotāju Svēnu Hedinu. Par Bību interesents var palasīties Džordža Potera (George Reuben Potter) darbā William Beebe: His Significance to Literature (University of California Publication in English, Vol. I, 1929.).

Nākamo pieminēsim dzejnieku — sešdesmitgadnieku Robinsenu Džefersu (Robinson Jeffers). Viņš ir pensilvānietis, dzimis 1887. gada 10. janvārī Pitsburgā. Viņa tēvs bijis seno valodu skolotājs. Protams, literārā vide ietekmēja arī jauno Robinsenu, Savu jaunību viņš pavadīja pa lielakai daļai Eiropā — „vecajā kontinentā“, kā amerikāņi to sauc, bet no kā tomēr smējas daudz vērtību sava „jaunā kontinenta“ garīgās sejas veidošanai. Zināmu laiku Džeferss pavadīja arī tēva dzimtenē, netālu no Pitsburgas. Jauneklis paguva iestāties Rietumu Pensilvānijas universitātē, bet studiju prieki nebija ilgi, jo ģimene pārcēlās uz Kaliforniju. Akadēmisko izglītību Džeferss nobeidza 1905. g. Rietumu kolledža Los-Andželosā. Zinātniski viņš papildinājis slavenajā Cīriches universitātē Šveicē un Dienvidu Kalifornijas universitātē, bez tam stu-

dēja vēl medicīnu Los-Andželosas medicīnas skolā. Pietiekami izstudējies, rakstnieks 1913. g. apprecējās un, saņēmis nākamā gadā lielāku mantojumu, kas padarīja viņu pilnīgi neatkarīgu no rūpēm par dzīves iztikas gādāšanu, viņš plānoja braucienu uz Angliju. Bet kaŗš pārvilka svītru šim plānam. Tad Džeferss nolēma doties uz Kermela ciemu pie Kermela liča Kalifornijā. Šeit viņš dzīvoja mājā, kas bija uzbūvēta uz klints ūkeana piekrastē, 100 pēdu virs līmeņa. Te radusies liela daļa viņa literāro darbu, un pati vieta atspoguļojas tajos.

Jau 1912. g. Džeferss publicē dzeju krājumu *Pudēlītes un āboli* (*Flagons and Apples*), kam 1916. g. seko *Kalifornieši* (*Californians*). Uzskaitīsim vēl citus dzeju krājumus: *Tamara un citas dzejas* (*Tamar and Other Poems*, 1924.), *Sarkanpelēko zirgu stallis*, *Tamara un citas dzejas* (*Roan Stallion, Tamar, and Other Poems*, 1925.), *Sievietes pie Puan-sīras* (*The Women at Point Sur*, 1927.), *Kōdors un citas poēmas* (*Cawdor and Other Poems*, 1928.), *Dārgais Jūdass un citas dzejas* (*Dear Judas and Other Poems*, 1929.), *Nokāpšana pie mirušā* (*Descent to the Dead*, 1931.), *Turso malā izkāpšana un citi dzejoļi* (*Turso's Landing and Other Poems*, 1932.) un *Atdod savu sirdi vanāgim* (*Give Your Heart to the Hawks*, 1933.) un tad sapratīsim, cik daudz rakstnieks veicis dzejas laukā, kas amerikāņu literātūrā, jāatzīst, nav bieža parādība. Bet kāda ir viņa dzejas kvalitāte un ko citi ļaudis saka par rakstnieku?

Ļausim izteikties *Babetei Deičai* (*Babette Deutsch*) *Modernās dzejas* (*This Modern Poetry*, 1935.) autorei. Viņa par Džefersu saka: „Viņam ir arī neiedomājama priekšrocība brīvi izvēlēties vietu, kur grib dzīvot. Izvēlēties jūras piekrasti, viņš var skatīties pāri upes ielejai un tālāk pāri kalniem, kas sniedzas līdz jūrai, uz pussalas klin-tīm un vēja plosītām cipresēm uz tām un pāri visam uz bezgalīgo rietumu debesu izplatījumu. Šis piekrastes apgabals ir noklāts it kā izbārstītām auglīgu sēklīšu sēklīšu un lopu raņķiem un to vidū retām rūpniecām: dzirnavām, būvkoku novietnēm, kaļķu cepiem, ogļraktuvenēm. Apgabals spiež atcerēties spāniešus, kuŗu priesteri pabeidza to, ko karēivji bija iesākuši, tas liek atcerēties vēl senākus iemītniekus pirms spāniešiem — indiāņus. Šī aina-va, ar tās spoku piemeklētājiem mājokļiem, pāri kuŗiem it kā domās iegrimusi neikdienišķīgi vare-nā dabas majestēte, sniegusi Džefersa dzejai to pa-šu, ko ezeru ainava daudz lēnīgākajam panteistam *Uēdzuōrsam* (*Wordsworth*), ko *Irijas ainavas de-vušas Jītsam* (*Yeats*), kas jaunībā vaicāja pats sev, vai visām rasēm vienība nav radusies mītoloģijā, „kas salaulājusi tās ar kalnu un klin-ti“.

Grenvila Hiksa (*Granville Hicks*) grāmatā *Lielā tradīcija* (*The Great Tradition*, 1933.) par Džefersa dzeju lasām šādas rindas: „Nekas cilvēka pie-

redzē dzejniekam neliekas tik ievērojams kā pa-cietība, un neviena cilvēka īpašība viņam neliekas apbrīnojama, atskaitot spēju būt pacietīgam un iz-turīgam. Mūsu daba, viņš saka

ir puslīdz mazvērtīga mierā, zema priekos,
verdziska pūli; bet brīdī kritiskā tā atmirdz
drausmi
pret lietu tumšo valdonību.“

Viņš nododas arī tematiem, kur cilvēks cilvēku redz ārkārtēji — atrodot viņa vērtības, vēlēšanās, pasaules ainu, visu viņa personīgo cilvēcību.“ Par autoru sīkākus datus var dot *Harlāna Hačera* (*Harlan Hatcher*) *Varmācības lāpas* (*The Torches of Violence*, *English Journal*, *Colleg Edition*, XXIII, 91—92, 1934, February), ko lūdzam izmantot arī interesentiem par *Viljemu Fōkneru*. Svaigi, spēcīgi un pārdroši ir Džefersa dzejoļi, drosmes un pārgalvības, pilni, kā visu jauno amerikāņu dzejnieki ar saviem darbiem, kas cenšas lai tos no-vietotu lielajā pasaules antoloģijā blakus seno kla-sisko tradīciju pārbagātajiem un pārsātinātajiem vecās Eiropas un Āzijas dzejnieku darbiem. Pie-minēsim šeit tikai dažus paraugus: *Akmeņkaļiem* (*To the Stone-Cutters*), *Atvainošanās par sliktiem sapņiem* (*Aplogy For Bad Dreams*), *Ievainotie va-nāgi* (*Hurt Hawks*), *Uzvarētā zeme* (*Subjected Earth*), *Mirdzoša, bojā ejoša republika* (*Shine, Perishing Republic*) u. t. t.

Samērā maz mēs pazīstam vēl amerikāņu drāmu un tās ievērojamākos autorus *Jūdžinu Ounīlu* (*Eugene O'Neil*), *Zounu Geilu* (*Zone Gale*), *Meks-vellu Endersenu* (*Maxwell Anderson*) u. c. Šie au-tori vismaz tikpat apdāvināti un spēcīgi individuā-listi kā prozas meistari *Hemingvejs*, *Fōkners*, *Dos Pasos* u. t. t. Kopš eiropiešiem atkal pieejami amer-ikāņu sniegumi mākslās, viena no pirmajām ve-cājā kontinētā ieradās *Vaildera* laģu *Mūsu maz-pilsēta* (*Our Town*, 1938.). Luga ir tik īpatnēja, ka skatītāji labprāt vēlējas iepazīties ar tās autoru. Un te nu atklājas, ka autors šogad kļuvis piecdes-mitgadnieks, jo dzimis 1897. g. *Medisenā*, *Viskon-sinas* starā. Kā daudzi amerikāņi, *Torntons Vailders* (*Thornton Wilder*) izglītojies vienā Amerikā, bet arī ārpus tās, šajā gadījumā *Oriēna* kultūras lokā. 1920. g. viņš beidza slavēno *Jēlas* universitāti. Vai-rākus gadus mācījās skolā franču valodu, bet vaļas brīžos jau nodevies literārajiem mēģinājumiem. Rakstnieka pirmais romāns tūlīt neguva panāku-mus, bet ar otro, tehniski lielisko *The Bridge of San Luis Rey* (1927.) viņš pārsteidza visu plašo kritiķu un lasītāju saimi. Tagad *Torntons* nodo-das vairs tikai literātūrai. 1930. g. klajā nāk *Endrosas sieva* (*The Woman of Andros*), 1934. g. — *Debesis man izraudzītas* (*Heaven's My Desti-nation*). Šie pirmos darbus vairs nepārspēj un la-sītāju sajūsma gaist.

Tad *Vailders* pamet prōžu un sāk nodoties drā-mai. Viņš saraksta vairākas lugas, no kuŗām *Brodveju* pirmā iekāro *Mūsu mazpilsēta*, gūstot ne-piedzīvotus panākumus un *Pjūlicera* (*Pulitzer*)

prēmiju. Kopš šā laika neskaitāmas reizes spēlēja lielās pasaules skatuvēs. Kas tad ir savdabīgais, ietekmīgais šajā lugā? Mūsu konservatīvo skatītāju pirmā brīdi tā pārsteigs, pat satricēs ar savu neparasto brīvību. Tai trūkst visu parasto, konvencionālo formu. Darbība ir īpats reāla un nereaā apvienojums. Skatītājs ir aktīvs lugas līdzdalībnieks. Rakstnieks atklāti no viņa prasa līdzdzīvošanu, līdzdomāšanu, iejušanos, liek viņam darboties ar paša galvu. Lugā nav speciālu skatuves gleznojumu, iekārtas, nav pat priekšskara. Ir tikai tukša telpa pusgaismā. Darbojas aktīvi līdz režisors, aktieri ir kā dzīvīti, tā mirušie, kas darbojas visi vienā laikā. „Tukša muļķība un nekaunība“, ne brīdi nevilcinājies, iesauktos konservatīvaks latviešu provinciālis. Darbības sākumā uzsoļo režisors, sakārto abas skatuves pusēs pa galdam un dažiem krēsliem. Tad viņš pagriežas pret skatītājiem un paziņo: „Šī luga saucas Mūsu mazpilsēta. To sarakstījis Torntons Vailders, izrādēi sagatavojis (tāds un tāds), vada (t. u. t.). Jūs redzēsīt (noskaita aktieru vārdus). Pilsētas vārds ir Grouss Kōneri, Nūhempšairā (noskaita ģeogrāfiskos garuma un platuma gradus). Pirmā aina rāda dienu pilsētā — 1901. g. 7. maiju. Aust gaisma (Nodzied gailis). Debesīs parādās daži gaismas stari no austrumiem. . . Un tā tas turpinās. Režisors skatītājiem rāda tukšajā telpā pilsētas ievērojamākās celtnes. Tad pēc vajadzības sāk nākt un iet aktieri vai nu parastajos tērpos, jeb speciālos, gadījumam piemērotos, un izspēlējas ap galdū un krēsliem, kas simbolizē dažādas lietas un vietas. Dziļi reāli pārdzīvojumi apvienojas ar simboliskiem tēlojumiem. Konvencionālajam skatītājam tas nav pierasts, bet kaut kas saista uzmanību, t. i. vispārcilvēciskā, universālā un parastā, ikdienišķīgā savdabīgs apvienojums.

Bezskatuves telpa nav jaunums teātra vēsturē. Atceresimies Vidusanglijas brīnumu spēles un Šekspīra laika teātri, kad vietas un laikus apzīmēja vienkārši ar uzrakstiem uz plakātiem pie sienas draperijām. Arī Torntons šo paņēmieni lietoja jau 1931. g. viencilienā Jautrais ceļojums uz Trentenū un Ķemdeni (Happy Journey to Trenton and Camden). Jaunums tas, ka viņš droši uz skatuves tēlojis mazpilsētas dzīvi, reizē arī vispārinot. Tā nav tikai Grouss Kōneri, ko redzam, tā var būt kuņģa katra vieta. Skartās dzīvības, nāves un mīlestības problēmas ir mūžīgas un tā tās arī tvertas. Zīmējot detaļas, autors reizē uzbur vispārcilvēcīgas ainas. Vailders vaičā: „Kādas ir attiecības starp bezskaita neietekmīgajam mūsu ikdienas dzīves detaļām un lielajām laika, sabiedrības vēstures un reliģisko ideju perspektīvām? Kas ir ikdienišķīgs un kas ir nozīmīgs kādas personas brokastošānā, dzīvokļa ierīšanā, mīlas scēnā, miršanā?“ Šie jautājumi ievīti lugas darbībā un vaičāti atklāti. „Our Town ir tā ievīzīta,“ saka rakstnieks, „lai nākotnē zinātu vairāk par caurmēra cilvēku, vairāk pat par Versaijas (Versailles) miera līgumu un Lindberga lidojumu.“ Atkrit ikdienas sīkumi. Pāri paliek tīri cilvēcīgs un mūžīgs. Luga prasa ļoti izcilus aktierus, jo te māksla neprāšu rokās viegli var pārvērsties banalitātē. Vaildera eksperimenti

daudz kritizēti un apbrīnoti, bet lielākā daļa apjūsmotāju un noliedzēju Vailderu nemaz vēl nesaprot. Viņa ierosinājums un darbības nozīme tomēr nenoliedzama. Un arī latviešu skatuves māksliniekiem derētu iepazīties ar šo pārdrošo amerikāni, kas savā būtībā tikpat cilvēcīgs kā kuņģis katrs no mums.

Ceturtais jubilārs ir prōzas meistars **Viliems Fōkners** (William Faulkner). Viņš kopā ar Tōmezu Ulfu (Thomas Wolfe) un Henriju Mīlleru (Henry Miller) pārstāv t. s. rētorikas un aģonijas laikmetu amerikāņu literatūrā un izveidojies par vienu no ievērojamākiem amerikāņu rakstniekiem vispār, kaut gan ir vēl tikai piecdesmitgadnieks (dzimis 1897. gadā Savienoto Valstu dienvidos — Oksfōrdā, Misīsipi valstī). Viņa un viņa laika biedru raksturīga īpašība ir vēšanās iekšienē, pasvītrots jūtīgums pret apkārtnes parādībām. Viņi ceļ dienas gaismā Dienvidus traģiku jaunā, briesmīgā izpaušmē. F. romānos darbība gandrīz nemaz nenotiek apziņas pasaulē, bet kaut kur zemapziņā, bieži it kā drudža murgos, visi notikumi pasvītrotās, milzīgās dimensijās. Tās ir parādības amerikāņu literatūrā, kas sāka pirmo reizi izpausties 1930-os gados. Literatūrā atbalsojās liela pasaules krīze. Risinājās asi strīdi par sociālo realismu. Ārkārtīgi dziļi izpaužas individualisma terors un ass jūtīgums. Kad Fōkners 1926. gadā laida klajā savu pirmo romānu Kaņavira alga (Soldier's Pay), neviens vēl nevarēja iedomāties, ka jau atgriezies t. s. gotiskā romāna veids, lai gūtu jaunu, ārkārtīgi asu izpaušmi jaunajā amerikāņu vidē. Romāns vēl šķita it kā iepriekšējās t. s. pazudušās ģenerācijas tradīciju turpinājums, pečkaņa pārdzīvojumu izpaušums, ko sarakstījis tipisks dienvidus tautu džentlmenis, kam nevaldāma rētorikas tieksme. Bet bija manāma jau tomēr zināma atšķirība. Džons Dos Pasos (Dos Passos), Ficdžeralds (F. Scott Fitzgerald), Kanningss (E. E. Cunnings), Hemingvejs (Hemingway) u. c. iepriekšējās ģenerācijas spilgtākie pārstāvji ir daudz lakoniskāki un vienkāršāki izteiksmē. Fōkneram toties raksturīga milzīga vārdu un izteicienu bagātība. Viņš ir dzejnieks, kas nemaz neapzinās, ka spēj dzejot, un romānists, kas sevi reprezentē ar drošu un ievēribas cienīgu formu.

Neievērojot visu modernismu, Fōkners ir tradīciju paudējs. Dzimis rosīgā un politiski aktīvā Misīsipi ģimenē, mācījies Oksfōrdas augstskolā, Pasaules kara kalpojis Kanadas (Canadian Fsyng Corps) un britu aviācijā, leitnants būdams, kauā ievainots, kādu laiku dzīvojis Nūorliensā kopā ar otru slavenu amerikāņu rakstnieku Šervudu Endersenu (Anderson), viņš atgriezās savā dzimtajā pilsētā Oksfōrdā, ko savos literārajos darbos apraksta ar izdomātu Džefersenas nosaukumu. Kādu laiku studējis Misīsipi universitātē (1919.—20.). bijis šīs universitātes pasta ierēdnis (1922.—24.), namdaris, krāsotājs, strādājis Nūjorkas grāmatu tirgotavā, rakstījis miniatūras laikrakstiem, viņš drīz sāk sekot saņa slavenā vectēva Viljama Fōknera pēdās. Vectēvs sevišķi pazīstams literatūras vēsturē ir ar savu Memfisas balto rozi (The White Rose of Memphis). 1924. gadā mazdēls jau laiž kla-

jā savas dzejas un pārdod par 10 centiem gabalā. (Isti amerikāniski!) Nav viegli nodoties rakstīšanai. Kad viņš veicis dienas darbus, nobērzi jūmtus, spektacijā sabēris vajadzīgos ogļu kvantumus un izdzēris kārtējo mēru alus, viņš pēcpusdienas brīvā stundā ar sevišķu baudu sāk savus „rakstu darbus”. Viņš raksta ātri un pavisā. Laiku pa laikam viņu piemeklē nelaimes. Spēkstacijā viņš ievaino kāju. Redaktori nevar aprast ar viņa ļoti savdabīgo stilu un neticami aso un īpato sīžetu izvēli. Sakaitētā, terora pilnā dienvidus atmosfērā un naidis pret apkārtējiem cilvēkiem jauzams viņa darbos, bet, kā to novērojis arī literatūras zinātnieks Kāzins (Kazin), zināms jauneklīgums, humors, tautiskums jauzams cauri rindām. Viņš ir mazliet viltīgs un mežonīgs gars amerikāņu literātu vidū. Vorrens Beks (Warren Beck) saka: „Viņš atgriezās no kara ar pārveidotu perspektīvu, kas lika atzīt dzimtenes dekadenci, kamēr tajā pašā laikā viņš ar to tomēr ir sakarā.”

Fōkners reizē nist un apbrīno savu dienvidus dzimteni. Viņš ir aristokrāts un fantāsts, kvazifilozofisks dienvidus deģenerācijas kritiķis. Dienvidi ir valdītājs temats viņa darbos Svētņica (Sanctuary), Sārtoriss (Sartoris), Neuzvarētais (Unvanquished), Hamlets (The Hamlet), Kad es miru (As I Lay Dying), Troksnis un trakums (Sound and the Fury), Absalom! Absalom! u. t. t. Vērojot viņa darbus, nevar īsti labi konstatēt centru starp viņa spēku izpausmi un to cēloņiem. Viņš ir ļoti produktīvs, vadītājs mežonības, briesmu un cietsirdības kulta eksponents un tajā pašā laikā subtili filozofiska spēka paudējs. Reizē aplēsējs terorists un saulaino dienvidu apdzērotājs, rūpīgs cilvēkiem naidīgs dienvidu ģenerācijas vēsturnieks un tajā pašā laikā humorists lauciniecišķi kōmiskos stāstīšos, dziļi zemē iesakņojies provincietis, kas tajā pašā laikā ir garīgs kosmopolīts. Viņa fantāzijas lidojums reizē mirdzošs un neskaidrs. Liešu vajadzību viņš jūt pēc pirotehniskas iedarbības un spēcīgas elizabetiešu rētorikas. Viņa darbi brīžiem sāpīgi izpātāgo lasītāju. Viņa galvenie varoņi: ārsts Mežonīgs psalmos (Wild Psalms), Kventīns Komsons un vecais Kouldfilds Absalomā, jaunais Bajārs Neuzvarētajā, jaunais skolotājs Hamletā, Džo Krismess Augusta gaismā (Light in August) u. c. nav īsti dzīvi cilvēki, tās ir personifikācijas. Viņa nervozie dzīvības pilnie varoņi pašos pamatos nedzīvo, bet šķiet brīžiem tīrās fantāzijas agregāti. Vecais Kouldfilds, piem., nobarikādejas pret pilsoņu karu, noslēdzas no ārpusaules un mirst bada nāvē stoiskā lēnprātībā, jo viņš noliedz bezprātīgas izšķērdības ideju, ideju „materiālu nolieāt, noēst, aizšaut projām, ap ko viss vienmēr norisinājas”.

Aina ir oriģināla, bet groteska. Līdzīgs ir autora lirisks vēstījums par idiota milu uz kaimiņa govī Hamletā. Līdzīgas parādības mēs vērojam šķirstā ainā Kad es miru, nēģeru vergu bēgšanā Neuzvarētajā, plūda ainā Mežonīgie psalmi. Fōknera rētorika ar pseudoklasiskiem epītētiem, tās bezmurgurkaula lielums un vara izpaužas drīzāk sarežģījuma pasvīturošanā nekā bēgšanā no tiem, tas ir drīzāk spēks, nekā vadīta enerģija. Fōkners cenšas izrunāt neizrunājamo, vēstīt par neapzināto, sniegt pēdējo briesmīgo dienvidu aprakstu, un tomēr paliek ietekme no kādas fantāstiskas piepūles, pārspīlējuma, kas radies pēc vajadzības, viss, kas eksistē Joknapatavfas (Missisipi indiāņu nosaukums) kras-tos, ir pacelts desmitā pakāpē. Viņa darbības vide vienmēr ir garīgs purvājs, romānos jo biežās slepkavības, izvarošanas, ugunsgrēki, idiotisma gadījumi u. t. t. Humors, kas brīžiem atplaksnās, ir tikpat mežonīgs kā tēlotās traģēdijas. Viņš nodarbojas ar kultūras aģonijas problēmām, griezīgi notēlo visas nebūšanas dzīvē, bet tajā pašā laikā ir arī tomēr dziļi sakņojies dienvidu romantiķis, pasakaino, liktenīgo un grotesko notikumu risinātājs, valdonīgs dienvidu bruņinieks un apbrīnojami asu un oriģinālu tēlošanas māku apbalvots rakstnieks, no kuŗa var pamācīties viens otrs mūsu rakstnieks.

Fōkneram bijuši 2 dzejoļu krājumi — Marmora fauns (Marble Faun, 1924.), Zaļais zars (Green Bough, 1933.), liels vairums romānu — jau minētā Kaŗavira alga, Moskiti (Mosquitoes, 1927.), Sārtoriss (1929.), Skaņa un trakums (1929.), Kad es miru (1930.), Svētņica (1931.), Šie trispadsmit (These Thirteen, 1931.); stāstu krājumi Gaisma augustā (1932), Dr Martino un citi stāsti (1934.). Viņa darbu vairums, kā jau atzīmējam, risinās dienvidos, tur tēlota briesmīgā ļaužu dzīve un pilsoņu kara postīgā ēna. Ar Fōkneru labi var iepazīties viņa darbu antoloģijā Roze Emilijai (Rose for Emily), kur sevišķi ietekmīga ir titula novele (tulkoŗa arī latviski Laikā), Suns (The Hound), Sausais septembris (Dry September, tulkoŗs latviski) u. t. t. Dziļa cilvēcība un šausminātāji motīvi valda Fōknera darbos. Ar autoru plašāk iepazīstina Harlana Hačera (Hatcher), The Forces of Violence (English Journal, College Edition, 1934. II).

Šādi ir četri amerikāņu jubilāri — esejists, dzejnieks, drāmas rakstnieks, prōzas meistars, visi individualisti, katrs ar savu savdabīgu stilu, norikumu uztveri un izpausmes veidu. Bet visi viņi ir īsti amerikāņi, drosmīgi eksperimentētāji, jaunu izteiksmes ceļu meklētāji, brīvi un neatkarīgi savos uzskatos, bezbailīgi sava ceļa gājēji.

Edgars Andersons

Permitted by Military Government
Publication License US—E—10, ICD

Responsible Editor — atb. redaktors V. Mežezers, redaktors prof. Dr. phil. L. Bērziņš
Apgāds „Ceļš” Vircburgā, Centrālā latv. nometnē

Druck: Konrad Triltsch, Druck- und Verlagsanstalt, Würzburg, Fasbenderstrasse 2